

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**2009 SONRASI AFGANİSTAN GÜVENLİĞİNDE
ABD VE İRAN'IN ROLÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Nasibullah RAUOFİ**

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Veysel KURT

MAYIS - 2019

Nasibullah RAOUFI tarafından hazırlanan "2009 Sonrasında Afganistan Güvenliğinde ABD ve İran'ın Rolü" adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi:28/05/2019

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı)

Kanaati

İmzası

Dr. Öğr. Üyesi Veysel KURT.....

Başarılı

Doç. Dr İsmail Numan TELCİ

BAŞARISIZ

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEŞİL

BAŞARILI

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

28.05.2019

Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ

Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nasibullah RAUOFİ

28/05/2019

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmanın gerçekleőtirilmesinde, kıymetli zamanını ayırıp bana destek olan danışman hocam Dr.Öğr.Üyesi Veysel KURT'a ve yüksek lisans eğitiminin esnasında tecrübe ve bilimlerinden yararlandığım Ortadoğu Enstitüsü'nün tüm öğretim üyelerine ve burada eğitim almam için vesile olan "Yurtdıőı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Nasibullah RAOUFİ

28/05/2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi

GİRİŞ.....	1
------------	---

BÖLÜM 1: 2001 ABD İŞGALİ SONRASI AFGANİSTAN'DA GÜVENLİĞİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI	3
---	----------

1.1. Afganistan'ın Tarihine Genel Bir Bakış	3
1.1.1. Coğrafi Konumu.....	9
1.1.2. Stratejik Önemi Durumu	10
1.1.3. Ekonomi Durumu	10
1.1.4. Afganistan'ın Siyasal Durumu.....	12
1.1.5. Afganistan'ın Sosyal ve Kültür Yapısı.....	12
1.2. ABD-Afganistan İlişkilerine Tarihsel Bakış.....	14
1.2.1. Amerika'nın 11 Eylül Sonrası Afganistan'a Müdahalesi	15
1.2.1.1. ABD'nin Afganistan'a Müdahalesinin Bölgedeki Yansımaları	16
1.2.2. Bonn Konferansı Sonrası ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi	20
1.3. Afganistan-İran İlişkilerinin Güvenlik Boyutu.....	22
1.3.1. 2001 Sonrası İran'ın Afganistan Güvenliğindeki Etkisi	23
1.4. Afganistan Güvenliğinde İç Aktörlerin (Siyasi Partiler ve Muhalif Gruplar)	25
1.4.1. Kuzey İtifakın'ın ABD ve NATO ile Birlikte Taliban ve El Kaideye Karşı Mücadelesi	27
1.4.2. Taliban'ın Ortaya Çıkışı ve Çöküşü.....	28
1.4.3. İç Aktörlerin Ülkedeki Etkileri	30
1.5. Afganistan güvenliğinde Dini ve Mezhepsel Grupların Etkileri	32
1.5.1. Afganistan'da Yaşayan Sünni Müslümanlar	32
1.5.2. Afganistan'da Yaşayan Şii Müslümanlar.....	33

BÖLÜM 2: 2009-2014 YILLARI ARASINDA İSTİKRAR VE GÜVENLİK.....	34
--	-----------

2.1. 2009 Cumhurbaşkanlık Seçimi Öncesinde Tartışmalar ve Krizler	34
---	----

2.2. II. Bon Konferansı ve Afganistan Güvenliğine Etkisi.....	36
2.3. ABD'nin Obama Dönemi Afganistan Stratejisi	38
2.4.Lizbon Antlaşması ve ABD İle Stratejik İşbirliği Antlaşması	40
2.5. Taliban sonrası İran'ın Afganistan Politikası	43
2.5.1. İran'ın 2009 Sonrası Afganistan Politikası	44
2.5.2. İran ve Afganistan'ın Askeri İşbirliği	45
2.6. 2009 Sonrası Afganistan'da İç Aktörler	47
2.6.1. Ülkede Taliban'ın Etkisi ve İstikrarsızlığın Artması	48
2.6.2. Yeni Hükümet Döneminde İstikrarı Sağlama Çabaları ve DDR Programı ..	49
2.6.3. Afgan Ulusal Ordusu (ANA)'nın Teşkili ve Afghanistan'ın Güvenliği	52
2.6.4. Afganistan Ulusal Polisi (ANP) Teşkili	55

BÖLÜM 3: 2014-2018: YENİDEN İSTİKRARSIZLIK VE GÜVENSİZLİK

DÖNEMİ	58
3.1. Afganistan ve ABD Arasındaki Güvenlik Anlaşması	58
3.1.1. Başkan Trump Döneminde ABD-Afganistan İlişkileri.....	60
3.2. 2014 Sonrası İran'ın Afganistan Politikası ve Güvenlik Açısından Etkisi	63
3.2.1. 2014 Sonrası İran'ın Taliban Politikası.....	66
3.3. İç Aktörlerin Ülke Güvenliğindeki Etkisi	67
3.3.1. Hamid Karzai Sonrası ve 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri.....	68
3.3.2. Afganistan'daki Siyasi Partilerin İç Güvenliğindeki Etkisi	70
3.3.3. 2014 Yılından Sonraki Dönemde Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri	71
3.3.4. Taliban, DEAŞ ve Afganistan Güvenliğine Etkileri	72
3.3.5. Ülkede Güvenlik Tehdidi	74
SONUÇ	76
KAYNAKÇA.....	79
ÖZGEÇMİŞ	88

ÖNSÖZ

Eskiden Aryena ve Horosan olarak bilinen Afganistan konumu itibarı ile güçlü devletlerin odak noktası olmuştur. Afganistan kırk yıldan fazladır toprak hakimiyetini elinde tutamayan ve devlet otoritesinin bütünüyle sağlanamadığı bir ülkedir. Afganistandaki Sovyet saldırısı da yakın dönem açısından yeni bir milat olmuştur. 11 Eylül sonrasında Afganistan devleti ABD öncülüğünde batı devletlerinin yardımı ile yeniden güçlendirilmeye çalışılmıştır. Savaş süresince yaşanan olaylarda Afganistan halkı, açlık, sağlık problemleri ve salgın hastalıklar, temel insan hakları eksikliği, göçe zorlanmak gibi kötü şartlarla karşılaşmıştır. Devamlı yaşanan savaşlar devlet hakimiyetini elinden almış ve ülke genelinde dağılmalar yaşanmıştır.

11 Eylül'den sonra Tahran'nın Kabil'e yönelik politikalarında önemli değişiklikler olmuştur. Bu kapsamda İran'ın defalarca savaşın eşiğine geldiği Taliban yönetiminin Afganistan'daki iktidarını kaybetmesinin ardından, bu ülkeye yönelik siyasetinde kayda değer gelişmeler meydana gelmiş ve İran, Afganistan'da artan bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle bu ikili ilişkiye güvenlik açısından baktığımızda birçok değişkenin olduğunu görmek mümkündür.

Bu çalışmamızın birinci bölümünde 2001 ABD işgali sonrası Afganistan'da güvenliğin yeniden yapılandırılması irdledik. İkinci bölümünde 2009-2014 yılları arasında istikrar ve güvenlik sorununu ele aldık. Üçüncü bölümünde ise 2014-2018 ikrarsızlık ve güvensizlik nedenlerini incelemeye çalıştık.

Bu süreçte çalışmamızın her aşamasını takip eden, yazdıklarımı büyük bir titizlikle bıkmadan okuyarak eksiklerimi gidermemde bana yol gösteren maddi manevi yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Veysel KURT'a sonuz teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

AF	: Afganistan
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
SSCB Sovyet	: Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Cumhuriyeti
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Kuvveti
CIA	: Central Intelligence Agency (Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
ISI	: Inter Services Intelligence (Pakistan İç Hizmetleri İstihbaratı)
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı
BBC	: British Broadcasting Corporation
DDR	: Disarmament, Demobilization, and Reintegration
PRT	: Provincial Reconstruction Team
SSR	: Security Sector Reform
İSAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
ANSF	: Afganistan Milli Güvenlik Güçleri
UNODC	: Birleşmiş Milletlerin Cinayet ve Uyuşturucu İşleri İdaresi
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
UGYK	: Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (İSAF)
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
A.M.P.	: Afgan Milli Polisi
A.M.O.	: Afgan Milli Ordusu
Md.	: Madde
Yay.	: Yayın
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

Tezin Başlığı: 2009 Sonrası Afganistan Güvenliğinde ABD ve İran'ın Rolü	
Tezin Yazarı: Nasibullah RAOUFİ	Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Veysel KURT
Kabul Tarihi: 28 Mayıs 2019	Sayfa Sayısı: 6 (ön kısım) +88 (tez)
Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları	
<p>Afganistan, sahip olduğu jeopolitik coğrafya dolayısıyla tarih boyunca uzun süreli süresiz olmayan istilalara maruz kalmış ve küresel kuvvetlerinin dikkatini çekmektedir. Afganistan coğrafya olarak Asya kıtasının merkez üssü niteliğinde olup, çok uzun zamandan beri ticari yolları sayılan ipek yolu da Afganistandan geçmektedir. Afganistan üzerindeki Sovyet işgalinin sona erdiği 1989 yılı ile ABD'nin Taliban'ı devirmeye yönelik askeri müdahalede bulunduğu 2001 yılları arasında, bu ülkede şiddetli bir iç savaş yaşanmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği (sonrasında Rusya) gibi küresel güçlerle beraber, bazı bölgesel güçler de, iç savaşın taraflarını çeşitli şekillerde destekleyerek bu iç savaşa müdahil olmuşlardır. İran da Afgan iç savaşına müdahil olan bu bölgesel güçlerden biridir.</p> <p>ABD ve Suudi Arabistan'ın Taliban'a karşı tavır almaları, bu ülkelerin İran ile ilişkilerinde kısmi ve geçici bir yumuşamaya sebep olsa da, Taliban'ın ABD'nin askeri müdahalesi sonucunda devrilmesi ve Afganistan'daki ABD askeri üslerinin varlığı, İran için ciddi bir tehdit olmaya başlamıştır. Yeni Afgan yönetiminin, ABD ve müttefiklerinin inisiyatiflerinde oluşturulmasının da İran nezdinde antipatiyle karşılandığı söylenebilir. Bunun yanında, Taliban'a yönelik askeri müdahalede İran devre-dışı bırakılarak, Pakistan, Tacikistan ve Özbekistan ile işbirliği yapılmıştır. Bunun sonucunda İran'ın Afganistan'a yönelik Orta Asya ülkeleriyle kurmuş olduğu stratejik işbirliği de zedelenmiştir.</p> <p>Afganistan meselesine yönelik dış politikasında İran, Taliban Rejimine karşı yürütülen operasyon karşısında, başlangıçta olaylardan en çok menfaat sağlayan ülkelerden biri olduğundan ve gerek kendi içindeki iç siyasi gelişmeler, gerekse de dünyadaki genel siyasi durumu değerlendirerek sessizliği tercih etmiştir. Ancak ABD'nin hemen yanı başına yerleşmesinden İran giderek daha çok rahatsız olmaya başlamış ve bu duruma karşı Afganistan politikasını değiştirmeye başlamıştır. İran Afganistan'ı doğal etki alanı olarak görmekte, milli güvenliği ve ticari hedefleri açısından bu ülkeye önem vermektedir. Diğer bir yandan İran 11 Eylül sonrası Afganistan siyasetinde belirli bir dönem için mezhepçi politikalar izlemiş ve kendisine doğal müttefik olarak gördüğü Şii'leri ve özellikle de Hazaraları Afganistan siyasetinde desteklemiştir. Bunun en önemli göstergesi 2001 sonrasında Hazaraların Afganistan'da elde ettiği siyasi güçtür. Hazaralar daha önceki hiç bir dönemde ülkede bu denli bir siyasî güç elde edememiştir. Bunun da en önemli mimari tartışmasız Tehran yönetimidir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Afganistan Güvenliği, İran, ABD, Taliban, İç aktörler.	

Title of the Thesis: The Role of US and Iran in Afghanistan Security After 2009	
Author: Nasibullah RAOUFİ	Supervisor: Assit. Prof. Dr. Veysel KURT
Acceptance Date: 28 May 2019	Nu. of pages: 6 (pre text) + 88 (thesis)
Department: Middle Eastern Studies	
<p>Due to its geopolitical geography, Afghanistan has been subjected to long-term indefinite invasions throughout history and has attracted the attention of its global forces. Afghanistan is the epicenter of the Asian continent in terms of geography, and the silk route, which has long been considered a commercial route, also passes through Afghanistan. Between 1989, when the Soviet occupation of Afghanistan ended, and 2001, when the United States intervened to overthrow the Taliban, there was a violent civil war. Along with global powers such as the US and the Soviet Union (and later Russia), some regional powers have been involved in this civil war by supporting the parties to the civil war in various ways. One of these regional powers is Iran. Although the US and Saudi Arabia's attitude towards the Taliban caused a partial and temporary softening in their relations with Iran, the overthrow of the Taliban as a result of the US military intervention and the presence of US military bases in Afghanistan is a serious threat for Iran. It is clear that the formation of the new Afghan administration in the initiatives of the United States and its allies was met with dislike by Iran. In addition, Iran was deactivated in military intervention against the Taliban and has cooperated with Pakistan, Tajikistan and Uzbekistan. As a result, Iran's strategic cooperation with the Central Asian countries towards Afghanistan has been damaged.</p> <p>In its foreign policy towards Afghanistan, Iran preferred silence by evaluating the internal political developments within itself and the general political situation in the world, as it was one of the countries that benefited the most from the events against the operation against the Taliban regime. However, Iran has become more and more uncomfortable with the fact that the US has settled right next to it and has started to change its policy towards Afghanistan.</p> <p>Iran sees Afghanistan as a natural sphere of influence and attaches importance to this country in terms of its national security and commercial objectives. On the other hand, Iran followed sectarian policies for a certain period in the post-9/11 affairs of Afghanistan and supported the Shiites and especially the Hazaras, whom they regarded as natural allies, in Afghanistan's politics. The most important indicator of this is the political power that the Hazaras gained in Afghanistan after 2001. The Hazaras have never achieved such a political power in the country in any previous period. The most important architecture of this is undoubtedly the administration of Tehran.</p>	
Keywords: Security in Afghanistan, Iran, United States, Taliban, Internal Actors.	

GİRİŞ

Problem

Afanistan kırk yıldan fazladır toprak hakimiyetini elinde tutamayan ve otoritesinin zayıfladığı ülkedir. Şu zamana kadar sosyo kültürel yapısını gözetken ve herhangi bir dış saldırılarda ve tehditlerde bütünlüğünü muhafaza etmiştir. Fakat Afganistandaki sovyet saldırısı ve sonrasında yaşanan olaylar devleti zayıflattırır hatta neredeyse hiç etmiştir. 11 Eylül sonrasında Afganistanda devleti ABD öncülüğünde batı devletlerinin yardımı ile yeniden güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Savaş süresince yaşanan olaylarda Afganistan halkı, açlık, sağlık problemleri ve salgın hastalıklar, temel insan hakları eksikliği, göçe zorlanmak gibi kötü şartlarla karşılaşmıştır. Devamlı yaşanan savaşlar devlet hakimiyetini elinden almış ve ülke genelinde dağılmalar yaşanmıştır. Bunun yanında ABD'nin Afganistan'da hakimiyetinden dolayı komşu ülke olan İran kendi çıkarlarını düşünerek Afgan hükümetine karşı çıkan bazı gurupları desteklemiş ve maalesef Afganistan'ın gelişmesine engel olmuştur.

Araştırmanın Amacı

Afganistan bulunduğu konumdan dolayı geçmişten günümüze kadar önem arz etmiştir. Komşu devletlerin ve diğer aktörlerin dikkatini çeken bir ülke olmuştur. Ülke, kuzeyindeki komşuları açısından sıcak denizlere; batısında ve güneyinde yer alan komşuları açısından ise kuzeye ve Orta Asya'ya açılan bir kapı mahiyetindedir. Afganistan jeopolitik konumu nedeniyle İranda olmak üzere bölge ülkelerinin güvenliğini doğrudan etkileyecek konumdadır.

Bu nedenle Afganistan hep dış mihrakların ilgisini çekmiş ve son olarak ABD 2001 yılında sonsuz özgürlük olarak adını verdiği operasyonu başlatmış bu operasyonun sonucunda ise hem Afgan halkını çok zor duruma sokmuş hem de komşu ülkelerini özellikle ABD'nin ezeli düşmanı olan İran hükümetini daha da kızdırmıştır. Bu iki ülkenin bir birine karşı izledikleri politikadan ise en çok etkilenen ise yine Afganistan olmuştur.

Araştırmanın Önemi

11 Eylül 2001 tarihinde Washington ve New York kentlerine meydana gelen terör olaylarından sonra ABD'nin yürütmüş olduğu askeri hareket ve taliban rejiminin son bulmasından dolayı ülke ilerleme kaydetmiştir, demokrasiyi tesis etmenin hedeflenmesi Afganistan'ın jeo-stratejik önemini artırmıştır.

Bu süreçte İran ve Afganistan, bir anlamda “stratejik coğrafyaları” birbirlerine bağlı olan ülkelerdir. Bu ülkeler, güvenlik, ekonomi ve sosyal refahları konusunda birbirlerine bağımlıdır ve jeopolitik kaderleri arasında kuvvetli bir ilişkileri vardır. Ama 2001 sonrası ve daha sonraki zamanlarda İran ile ABD'nin çekişmeleri ise hep Afganistan hükümetini Afgan halkını etkilemiştir. Bu nedenle bu çalışmanın önemini daha da artırmaktadır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmada, Afganistan'nın, tarih, siyasal ve sosyo-kültürel yapısını göz önünde bulundurarak 2009 sonrası Afganistan güvenliğinde ABD ve İran'ın rolü ile ilgili genel bir bilgi vermeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ABD ve İran'ın Afganistan üzerinde güvenlik alanındaki etkilerini ve ülkedeki iç aktörlerin iç siyasetteki etkilerini incelemeye çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmada, literatür taraması, betimleme ve analiz yöntemleri tercih edilmiştir. Konuyla ilgili Afganistan'da bilimsel bilgi ve belge oldukça sınırlı olduğu için belge ve materyal toplamada bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Konu alanı ile ilgili fazla bilimsel araştırma bulunmaması nedeniyle bazı süreli yayınlardan, makalelerden ve internet verilerinden faydalanılmıştır.

Çalışma da, Afganistan'da az da olsa güvenlikle ilgili yazılmış Farsça kaynaklardan ve Türkiye'de siyaset ve güvenlik ile ilgili yazılan bazı kitaplardan yararlanılmıştır. Ayrıca İran ve ABD ilgili bazı İngilizce yayınlardan da yararlanılmıştır.

BÖLÜM 1: 2001 ABD İŞGALİ SONRASI AFGANİSTAN'DA GÜVENLİĞİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1.1. Afganistan'ın Tarihine Genel Bir Bakış

İslamiyet'ten Önceki Devir: Afganistan geçmişte “Ariyana” ve “Horasan” olarak da isimlendirilmiştir.¹ Asya kıtasının istila yollarından birinin üzerinde bulunan Afganistan, eski çağlardan beri farklı orduların karşısında mücadelesi vermiş bir coğrafya olmuştur.²

M.Ö. 500'de İran hükümdarı Dara'nın (1. Darius) orduları, Afganistan'ı işgal etmiştir. Bunun üzerine ülke, iki yüzyıla yakın İranlıların hâkimiyetinde kalmıştır.³ Batı tarafından gelen büyük İskender, İranlıların ordusuna galip geldikten sonra Afganistan'ı işgal etmiştir. İskender imparatorluğunun yıkılması dolayısıyla selevkid krallığı himayesinde kalan Afganistan'ı yeniden Yunan asıllı Baktiriana devleti hükmetmiştir. 480 (M.Ö 187) 'den sonra ise, Afganistan'a Ak-Hunlar adı verilen Halaç Türkleri yerleşti ve bir asır boyunca hakimiyet kurmuştur.⁴

Fakat Ak-Hunlar Halaç'ların Afganistan'a geldikten sonra kurdukları devlet, ancak bir asır kadar devam edebilmiştir. Bunun sebebi ise bir talihsizlik eseri, kendilerine müttefik olarak seçtikleri Juan'lularla beraber Gök Türkler aleyhinde bir politika takip etmeleridir. 569'da Gök Türklerle karşı karşıya gelmesinden devletin zayıflamasına kapı açmıştır. Ak-Hun'ların, 6. asrın sonlarına doğru da hâkimiyetleri sona ermiştir. Fakat devletleri dağılmasına rağmen Ak-Hun'lar memleketi terk etmemişler ve Halaç'lar olarak orada yaşamaya devam etmişlerdir.⁵

İslamiyet'ten Sonraki Devir; İslamiyet'in devrimde Afganistan'a erişmesi Halife Hz. Osman veya Hz. Muaviye zamanında Basra valisinin Abdurrahman b. Semüre'yi bölgeye görevlendirmesiyle başlamıştır. Araplar bu coğrafyada yıllarca bulunmadıkları halde, coğrafyada İslam büyümeye devam etmiştir. Bu olaydan sonra Afganistan'da herhangi güçlü bir devletin hakimiyet kurmadığı; halkın “Şah” unvanı verilen kabile önderleri tarafından yönetildiği görülmektedir. Türk-İran hükümdarı Nadir Şah'ın

¹ Mir Gulam Muhammed Gubar, Coğrafya-ı Tarihi Afganistan, Meyvend Yayınları, Kabil, 2005, s.1.

² Mehmet Saray “Afganistan”Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Yayınları, c. I. İstanbul 1988, s. 404.

³ Mohammad Ali Behmani Qajar, Iran wa Afganistan Az Yagangi Ta Tayımı Merzhayı Seyası, (ایران و افغانستان از یگانگی تا تعین مرض های سیاسی), İran Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Tehran: 2006, s.311.

⁴ Mehmet Saray Afganistan, s. 404.

⁵ Mehmet Saray, Afganistan ve Türkler, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997, s. 27.

vefatından sonra İnan'ın içinde bulunduğu kaostan faydalanarak Kandahar'ı ele geçirerek 1747 yılında İlk milli Afgan devletini kuran Ahmet Şah Dürani olmuştur. Ahmet Şah Dürani, Kabil ve çevresini de devletine kattıktan sonra sırasıyla Peştunlar, Özbekleri, Türkmenleri, Tacikleri ve diğer kabileleri de himayesi altına alarak Afganistan'ın tek gücü haline gelmiştir.⁶

Ahmet Şah'ın 1772'de vefatının ardından, tahta sahip olan oğlu Timur Şah Han başkenti Kandahar'dan Kabil'e taşımıştır. Timur Şah Han, devlet yönetiminde babası kadar etkili olmamıştır. Ondan sonra diş etkilenen ve zarar gören devlet de kabileler arasındaki çekişmelerle gün geçtikçe küçülmeye başlamıştır. Ondan sonra hemen hemen yarım asır aile ve kabile anlaşmazlıkları ile Afganistan, devamlı bir savaş halinde bulunmuştur.⁷

Afganistan hükümetini ele alan Emir Amanullah Han 1919 yılında İngilizlerden egemenliğini almış olsa bile iç karışıklık hiç bir şekilde sona ermedi. Emir Amanullah Han, İngilizlerle bir barış sözleşmesi imzalayıp, başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeyle siyasi ve askeri konularda anlaşma yapılmasını sağladı. Mustafa Kemal Atatürk'ü iyi bir örnek olarak Afganistan'a yenilikler getirmek istese de halkın ayaklanmaları neticesinde başarısız olmuştur.⁸

Daha önce Afganistan'ın bağımsızlığını kazanmasında başarılı rol oynayan Nadir Han, 15 Ekim 1929'da kendisini Afganistan Şahı ilan etti. Nadir Han'ın ölümünden sonra yerine geçen büyük oğlu M. Zahir Şah, 19 yaşında tahta geçti ve 40 yıl yönetimi ele tutmuştur. İkinci dünya savaşına M. Zahir şah katılmamıştır.⁹

1937 yılında tahta geçen Zahir Şah 40 yıl Afgan halkının kralı olarak tahta kalmıştır. Mohammed Zahir Şah'ın amcaoğlu Muhammed Davut, 40 senelik krallık sistemini sona erdirip Afganistan'da 1973 yılında ilk cumhuriyeti kurmuştur.¹⁰ 1978 Nisanında ise Sovyet yapısı tank ve uçakları kullanan Afgan ordusu, Albay Abdülkadir'in komutasında M. Davud'u devirerek idam etmiştir. Bu darbenin gerçek

⁶ Yavuz Selim, Afganistan ve Dostum, s. 37-38.

⁷ Esamideen Emami, Afghanistan wa zuhory Taliban, (افغانستان و ظهور طالبان), şab yayınları, Kabil: 2000, s.17.

⁸ Süleyman Doğan, Afganistan'da Kim Kazandı?, Marifet Yayınları, İstanbul: 1995, s. 18.

⁹ Andişmand, Mohammad Akram, Amerika dar Afganistan, (امریکا در افغانستان), Maywand Yayınları, Kabil: 2005, s.13.

¹⁰ Zahir Tanin, Afganistan Dar Karni Bistum, (افغانستان در قرن بیستم), Tahran, Yayınları, Tahran: 2004, s. 97.

sebebi, Sovyetlere yönelmeyi durdurmak isteyen M. Davud'un, Sovyet taraftarı olan Nur Muhammet Tarakki ve Babrak Karmal gibi liderleri tutuklaştırdı. Bunun üzerine ordudaki Marksist subaylar darbeyi gerçekleştirmişlerdir. Bu darbeden sonra Nuur Muhammet Terakki Afganistan'da başkan olmuştur.¹¹

Aynı dönemde başbakanlık görevini de üstlenen Terakki'nin ilk görevi ise üyelerinin genelinin Sovyet destekçilerinin temsil ettiği yeni Afgan devletini ilan etmek oldu. Tarakkinin Afganistan'da kurmayı amaçladığı Sovyet destekçi iktidar, ülkede çok büyük tepkilere neden oldu ve halkın silahlanıp direnişe geçmesine sebep olmuştur.¹²

Muhammet Nuur Terakkinin sert tutumuna Hafizullah Emin ve dostları başta olmak üzere bir kaç çalışma dostları da karşı çıkmışlardır. Ondan sonara 1979 yılının başlarında Tarakkiyi devirmeyi başarmışlardır. Bundan dolayı Hafizullah Emin, Sovyetlerin istememesine rağmen Afganistan'daki Marksist rejimin başına geçmiştir. Ek olarak Sovyetler, askeri müdahalede bulunarak Hafizullah Emin'i öldürterek ve onun görevine Babrak Karmal'ı geçirmişler. Bu Müdahaleye karşı millet mukavemete başlaması üzerine, Sovyetler Birliği, Babrak Karmal ve yönetim korumak amacıyla ordu göndererek, ülkeyi milletlerarası hukuka aykırı şekilde ele geçirmektedir. Fakat bu işgal üzerine milletin direnişi, Sovyetler ve Sovyetlerle iş birliği yapan hükümet güçlere karşı bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu süreçte Mücahitler olarak anılan gruplar (Cemiyet-i İsalami partisi (Şura-i Nazar), Hizb-i İslami ya da İslami Partisi Gulbeddin HİKMETYAR (Mekteb el Hidamat), Hizb-i İslami Halis ve İttihadi islami (Ahmet Şah MESUT, Ustad Burhaneddin RABBANİ, Gülbeddin HİKMETYAR, Hezrat Sibğetullah MÜJEDDİDİ, Ustad Abdul Rab Rasul SAYYAF, Muhammed İsmail KHAN ve Abdul Ali MAZARİ) da önemli bir rol oynamıştır. Mücahitler ve diğer direnişçi gruplara karşı Sovyet ve Afgan devlet kuvvetlerinin başarı kazanamamaları üzerine, 1986'da Sovyetler hükümete yine müdahale etikten sonra Karmal'ı vazifesinden uzaklaştırarak Karmal'ın yerine Dr. M.Necibullah'ı getirdiler.¹³

Hükümeti ele alan Dr.Mohammad.Necibullah, Babrak Karmal'ın destekçileri iş başından uzaklaştırmış ve arkasından, devleti işgalden bu yana devam eden iç savaşı

¹¹ Soyger, Afganistan ve Türkler, s. 49.

¹² Saray, "Afganistan", s. 407.

¹³ Andışmand, s. 39.

durdurmak için tek taraflı ateşkes ilân etmiştir. Fakat mücahitler bunu kabul etmediler ve mücadeleyi sürdürmüşlerdir.¹⁴

O dönem de yeni camiler inşa ettirmişti ve din çalışanlarına maaş bağlattı. O zamanda ancak komünist rejime Müslüman halk nazarında meşruiyet elde ettirmeyi yönelik bu çalışmalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Afganistan'nın halkı ülkede uygulanan siyaset ve şiddet eylemlerine karşı mücahitlerin ile yer alarak onlarla beraber savaşıma devam etti.¹⁵

1989 yılında SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesiyle ülkede kaotik atmosfer oluştu. Ülkenin farklı bölgelerinde Suudi Arabistan, İran ve Pakistan gibi komşu ülkelere bağlı gruplar hakimdi. Aynı zamanda SSCB'nin etkisi altında olan Necibullah hükümeti de Kabil'de Hikmetyar gibi diğer Mücahit gruplarla iktidar mücadelesine girmiş durumdaydı. Ülkede yaşayan halk ise SSCB sonrasında huzurlu bir yaşam arzu ederken Mücahitlerle SSCB'ye bağlı gruplar arasındaki iç savaştan hiç de memnun değillerdi. Tam da bu dönemde Taliban hareketi ortaya çıkmıştır. Bu kaotik ortamda uyguladığı yöntemlerle kimi zaman zor ve baskı yöntemleri kimi zaman ise daha yumuşak söylemlerle halkın çoğunluğu tarafından desteklenerek iktidar olmayı başarmış ve sonrasında ise kendi baskıcı ve radikal kurallarını uygulamaya koymuştur.

SSCB Afganistan'dan çekildikten sonra uluslararası arenada tek süper güç olarak ortaya çıkan ABD Afganistan ile 2001 yılına kadar eskisi kadar ilgilenmemiştir. Bu durum ise 1979 yılındaki devrimle rejim değişikliği yapan İran ile bölgesel rekabete giren Suudi Arabistan, Tahran'ın bölgedeki yayılcılığını kısıtlamak için Afganistan'da Taliban'ı desteklemiştir.

1992'de Rus yanlısı Dr.Necibullah hükümetinin yıkılmasıyla, Afganistan'da geçici İslam devleti kuruldu. İki aylık geçici hükümetin başına Sibğetullah Müceddeddi geçti. Kendi aralarında anlaşamayan mücahit rehberler zamanla koltuk kavgasına giriştiler. Hazret Sibğetullah Müceddeddi'den sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan

¹⁴ Ewaz Ali Sadat, Tarih Tahulat i Seyasi Afganistan Masir, (تاریخ تحولات سیاسی افغانستان معاصر), Bonyadi Andişa Yayınları, Kabil: 2017, s.85.

¹⁵ İlhan Bilgü, "Afganistan" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, İstanbul: 1998, s. 409-410.

Üstad Burhaniddin Rabbani döneminde amansız şekilde iç savaş başladı.¹⁶ Bundan dolayı Afganistan'ın en karanlık dönemi diye adlandırıldı.¹⁷

Taliban grubunu, Molla Muhammed Ömer Afganistan'ın Maivand Bölgesindeki köyünden birkaç düzine taraftar ile birlikte kurdu. Taliban'ın ortaya çıkışı, Afganistan'ın Sovyetlere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinden zaferle çıktıktan sonraki iç savaş sırasında olmuştur.¹⁸

Bu dönemde Taliban hareketi ve iktidarı ortaya çıktı. Taliban grubunu, Molla Muhammed Ömer Afganistan'ın Maivand Bölgesindeki köyünden birkaç düzine taraftar ile birlikte kurdu. 1994 yılında ve Ekim ayında Pakistan sınırına yakın olan Sepin Boldak'taki Hizb-i İslam'ının hususuna saldırdıklarında sayıları 200'ü bulmuştu. İki ay sonra ise on iki binlik büyük bir güç haline gelmişlerdi. Molla M. Ömer arkadaşları tarafından cihadın lideri ve Afganistan'ın tek emir'i "Emirul-Müminin" ilan edilmişti.¹⁹

Taliban 26 Eylül 1996'da Kabil'i ele geçirdi.²⁰ Taliban rejimi "pür-İslami" bir rejim kurdukları iddiasındaydılar. "Boş uğraş" saydıkları her şeyi yasakladılar. Boş uğraşlar listesinde piknik, sinema, müzik, televizyon izlemek, düğün partileri, yeni yıl kutlamaları ve kadın erkek karışık toplantıların tamamı vardı. Muhafazakâr güney bölgesinin ürünü olan Taliban, her Afganlı tarafından hüsnü Kabil görmedi sadece. Afganistan topraklarının %90'ına hâkim olmuştu. Taliban Afganistan'da ortaya çıktığında güçlü bir devletin yoksunluğundan faydalanarak rahat bir şekilde hem kırsal bölgeleri hem de şehirleri kontrol altına almaya başladı.

Afganistan'ın bütün halkı iç savaşlardan için üzülüyorlardı. Taliban Afganistan geldiğinde hiç kimse karşı durmamıştır. O zaman güçlü bir devlet yok olduğu için rahat bir şekilde şehirleri ele almışlardı. Sadece Badahşan ve Pançşir illeri stratejik konumundan dolayı Ahmet şah mesut ve arkadaşlarının hakimiyetinde kalmıştı. Kuzey ittifakı denilen muhalefetin içindeki etnik gruplar Talibanı karşı savaştılar.²¹

¹⁶ Cemil-u Rahman Kamgar, Nigahi Muhtasar ba Tarihi Muhassiri Afganistan, (نگاهى مختصر به تاريخ معاصر), افغانستان (), Meyvend Yayınları, Kabil: 2010, s. 474-478.

¹⁷ Stir Cenral Mohammad Nabi Azimi, Urdu va Seyast Dar Seh Dahı Akhır Afganistan, (اردو و سياست در سه دهه اخير افغانستان), Sebah yayınları, Peşawer: 2000.s.635.

¹⁸ Hoşmand, s.7.

¹⁹ Selim, Afganistan ve Dostum, s. 179.

²⁰ Emin Demirel, Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan, IQ Kültür sanat yayıncılık, İstanbul: 2002, s. 53.

²¹ Soyger, Bir İdeolojinin İzdüşümü Taliban, s. 138-141.

Altı yıl süren Taliban yönetimi sonucunda Afganistan halkı eğitim, sağlık koşullarının yetersizliği ve temel insan haklarından yoksunluk, göçe zorlanmak gibi son derece olumsuz şartlarla karşı karşıya kalmıştı. Ondan sonar sürekli savaşlar yüzünden ülke çapında bir düzensizlik hâkimdi. İnsanların birçoğu can güvenlikleri endişesiyle evlerini terk etmiş ve komşu ülkelerde özellikle İran ve Pakistan sığınmacı olarak yaşamak zorunda kalmışlardı. Ülkedeki olumsuz koşullardan eğitim-öğretim ve sağlık sektörü de payını aldı. Ülkedeki birçok yardım sever ve her zaman insanların yardımına koşan hekimler, batılı ülkelerdeki sağlık merkezlerinde çalışmak üzere ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır.²²

Clinton hükümeti Taliban'a açıkça sempatiyle bakıyormuş, ne de olsa Amerika'nın İran karşıtı siyasetinde aynı sırada yer almışlardı ve Orta Asya'dan gelip İran'ı devre dışı bırakacak, güney taraftaki boru Hattı'nın başarısı açısından batı için bu yakınlık önemliydi. Amerika'nın diplomatları, Taliban ve Ostad Burhaniden Rabbani dışında diğer rehberlerle de temas halindeydi. Taliban'ın ABD'yle bazen açık, çoğu defa gizli ilişkisi ufak tefek bazı anlaşmazlıklar dışında 11 Eylül 2001'de New York'taki ikiz kulelere yapılan intihar saldırılarına kadar devam etti. O tarihe kadar "iyi" olan Taliban, intihar saldırılarından sonra Molla M. Ömer'in El Kaidenin lideri Usame bini Ladin'i kendilerine teslim etmeyi reddetmesinden sonra çok "kötü" olmuştu. ABD'nin müttefiki Pakistan'ın ise yapacak bir şeyi kalmamıştı. Gönülsüz'de olsa Taliban hareketine verdiği desteği çekti. Taliban rejiminin çıkışı gibi yıkılışı da çok hızlı olmuştu.²³

ABD, Afganistan'a 2001 yılının 7 Ekim'inde sonsuz özgürlük isimli askeri operasyon emrini verdi. Kuzey ittifak (General Abdul Raşid Dostum, General M.Kasim Fahim, Ustad Ata M.Noor, Ustad Mehkik) güçleriyle birlikte hareket eden ABD, savaşın başında karada savaşmayı tercih etmiyorlardı. Çünkü asker kaybına uğramaktan korkuyorlardı. Bu sebepten dolayı kara savaşları Afgan Muhalif güçlerin elindeydi ve karada onlar savaşmaktaydı.²⁴

Taliban'dan sonra Afganistan'da yeni hükümetin kurulması sebebiyle 5 Aralık 2001'de Afganistan'da bulunan dört muhalif gurubu Almanya'da uzlaşmış bu

²² Demirel, Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan, s.178.

²³ Selim, s. 181-182.

²⁴ Demirel, s. 179.

uzlaşmanın Boon şehrinde olmuştur. Sonunda Hamid Karzai'yi Geçici Hükümet Başkanı olarak belirtmişlerdir. Geçici Hükümet zamanında eskiden silahlı siyasi olan partiler, sivil siyasi partiler haline gelmiştir. Geçici hükümet süresi bitince 9 Ekim 2004'te seçim gerçekleşmiş bu seçimi Hamid Karzai %50'nin üstünde oy alarak Afganistan yeni Cumhurbaşkanı olmuştur. Geçici hükümet zamanında tasarlanan anayasa yeni dönemde uygulanmaya başlamış ve ülkenin ismini "Afganistan İslam Cumhuriyeti" yani Cemhur-e- İslami Afganistan olarak uluslararası camiaya tanıtılmaktadır.²⁵

Hamid Karzai liderliğinde kurulan bu yönetim 10 yıldan fazla sürmüştür. Eylül 2014 yılında gerçekleşmiş olan cumhurbaşkanlık seçimlerinde ise, adaylardan, Dr.M. Eşref Gani Ahmadzai seçimi kazanarak Afganistan'ın yeni Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu hükümet Eşref Gani başkanlığında günümüze kadar devam etmektedir.²⁶

1.1.1. Coğrafi Konumu

Afganistan Asya'da jeopolitik bir konumda olduğundan Asya'nın kalbi olarak bilinmektedir. Afganistan'ın kuzeyinde Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan ülkeleri, doğu ve güneyinde Pakistan ülkesi, kuzey-doğusunda Çin ve batıda ise İran ülkesi vardır. Afganistan'ın yüzölçümü 652.225 km olarak belirlenmektedir. Afganistan'ın başkenti Kabil şehridir. Başkent haricinde diğer önemli ve büyük şehirleri ise Herat, Mezar-i Şerif, Gazni, Celalabat, Kandahar, Bedahşan şehirleridir ve toplam 34 ilden oluşmaktadır. Afganistan tatlı su açısından zengin bir ülkedir tatlı su ırmaklarından en önemli ve büyükleri Hilmend, Kâbul ırmağı, Amuderya ve Kokça ırmaklarıdır ve en önemli gölleri ise Bendi Emir gölü, Sarıgöl, Sıva gölü, Namus gölü ve Abı İstade gölüdür. Afganistan genel olarak dağlık alandan oluşmaktadır. Afganistan'ın kuzey-doğusunda Hindukuş dağları, kuzeyinde Bendi Türkistan dağları ve güneyde ise Süleyman dağları vardır. Afganistan'da çöl alanları da mevcuttur, özellikle güney batı tarafında geniş çöllere vardır ve bu bölgelerdeki iklim çöl iklimidir.

²⁵ Wahid Mozhdah, Afghanistan wa peynj saal seltayi Taliban, (افغانستان و پنج سال سلطه طالبان), Neşrany Yayınları, Kabil: 2004. s.173.

²⁶ Mohammad Sami Haşimi, Siyaset-i Hariji-i Amerika Dar Afagnistan Pesa Taliban Barras-i İstiratij-i Mubariza Aley-i Terörizm Dar Siyaset-i Harij-i Buş ve Obama Dar Afganistan Pesa-Taliban, (سیایت خارجی , امریکا در افغانستان پساطالبان) بررسی استراتیژی مبارزه علیه تروریسم در سیاست خارجی بوش و اوپاما در افغانستان بعد از سالهای (ختم دوره حکومت طالبان), İntişarat Said Yay, Kabil: 2016, s.51.

Afganistan'ın Topraklarının % 40'ı otlak, % 18'i tarım alanı, % 3'ü ormanlık, kalan yüzdesi dağlık ve bozkırdır. Afganistan'ın genelinde sert bir bozkır mevsimi hâkimdir.²⁷

1.1.2. Stratejik Önemi Durumu

Afganistan, sahip olduğu jeopolitik coğrafya dolayısıyla tarih boyunca uzun süreli süresiz olmayan istilalara maruz kalmış ve küresel kuvvetlerinin dikkatini çekmektedir. Afganistan coğrafya olarak Asya kıtasının merkez üssü niteliğinde olup, çok uzun zamandan beri ticari yolları sayılan ipek yolunda Afganistan'dan geçmektedir. Sahip olduğu madenler zenginliklerinin yanı sıra özellikle Hazar ve Orta Asya merkezli enerji kaynaklarına yakınlığı, enerji rotası ağı içerisine bulunması Afganistan'ın önemini artırmıştır. Günümüzde hayatın en önemli stratejik olgusu “enerjidir”. Afganistan'da süre gelen istikrarsızlık nedeniyle kendisine yetecek kadar enerjisi ve yer altı zenginliklerine sahip olmasına rağmen yeterince değerlendirememiştir. Stratejik önemi zengin Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarına yakınlığı nedeniyle de Orta Asya'da ilgi odağı olmuştur. Çünkü çok mühim enerji kaynakları olan petrolün ve doğalgaz uluslararası ticarete en ucuz ve kısa yoldan güvenli bir şekilde sevk edilmesi hayati önem taşımaktadır.²⁸

Afganistan, (Rusya, Hindistan ve Pakistan) gibi nükleer gücü yüksek olan üç ülkeye oldukça yakınında bulunmaktadır. Başka yandan hazar havzası sayesinde petrolü ve benzini ile doğalgazın Hint okyanusuna aktarılabilmesi için Afganistan en avantajlı ülkedir. Afganistan'ın çoğu ülkenin kendi çıkarları doğrultusunda farklı politik oyunları kurguladığı bir alanda olmasının nedeni planlanan doğalgaz ve petrol hatlarıdır.²⁹

1.1.3. Ekonomi Durumu

Güvenlik, istikrar ve ekonomi bir ülkenin temel yapısıdır. Maalesef bunlar olmadıktan sonra o ülkede eğitim öğretimin gelişmesinden bahsetmek pek mümkün görülmemektedir.³⁰ Afganistan'ın ekonomisi, Sovyetlerin işgali ve yıllar süren iç savaşlarla büyük bir yara almıştır. Göç sebebiyle işgücü kaybı, sermaye kaçışı, ticaret ve taşımacılığın zarar görmesi ve 1998–2001 yılları arasında GSMH'nin büyük ölçüde

²⁷ <http://afghanembassy.org.tr/fr/about-afghanistan/info>. (20.10.2018).

²⁸ Haşimi, s. 30

²⁹ Mohammad Asef Muhacir, Nakş-i İstratij-i Amerika Dar Tahmin-i Emniyet-i Dar Afganistan Pesa Taliban, (نقش استراتژی امریکا در تامین امنیت در افغانستان پساتالبان), İntişarat Farhang Yay, Kabil: 2018, s. 127

³⁰ Sadat, s.71.

etkilenmesinin nedeni Afganistan da son 23 yılda yaşanan kuraklıklardır. Bu gün toplumun büyük kısmı giyim, konut, yetersiz gıda ve sağlık problemleriyle bir arada olmasının nedeni 11 Eylül sonrasındaki askeri operasyonlar ve devletteki siyasal belirsizliktir. Afganistan'ın en önemli problemlerinden biri de işsizliktir. Dış borç, GSYİH'nin dörtte üçünü oluşturmaktadır. Asya Kalkınma Bankasının tahminlerine göre Afganistan'da GSYİH, 56 milyar dolar civarındadır. Kişi başına düşen milli gelir ise ülke nüfusunun tam olarak bilinmediğinden şimdilik tahmini olarak 700 dolar civarındadır. Afganistan ekonomisinin kötüye gitmesiyle beraber en çok zararı ise eğitim ve öğretim alanında damgasını vurmuştur.³¹

Afganistan yer altı kaynakları yönünden büyük bir potansiyele sahiptir. Kuzey bölgesinde, bol miktarda doğal gaz ve petrol yatakları, ülkenin iç merkez kısımlarında, alüminyum, demir, (Sovyetlerin tespitlerine göre sadece Herat ve Bedahşan bölgeleri arasında 75 milyon ton) kükürt, kömür, kurşun ve çinko; Pamirlerde çok kıymetli lacivert ve lal taşları ve altın bulunmaktadır. Ülkenin güney bölgesinde dünyanın en zengin berilyum ve yakut yatakları bulunmaktadır. Tuz ise birçok yerde mevcuttur. Bu yeraltı kaynakları her dönemde dış güçlerin dikkatini çekmiş bundan en çok zarar gören ise maalesef yine Afganistan halkı olmuştur. Tabi ki bu olumsuz durumdan en çok zarar gören eğitim ve öğretim kurumu olmuştur.³²

Ülkede kesilmeyen dış ülkelerin müdahalesi ve iç çekişmeler sonucu eğitim ve öğretim alanında olumlu bir gelişme yaşanmamış bu nedenle yetişmiş insanların sayısı az olduğu için Afganistan'da sanayi ve endüstri alanında pek bir gelişme olmamıştır. Az sayıda dokuma ve besin maddeleri fabrikalarıyla sınırlandırılmış, gelişmiş sanayi özellikle doğu Hindukuş dağlarının oluşturduğu su havzasının her iki yanında kuzey ve güney dağ eteklerinin vadilerinde ve Kabil'de toplanmıştır. Mezar-i Şerifin batısında kullanılan bir doğalgaz rezervi mevcuttur.

Bu, Rusya'ya yönelik bir dış satımı beslemekte ve petrokimya sanayinin temel enerjisi Mezar-i Şerif'in gelişmesiyle oluşmaktadır. Çimento fabrikası, ülkede az sayıda mevcuttur. Teknik ve endüstriyel hayat Afganistan'da neredeyse yok denecek kadar az bulunmaktadır. Son yıllarda zaruri ihtiyaçları karşılayacak birkaç fabrikalar kurulmaya

³¹ Selim, s. 18.

³² Lenga, keristyan, ve Reta, Uşto kahowe "Roşt wa Enkişaf İktisadi Afganistan", (رشد و انکشاف اقتصادی افغانستان), Barg yayınları, s.7-9.

başlanmıştır. Bazı askeri fabrikalar Afgan ordusunun mühimmat ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Çok az sayıda gıda ve şeker ürünleri üreten fabrikaları ile çeşitli imalathaneler mevcuttur.³³

1.1.4. Afganistan'ın Siyasî Durumu

Dil ve ırk birliğinin bulunmadığı Afganistan'da, siyasî birliğin olduğunu söylemek de pek mümkün değildir. Uzun yıllardan beri ülkede siyasî hâkimiyet zorbalıkla el değiştirirken, yöneticilerin istekleri, güç kullanılarak halka kabul ettirilmiştir. Ahmed Şah Abdâlî hükümeti döneminde (1747) bu durum yeni bir tarz kazanmış, herhangi bir sorunu çözmek için “Loyi Cirga” (Kabile Büyüklerinin Meclisi) toplanmaya başlamıştır. Bu meclisin, devlet büyüklerinin isteklerini meşrulaştırmak için kullanılan bir kurum olduğu söylenebilir. Zira Loyi Cirga'da sadece, idarilerle aynı safta olan aşiret reisleri ve siyasal liderler bulunabilmişlerdir. Son zamanlarda “Loyi Cirga”nın bir diğer örneği olan “Ehl-i Hâl ve Akd Şurası” ise, çeşitli bölgelerin kabile büyükleri ve parti temsilcilerinin önerileriyle ortaya atılmıştır. Fakat Afganistan'da meşruiyet kanunu bununla da sağlanamamıştır.³⁴

Afganistan da “Cirga” ya da “kabile şurası” aslında Afgan toplum kurallarından biridir. Afganistan'da siyasî meşruiyet için bir çözüm olarak görünen “Loyi Cirga”nın kökü, Afgan milletinin gelenek ve göreneklerine dayanmaktadır. Afganistan'da 2001 yılında yeni hükümetin kurulmasıyla beraber modern toplumlarda olduğu gibi milletlerin siyasi hukuki haklarını tartıştığı yer olan parlamento sistemine geçtiyse de hala ülkenin önemli kararları bu “Loyi Cirga” şurası tarafından alınmaktadır.³⁵

1.1.5. Afganistan'ın Sosyal ve Kültür Yapısı

Afganistan'ın mozaik bir ülke olmasının nedeni farklı etnik yapısının olmasındandır. Birçok etnik grupların yaşadığı ülke olan Afganistan'da farklı bölgelerde farklı sosyo-kültürel yapıya rastlanmaktadır. Nüfusu hakkında kesin rakamlar olmamakla birlikte 2018 nüfus sayımına göre 32 milyondur. Ülkede erkek ve kadınların yüzdesi ise şu şekildedir ülke nüfusunun %49'u kadınlardan ve %51'i ise erkekler

³³ Mohammad Sabir Keumi, “Baresi ferstha wa çalişhai uzweit Afganistan dar sazmani cehani ticaret” (بررسی فرصت ها و چالش های عضویت افغانستان در سازمان جهانی تجارت), Yüksek lisans tezi, Ferdawsî Üniversitesi, Meşhad: 2017, s.47.

³⁴ Mir Aka Hakcu, Afganistan ve Müdahelat-ı Harici, (افغانستان و مداخلات خارجی), Maivand Yayınları, Kabil: 2006, s. 51.

³⁵ Ahmet Raşit, Taliban İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Osman Akınhay, (Çev.), Everest Yayınları, İstanbul: 2001, s. 177.

oluşmaktadır. Ülkenin resmi dilleri Farsça ve Peştucadır. Genel iletişim dili ise Farsçadır. Afganistan'ın son anayasasında üçüncü resmi dil olarak kabul edilen Özbekçe ve Türkmençe de, özellikle kuzey bölgelerinde ve kuzey doğu ile birkaç batı vilayetinde etkilidir. Afganistan genelinde yaklaşık yirmiden fazla farklı dil konuşulmaktadır. Afganistan'ın genelinde eğitim-öğretim dili Farsça olmakla beraber ülkenin güney bölgesinde eğitim dili Peştuca olarak belirlenmiştir. Afganistan resmi dini İslam olduğundan nüfusun %99'u Müslüman'dır. Mezhep olarak nüfusun çoğunluğu Ehli sünnetin Hanefî mezhebindedir ve kalan bazı kısım ise Şia (Caferî ve İsmailîye) mezhebindedir.³⁶

Afganistan'ın halkı genel olarak geniş aile yapısına sahiptir. Bu nedenle aile'nin büyüğü yaşadıkça evlenen erkek çocukları evlendikten sonra kültürün yapısı gereği aileden uzak kalmaz. Ancak bazı şehirlerin merkezinde yaşayan aileler, çekirdek aile yapısına sahiptir. Afganistan'da sosyo-kültürel koşulları uygun olmadığından kadınlar yeterince sosyal hayata girememekle beraber eğitimden uzak kalmışlardır. Evin ihtiyaçlarını gideren aile sorumlusu erkek olması da kadınları sosyal hayattan uzak tutmuştur. Kadınların sosyal hayata zor durumda bırakılmama olgusu kadınların toplumdaki soyutlanması anlamına gelmemekte, aksine kadınlara verilen değeri göstermektedir. Ancak yeni dönemde kadınların toplumdaki katılım oranı yükselmektedir. Kadınlar artık seçme ve seçilme hakkını elde ederek devletin her alanında görev almaktadır. Afganistan milletvekili seçimlerinde her ilden en az bir kadın milletvekili zorunlu hale getirilmesi Afganistan'ın yeni anayasasında açıkça belirlenmiştir.³⁷

1.1.6. Nüfus ve Etnik Yapısı

2018 yılında yapılan nüfus sayımına göre Afganistan'da doğum oranı binde 48.1, ölüm oranı ise 22.3'tür. Nüfus artış oranı da binde 25 civarındadır. Ülkede kilometreye düşen ortalama nüfus yirmi altı kişi olmakla birlikte, verimli tarım arazilerinin bulunduğu bölgelerde ve şehir merkezlerinde bu oran çok daha yüksektir. Nüfus sayısı 2018 rakamlarına göre 32 milyondur. Nüfusunun yüzde 75'nin tarımla uğraştığı ülkede şehirleşme oranı düşüktür. Nüfusunun beşte biri hala göçebe ve yarı göçebe hayatı

³⁶ www.cso.gov.af. (10.10.2018).

³⁷ Bkz, Editör, Davlat-i Cumhuri-i İslam-i Afganistan İdare-i Merkez-i İsay-e Serv-i Vaziyet-i Zindag-i Dar Afganistan, (دولت جمهوری اسلامی افغانستان اداره مرکزی احصاییه و سرویج وظعیت زندگی در افغانستان).

yaşamaktadırlar.³⁸ Afganistan’da nüfusun çoğunluğunu Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Türkmenler ve Hazarlar oluşturmaktadır.³⁹

1.1.7. Dini Yapı

Afganistan bir İslam ülkesidir nüfusunun % 99’u Müslüman olup çoğunlukla Hanefi mezhebine mensup olmuştur.⁴⁰ Sünnilerin yanı sıra % 15-20 oranında Şia’nın farklı kollarına mensup olanlar da bulunmaktadır. Afganistan’da az sayıda Sih, Hindu ve Yahudi yaşamaktadır.⁴¹ Son döneme kadar Afganistan’da bir millet kavramı gelişmemiş, devlet, toplumun dışına düşmüş, halkın bağlılık duyguları, doğrudan içinde bulunduğu cemaate yönelmiştir. İşte böyle bir ülkede tüm halkın müşterek sahip olduğu tek unsur İslam dini olmuştur.⁴²

1.2. ABD-Afganistan İlişkilerine Tarihsel Bakış

1919 yılında Emir Amanullah Han döneminde Afganistan ile ABD arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik ilk çabalar başlatılmıştır. ABD ile Afganistan arasında diplomatik ilişkilerin kurulması Emir Amanullah Han tarafından 1921 yılında birtakım diplomatları resmi olarak Amerika’ya göndermesi ile başlamıştır. Birkaç ay sonra diplomatlar, dönemin ABD başkanı ile görüşmüş ama ABD ile Afganistan arasında diplomatik ilişkilerin başlanmasına dair geçerli bir cevap alınamamıştır. Kongrenin karar almasına tabi olduğunu ABD başkanı diplomatik ilişkiler kurulmasında söylemiştir. Afganistan’ın, diplomatik ilişkilerin kurulması ile ilgili Amerika’dan olumsuz cevap almasının iki sebebi vardır: Birincisi, ABD dış politikasında olan ticaret stratejisidir ikincisi ise Afganistan’ın bağımsızlığını tanınmasına ilişkin İngiltere’nin hoşnutsuzluğudur. İkinci Dünya Savaşı’nın başlarında ABD’nin Afganistan’a bir elçi göndererek büyükelçilik kurma isteğinde bulunmasının nedeni savaşa dâhil olan güçler müttefik arayışında bulunurken, ABD Afganistan’ın stratejik konumundan faydalanmak istemesidir.⁴³

³⁸ Sedat, s.60.

³⁹ www.cso.gov.af. (10.10.2018).

⁴⁰ Sahaddet, s.59.

⁴¹ Saray, “Afganistan”, s. 403.

⁴² Olivier Roy, Afganistan’da Direniş ve İslam, Mustafa Kadri Orağlı, (Çev.), Yöneliş Yayınları, İstanbul: 1990, s. 57.

⁴³ Haşimi, s. 51.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın sitesindeki bilgilere göre Amerika, Afganistan'ı 27 Temmuz 1921 yılında tanımış ve 4 Mayıs 1935 yılında diplomatik ilişkilere başlamıştır. Amerikan temsilciliği 6 Haziran 1942 yılında Charles W. Thayer'in maslahatgüzarlığı ile Kabil'de kurulmuştur. 5 Haziran 1948 yılında Büyükelçilik statüsüne yükselerek *Ely E. Plamer*'in başkanlığıyla başlamıştır. Ama birçok Afganistan yazarına göre ABD, Afganistan'ı 1934 yılında resmi olarak tanımıştır.⁴⁴

1937-1977 yılları arasında kral Mohammed Zahir Şah döneminde ülkede herhangi bir çatışma söz konusu olmadığı için dış ülkeler tarafından da baskı görülmemektedir. Ülkede Zahir Şaha karşı yapılan darbeden sonra iç savaş başlamış olmuştur. Zahir Şahın ardından sırasıyla Davut Han, Nur Muhammed Taraki, Hafizullah Emin, Bebrak Karmal ve Necibullah (1992) hükümetleri kurulmuştur. Necibullah döneminde ülke mücahit grupları arasında iktidar mücadelesi başladı ve iç savaş hız kazandı. 1990'larda SSCB'nin çökmesi Necibullah hükümetinin yalnız kalmasına sebep oldu. 1992'de Rus yanlısı Dr.Necibullah hükümetinin yıkılmasıyla, Afganistan'da geçici İslam devleti kuruldu. İki aylık geçici hükümetin başına Sıbğettullah Müceddeddi geçti. Kendi aralarında anlaşamayan mücahit rehberler zamanla koltuk kavgasına giriştiler. Sıbğettullah Müceddeddi'den sonra Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Ostad Burhanidden Rabbani döneminde amansız şekilde iç savaş başladı.⁴⁵ Bu durumdan dolayı bu dönem Afganistan'ın en karanlık dönemi diye adlandırıldı.⁴⁶

1.2.1. Amerika'nın 11 Eylül Sonrası Afganistan'a Müdahalesi

11 Eylül 2001'de ABD'deki ikiz kulelere El-Kaide tarafından saldırı gerçekleşti. Bu olaylar, ABD ve diğer Batı ülkeleri için beklenmedik bir hadise ve uzun bir kaosun başlangıç nedeni olarak değerlendirildi.⁴⁷ 17 Eylül 2001'de Bush, Bin Ladin'i uluslararası bir terörist olarak ilan ederek, teröristlere ve destekçilerine karşı savaş ilan etmiştir. Bush'un çağırısına karşılık; İran, Rusya, Batı ülkeleri ve Taliban'ın bir numaralı geleneksel destekçisi olan Pakistan da ABD ile aynı safta yer alarak

⁴⁴ Haşimi, s. 52.

⁴⁵ Cemil-u Rahman Kamgar, Nigahi Muhtasar ba Tarihi Muhassiri Afganistan,(نگاهى مختصر به تاريخ معاصر افغانستان), Meyvend Yayınları, Kabil: 2010, s. 474-478.

⁴⁶ Hoşmand, s.7.

⁴⁷ <http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm>. (19.10.2018).

Amerika'ya, Taliban ile El-Kaide savaşına yönelik kendi askeri havalimanının kullanılmasına izin vermiştir.⁴⁸

Taliban'ın lideri olan Molla Mohammed Ömer, 7 Aralık 2001'de, Taliban'ın son kalesi olan Kandahar'ı ABD yanlısı olan Hamit Karzai'ye teslim ederek Pakistan'a kaçırmıştır.⁴⁹ Taliban'ın sığınaklarına Amerika, özellikle B52 ve diğer farklı askeri uçaklarla, bombalı saldırılarda bulundu. Bu saldırılarda, her ne kadar siviller korunmaya çalışıldıysa da, sivil kayıplar ve zararlar meydana gelmişti. Öte yandan, ABD Hava Kuvvetleri destekli ve Kuzey İttifak Güçleri tarafından yaklaşık 20 bin kişi olarak tahmin edilen ISI üyeleri, Pakistanlı savaşçılar, El-Kaide ve Taliban üyeleri tarafından kuşatılmıştır. Taliban'a Karşı Direniş Cephesi (Kuzey İttifakı) liderlerinden; özellikle Muhammed Kasim Fahim ve Abdullah Abdullah, Rabbani'nin Kabil'e gelişine karşıydılar.

Böylece Birleşmiş Milletler, bu programın tasarlanmasını ve uygulanmasının sorumluluğunu üstlendi. Bu konu ile ilgili 14 Kasım 2001'de "Afganlar Arası Konferansı'nın başlatılmasıyla "Afganistan'da Geçici Hükümet" in kurulmasını, Birleşik Milletler Güvenlik Konseyi 1378 numaralı kararı ile onaylanmıştır.⁵⁰

Taliban yönetiminde bulunan Pakistan Büyükelçisi Bu konferanstaki Pakistan temsilcisiydi. Bu arada, İran ve Pakistan için Karzai'nin seçilmesinin, de herhangi bir tehdit teşkil etmeyeceğine inanılmaktaydı.⁵¹

1.2.1.1. ABD'nin Afganistan'a Müdahalesinin Bölgedeki Yansımaları

ABD'nin, Afganistan'a müdahalesinin sonuçları yalnızca bu ülke ile sınırlı kalmamış aynı zamanda bölgesel sonuçlar da doğurmuştur. Bu anlamda özellikle Orta Asya'nın geleceği için de bir başlangıç noktası olarak değerlendirmektedir.⁵² Amerika'ya yapılan saldırılar ve bu saldırıların Terörist örgütünün üstlenmesi ABD tüm dikkatlerini Asya özellikle orta Asya'yı ve Afganistan'a yöneltmiştir. Bir türlü istikrara kavuşamayan Afganistan Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana "Afgan Sorunu"

⁴⁸ <http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm>. (19.10.2018).

⁴⁹ http://www.bbc.com/persian/world/2011/09/110910_125_sept11_sarvari.shtml.(20.10.2018)

⁵⁰ <http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm>. (19.10.2018).

⁵¹ Bette Dam, A Man and A Motorcycle: How Hamid Karzai Became Afghanistan's President, IspoFacto Yayınları, Amsterdam: 2014, s. 155-156.

⁵² Mohammad Akram Andişmand, Amrika dar Afghanistan, (امریکا در افغانستان), yayınladı, İntişarati Maywend, Kabil: 2017.s.38.

adıyla bir kez daha gündeme getirilmiştir. Bu olay 11 Eylül saldırısı ve Amerika'nın dünyanın birçok ülkelerinde terörle mücadele adı altında askeri operasyonlar yapmasının yolunu açmıştır, aynı anda birçok ülkeyle işbirliği yapmıştır. Bu nedenle ilk sıralarda Orta Asya ülkeleri gelmektedir. ABD'nin başta Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan havalimanlarını yararlanmaya başlamış, Özbekistan'ın Termez ve Hanabad, Kırgızistan'ın Manas ve Tacikistan'ın, Kulab, Kurgan-Tyube ve Hokand havaalanları ABD ve koalisyon güçlerine açmıştır. Ayrıca ABD, Kazakistan ile yaptığı bir anlaşmaya göre acil durumlarda Almaatı Havaalanı'nın kullanılmasını sağlamıştır.⁵³

İkinci yarısından 1990 yıllardan itibaren bu bölgeye girmekte istekli olduğunu Orta Asya ülkeleri ile ikili tatbikatlar ve askeri ortak çalışmaları yaparak belirtmiştir. Amerika, Rusya'nın geçici onayı ile sözde terörle mücadele için bölgeye girmiştir. Sovyetler Birliği deneyimini yeniden yaşamamak için Amerika ile birlikte Afganistan'a girmeyen Rusya bölgedeki etkin güç olma olasılığının onayı vermiştir. Rusya, ABD'nin ön alıcı saldırı yaklaşımından kendisine kazanımlar çıkarmaya ve verdiği dolaylı desteklerden uzun süre bölgedeki en etkili güç olma peşindeydi. Ruslar verdikleri bu destek sayesinde Çeçenistan'daki insan hakları ihlalleri ile ilgili uğradığı eleştirilerden kurtulabilmek, Taliban'dan sonra Afganistan yönetimi ile iyi ilişkiler kurabilmek, Orta Asya ülkeleri üzerindeki etkisini sürdürebilmek ve Bağımsız devletler Topluluğu sınırlarını daha iyi kontrol edebilmek amacıyla yapmıştır. Ruslar ABD'nin bölgede denetleyemeyeceklerini anlayınca, politika değiştirerek bölge ülkelerini yanına çekmeye çalışmış ama başaramamış, böylece Rusya ilk tepkisini ABD'ye Irak saldırısına karşı çıkmış ve destek vermeyerek tepkisini göstermiştir.⁵⁴

ABD-Taliban örgütü arasındaki çatışma Orta Asya ülkelerini rahatsızlıklarına neden olmuştur ve bu ülkelerin en büyük korkusu ise karışıklıkların bu bölgelere sıçramasıdır. Öte yandan Afganistan'a uygulanacak bir askeri operasyonda ülkelerinde bulunan aşırı dinci grupların ABD'ye ve kendi hükümetlerine karşı saldırı yapabileceklerinden endişeleniyorlardı. Aynı anda yapılacak her hangi bir operasyonda güneyden gelecek olan sığınmacı yoğunluğunun karşılamayacaklarını sağlık, güvenlik ve ekonomi sıkıntılarının çıkma ihtimalleri bu bölgelerin kaygılarını çoğaltmaktadır.

⁵³ Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri", Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, s.143.

⁵⁴ Erhan, a.g.m., s.144,145.

ABD-Taliban örgütü arasındaki sorunlar, Orta Asya bölgesindeki ülkelerin işine yaramaktadır. Böylelikle kökten dinci terör örgütlerin kaynağının yok edilecek ki bu Orta Asya ülkelerin için kaçınılmaz bir fırsat olduğu görünmektedir. Amerika'nın Orta Asya bölgesine uzun süre kalması, Orta Asya ülkeleri için Çin'e ve Rusya karşı bir denge unsuru olarak gözükmektedir.⁵⁵

Amerika 11 Eylül saldırı sonrası Afganistan'ı işgal etmek için harekete geçti bu işgale Orta Asya devletleri demokratik olmayan yollar ile işbirliği yaparak ABD'ye yardımcı oldular. Orta Asya liderlerin işbirliğinin sebebi ise yaptıkları yolsuzluk ve insan hakları ihlallerin ithamlarından kurtulmak, devletteki yerlerini sağlamlaştırmak ve Rus baskısından kurtulmaktır.⁵⁶ Çin başlangıçta ABD'nin uyguladığı politikalara ve askeri harekâtlarına destek verdiğini açıklayarak sessizlik diplomasisini tercih etmişti. Fakat ABD'nin kalma planını fark ettikten sonra Milli Güvenlik Bakanlığı'nın Uluslararası İlişkiler Araştırma Enstitüsü yayınladığı yıllık raporda ABD'nin sürekli bölgede kalmasından rahatsız olduklarını belirtmiştir.

Bu rapora göre ABD'nin Orta Asya'da uzun dönem kalması Çin'in çıkarlarına karşı olduğunu, Çin'i kuşatmaya çalıştıklarını ve askeri bir baskıya maruz kalacaklarını belirtmiştir. İlaveten ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi Çin yöresindeki jeostratejik ortamın itimatsızlığı yükselttiğini, ABD ve Avrupa Birliğin Rusya ile aralarındaki irtibatı iyileştirmesi, Çin-Rusya stratejik irtibatlarını kötüye götüreceğini, ABD'nin askeri güçlerini Orta Asya ülkelerinin Batı'ya yönelmesini sağladığını ve bu şekilde Şanghay İşbirliği Örgütü'nün bağdaştırıcı kuvvetinin azalttığını belirtmiştir.⁵⁷

İran Taliban Rejimine karşı yürütülen operasyon karşısında, başlangıçta olaylardan en çok menfaat sağlayan ülkelere biri olduğundan sessizliği tercih etmişti, ancak ABD'nin hemen yanı başına yerleşmesinden İran giderek daha çok rahatsızlanmaya başlamıştır.⁵⁸ Bir de ABD açısından Pakistan'da istikrarın korunması büyük önem taşımaktadır. Afganistan'ın istikrarı Orta Asya enerji kaynaklarının sevkine

⁵⁵ Murat Büyükbaş, ABD Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta: 2006, s. 82-83.

⁵⁶ Erhan, a.g.m., s.145-146.

⁵⁷ Zulmai Khalilzad, Firistade Az Kabil Ta Kakh Safid Safar-i Man Dar Cihan Aşufte, (فرستاده ؛ از کابل تا) کاخ سفید) İntişarat Azim Yay, 2016, s.120.

⁵⁸ Hafizullah Laşkari, Desais Garb dar beraber kişvar hayı İslami, (دسایس غرب در برابر کشور های اسلامی) İntişarat Beşart Yayınları, Kabil: 2017, s.149.

yön verir. Bu sebepten dolayı ABD, Pakistan'a daha çok yakınlaşmıştır ki bu da Hindistan'ı rahatsız etmektedir. ABD, Pakistan ve Hindistan'a 1998 yılından beri koyduğu ambargoyu 11 Eylül den sonra kaldırmış, ambargonun kalkması Amerika-Hindistan ilişkilerini daha fazla iyileştirirken, bir başka deyişle Pakistan-ABD ittifakı Hindistan'da engelleyici politika arayışları olumsuz sonuçlar doğurmasından kaynaklanmıştır.⁵⁹

2001'de ABD'ye yapılan saldırıların, yeni bir devrin başlangıcı olduğu bu gelişmeler ışığında söylenebilir. Amerika'nın Orta Asya'ya girmesinde 11 Eylül olayı neden olmuştur. ABD'nin, Afganistan'a müdahalesinden itibaren Amerika'nın küresel güç mücadelesi yeni bir boyuta girmiştir. Böylece Asya'daki güç dengesi de değişmeye başlamıştır. Yaşanan olaylar yeni ortaklıkları beraberinde getirmiştir. Amerika, dünyada yeni dengeler oluştururken, Rusya Federasyonu'nu dikkate almak zorunda kalmaktadır. Çünkü Rusya her zaman ki gibi ekonomik politik yeni düzene güvenlik ve sosyal konularda doğrudan etkisi olacaktır. Diğer taraftan Çin – Rusya ilişkileri çelişki ve anlaşmazlıklar ile dolu olsa bile her iki ülkenin ortak bir noktada her an anlaşmaya gideceklerine göz ardı edilmemelidir. Eğer ABD Asya'da tek taraflı hareket ederse bir Rus-Çin anlaşmasını getirebilir.⁶⁰

ABD'ye yapılan 11 Eylül saldırısı sonrası, Afganistan'a saldırı düzenleyerek önemli bir jeostratejik köprübaşı elde ederek askeri gücünü Asya'ya yerleştirmiştir. Bu sebepten dolayı ABD süresiz olarak kalacağı söylenmektedir. ABD, Asya-Körfez-Kafkasya üçgenini denetim altına alarak devranın en büyük gücü olmayı planlamaktadır. Orta vadeli Amerikan stratejisinin ilk adımı olarak Afganistan'ı işgal etmesidir. Orta Asya'da ABD yanlısı rejimleri oluşturma ve ABD çıkarlarına önem veren liderleri başa getirme çabaları ve gizli operasyon yapmaları açıkça gözetilmektedir. Aynı zamanda ABD yanlısı liderler, ABD'nin Çin'i çevreleme stratejisini gerçekleştirmesine önemli rol oynamaktadır. ABD gelecek dönemlerde, Orta Asya ve Kafkasya'nın enerji kaynaklarını denetim altında almak için bölgesel güvenlik grupların kurulmasına yardımcı olacaktır. Orta Asya ülkeler ABD'yi, diğer güçlü

⁵⁹ Büyükbaş, s.83.

⁶⁰ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, Sabah Kitapları Yayınları, İstanbul: 1998, s. 53.

lkeler karşı Amerika'yı bir denge unsuru şeklinde görmeleri, Amerika'nın stratejisini gerçekleştirmesine yol açmaktadır.⁶¹

Fakat ABD, Şu andaki yönetimleri destekleyerek bölgede demokrasi geçişlerini geciktirmektedir. Yeni muhafazakr ekip ABD'nin son dönemdeki politikalarını uygulamaktadır ki o politikaların temeli ise ABD çıkarına bağlı her yeri askeri güç kullanılarak denetim altına almaktır. ABD, Afganistan ve Orta Asya bölgesinde uzun süre kalacağını terörle mücadele örtüsü altında Amerika'nın küresel egemenliği istemesinin nedenidir. Bu süreyi Orta Asya lkelerinin bu durumdan Őikyeti olmaması daha da uzatacaktır.⁶²

1.2.2. Bonn Konferansı Sonrası ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Aralık 2001 tarihinde Afganistan'da yeni yönetimi kurmak için yapılan çalışmalar sonucunda, Almanya'nın Bonn kentinde ilgili tarafların katılmasıyla Bonn Antlaşması imzalanmıştır. Amerika, bu konferansta Afganistan'da iktidar paylaşımı için kendi aralarında çatışan eski liderlerin mümkün olduğunca katılmasını istemiyordu. Bu alışmalar neticesinde son zamanda yaşanan iç savaş ortamında adı ne çıkan çok rehber geri planda bırakılmıştır. Yoğun alışmalar sonucunda, Almanya'nın Bonn kentinde Cumhurbaşkanlığı dışında önemli bakanlıklar Tacik kökenlilere, Devlet Başkanlığı, Peştun kökenli olan Karzai'ye verilmiştir. Ama bu yönetim dağılımı bazı Peştunlar ve Özbekleri memnun etmemiştir. Kabine dışı kalan General Abdul Raşid Dostum'a daha sonra Savunma Bakanı yardımcılığı verilerek ikna edilmiştir.⁶³

Sonuç itibariyle bu mutabakat sürecinde Peştunlar'a temsil vazifesi verilerek konumu pekiştirilen Karzai'nin tanındığı ve ne çıktığı bir anlaşma olmuştur. Bonn Konferansına katılanlar, antlaşmanın ilk bölümünde belirtildiği gibi, Afganistan'ın son döneminde yaşanan trajik sorunların bitirilmesini milli beraberliğin, barış ve güvenliğin sağlanması, insan haklarının korunması hedeflenmiştir.⁶⁴

⁶¹ Büyükbaş, s. 85.

⁶² Erhan, a.g.m., s.146-148.

⁶³ Haşimi, s. 71.

⁶⁴ Encyclopedia of Espionage, "Intelligence and Security", Edit. K. Lee Lerner and Brenda Wilmoth Lerner, volume (2) F-Q, Gale,-2001,. S. 396. <http://militero.files.wordpress.com/2010/10/espionage-intelligence-and-security-encyclopediaof-volume-2.pdf>. (20.10.2018).

Konferansa ve programa katılan taraflar, Afganistan'ın toprak bütünlüğünü, ulusal egemenliğini ve bağımsızlığını teyit etmiş, Afganistan halkının kendi politik geleceğini özgür bir şekilde, "İslam demokrasi ve sosyal adalet" ışığında kendi kaderlerini belirleme haklarının olduğunu vurgulanmıştır.⁶⁵ Birinci Bon konferansı sonrası Afganistan'da yeni kurulacak olan geçici otoriteyi devralacağına yönelik yapılmış ve bu konferans sonrasında, Afganistan'da olağanüstü büyük meclise milli toplanması faaliyetlerine başlayacaktır.⁶⁶

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda, Başkanlık yarışında iddialı adaylardan olan Dr. Abdullah Abdullah seçimden çekildiğini beyan etse de ülkedeki demokrasinin pekişmesi, demokratik seçimlerin gerçekleştirilmemesi Afganistan halkını ikna etme açısından iyi bir adım atılacağına kesin bakılmaktaydı. Ancak yapılan birinci tur seçim sonrası, ikinci tura gidilmeden Hamid Karzai, kazanan taraf olmuş ve yeniden Afganistan devlet başkanı olarak bu görevi üstelenmiştir.⁶⁷

Yalnız bu durum ABD ve Afganistan'daki müttefikleri açısından iyi bir sonuç olmamıştır. Yönetimin kaybetmiş olduğu meşruiyetini geri kazanması bakımından da çok iyi bir fırsattı. Ancak seçimin ikinci tur arifesinde adaylardan birinin çekilmesiyle seçim Karzai lehine sonuçlanmıştır. Devlet başkanı Hamid Karzai seçimi kazandıktan sonra önceliklerini şu şekilde açıklamıştır: Ülkede devam etmekte olan yolsuzlukla mücadele Afganistan'daki savaşı bitirmek için çaba sarf etmek, ülkenin huzurunu ve refahını geri getirmek için ulusal egemenlik ve uluslararası bütün kaynakları kullanmak. Ayrıca Afganistan'daki istikrarsızlığa neden olan her türlü uygulamanın kaldırılmasıdır.⁶⁸

Ekim 2004 yılında yapılan ilk demokratik seçimlerin galibi olarak yapmış olduğu yeminli konuşmasında Afganistan halkına ve uluslararası camiaya söylediği sözlerle ikinci kez yapılan seçimlerdeki konuşmasına benzer bir konuşma yapmıştır.⁶⁹ Hamid Karzai'nin vaatlerinde Afganistan'da güvenliğin tesisi edilmesi uyuşturucu trafiğinin

⁶⁵ Inter Services Intelligence of Pakistan--(ISI) official website. <http://www.isi.org.pk/index.htm>. (15.05.2018).

⁶⁶ Mohammad Poor, *Afghanistan Fırsatha ve Tahditha*, (افغانستان فرصت ها و تهديد ها), Maywand Yay, Kabil: 2015, s. 166.

⁶⁷ Ansari, KH. B , *Afghanistan dar Ateş-i Neft*, (افغانستان در آتش نفت), Sekizinci Baskı, Kabil: Maywand Yay, Kabil: 2012, s. 148-149.

⁶⁸ Poor, s. 172.

⁶⁹ Zelmi Neşat, Mohammad Orfani, Abdul Ahad Mohamadi, Rahi doşwary Merdomsaları dar *Afghanistan*, (راه دشوار مردم سالاری در افغانستان (ارزیابی و نقد گفتمان های ملی پیرامون نظام های سیاسی بدیل در افغانستان)), Enistituti Mutalihat Steratijik Afganistan, Kabil: 2017.s.32

durdurulması eğitim ve öğretim bakanlığının güçlendirilmesi, kırsal alanlara devlet hizmeti sağlaması, sağlık hizmetlerini artırmak ve hukuk düzenini oturtmak gibi konular yer almıştır.⁷⁰

Ancak Hamid Karzai'nin vaat ettiği konuların birçoğu yerine getirilmemiş, ülkedeki istikrarın geri getirilmesi de sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Sonuç olarak da ABD'nin askeri kayıpları, yoksuzluğun artması ve askeri operasyonlarda sivillerin ölmesi ve buna benzer pek çok konuda başarısız olmuştur.⁷¹

1.3. Afganistan-İran İlişkilerinin Güvenlik Boyutu

Sovyetler birliğinin çöküşünden hemen sonra Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını elde etmişler bu durum İran'a büyük fırsatlar sunmuşken beraberinde güvenlik sorunu da getirmiştir. İran fırsatlar ve tehditler değerlendirerek Rusya yanlısı bir Orta Asya politikası geliştirmiştir. 11 Eylül'den sonra ABD'nin Orta Asya'ya girmesi ve Rusya'nın dış politikası ABD tarafını seçmesi İran'a yeni bir tehdit algısı oluşturmuştur. Bu nedenle İran yeni bir dış politika kavramı geliştirmiş bu kavrama göre İran Orta Asya devletleri ile var olan ilişkilerini geliştirmesi önemli konu olmuştur. ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve Taliban örgütünün neredeyse yok olması İran'ı büyük bir tehditten yani Taliban tehdidinden kurtarmıştır. Ancak ABD'nin yanı başına uzun dönem kalması İran'ı daha fazla rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlığı 2002 yılında Kazakistan'da İran Cumhurbaşkanı Hatemi dile getirmiştir.⁷²

İran, Afganistan ile 936 km alan ile sınır komşudur. Bu sebeple Afganistan'da kalan 20 bin civarı Amerikan askerinin ve her türlü askeri kuvvetin istibdadını hissetmektedir. Diğer yandan ABD'nin Irak'a girmesi ve ABD askerlerin Irak'ta kalması İran'ı iki yandan kuşatmış olarak görünmektedir. ABD'nin şuan ki kuşatması İran'ı somut bir şekilde karşısına almıştır. İran, dolaylı tehdit algılamasından doğrudan tehdit algılamasına geçmişti. Amerika'nın sadece Afganistan içinde değil belki Afganistan dışında Azerbaycan, Kafkaslarda ve Gürcistan'a yerleşmesi Orta Asya'da askeri gücünü artırması her geçen gün bu devletlerin ABD ile beraber askeri alandaki işbirliğini artırmaları, İran'ın Orta Asya'ya açılan kapısı konumunda tarafsız ve bulunan

⁷⁰ Poor, s. 175.

⁷¹ Muhammed Zahir Rauf, "2001 Sonrası ABD'nin Afganistan'da Sosyal ve Siyasi Hayata Etkileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2016, s. 76-77.

⁷² Roberto Toscano, Iran's Role in Afghanistan, January: 2012, s. 2-3.

bir siyasal izlemeye çalışan Türkmenistan'ın da yoğun bir baskı altında kalması ve Hazar kıyısında yaşayan İbrani'lerinde İran aleyhine dönmeye başlaması, İran'ı gittikçe derin bir endişeye sürüklemişti.⁷³

2001 olayının ardından İran'ın dış siyasetine etkisinin mahiyeti ve boyutları zaman süreci içerisinde daha net bir şekilde meydana çıkmıştır. 11 Eylül olayından İran'ın olumsuz biçimde etkilenmesinin nedenin İran'ın Amerika'yla ilişkilerinde yaşadığı gerginlik ve İran'ın Amerika'ya karşı meydan okumamışlardır. 2001 olayından sonra Amerika'nın bütüncül hegemonya mücadelesi İran'ın durumunu hem bölgesel ve hem uluslararası konumunda krize sokmuştu. Bizim komşumuz Tehran, Herat Valisini ve özellik Şii grupların da liderliğini yapan Mohammad İsmail Han'ı malı destekleyerek Afganistan'ın gelecekteki yapısı ve stratejisinde söz sahibi olmak istemişti.⁷⁴

Afganistan'ın üzerindeki İran bu nedenler dolayı Amerika yönetimi tarafından kınanmıştı. Ayrıca söyleye biliriz ki Amerika devleti El kaidenin lideri izini kaybettiklerini ve Ladin'in İran'a kaçmış olabileceğini açıklaması ve yine Amerika'nın Afganistan Büyükelçisi Halilzad'ın, 2002 yılının ikinci ayında İran'a yönelik olarak, Afganistan'daki Teröristleri militanlarının İran üzerinden kaçmasına yardım edildiği, İran'ın Lübnan'da eğittiği Afgan Şiileri silah ve para yardımı yaparak Afganistan'ın batı bölgeleri yanı Herat'a Ğor'a konuşulduğu gibi açıklamaları İran'a yönelik en mühim mesajlar olarak kabul edilmişti.⁷⁵

1.3.1. 2001 Sonrası İran'ın Afganistan Güvenliğindeki Etkisi

11 Eylül'den sonra Tahran'ın Kabil'e yönelik siyasetlerinde önemli değişiklikler olmuştu. Ondan sonra bu kapsamda İran'ın defalarca savaşın eşiğine geldiği Taliban yönetiminin Afganistan'daki iktidarını kaybetmesinin ardından, bu ülkeye yönelik siyasetinde kayda değer gelişmeler meydana gelmiş ve İran, Afganistan'da artan bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle bu ikili ilişkiye güvenlik açısından baktığımızda birçok değişkenin olduğunu görmek mümkün olmuştur.

Ayrıca güvenlik boyutunun farklı ilişkileri de etkilediğini söylemekte yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda 2001 sonrası İran ile Afganistan arasındaki ilişkileri

⁷³ Amir M. Haji-Yousefi, Iran's Foreign policy in Afghanistan: The Current Situation and Future Prospects, Terharn: 2011i, s. 6.

⁷⁴ Toscano, s. 8.

⁷⁵ Yousefi, s. 12.

güvenlik kapsamında ele alırken, İran yönetiminin Şii ve Tacik gruplarla olan yakın ilişkilerini, Afganistan'daki siyasî rolünü, yaptığı pozitif ekonomik etkileri, Pakistan'ın bölgesel güvenlik üzerindeki etkisini, İran'ın ve Amerika'nın politikalarına karşı geliştirdiği hamleleri, su sorununu, uyuşturucuyla mücadele girişimlerini, biraz enerji güvenliğini ve mülteci sorununu ele almak gerekmektedir.⁷⁶

11 Eylül'ün ardından gelişen süreçte, İran'ın Afganistan ile nasıl bir ilişkiye sahip olmak istediğini, İran'ın dini lideri Emam Hatemi'nin 11 Eylül sonrası basında yansıyan, "İran'ın ulusal güvenliği, sakin ve gelişmiş bir Afganistan'a bağlıdır." sözlerinden anlamak mümkündür. Aslında Cumhurbaşkanı'nın ağzından çıkan bu sözler İran'ın Afganistan'a yönelik bundan sonraki süreçte nasıl bir dış politika takip edeceğinin açık bir beyanıdır. Bu bağlamda Karzai dönemindeki Tahran-Kabil ilişkilerinin genel olarak olumlu bir ilişki izlediği söylenebilir. Önceki dönemlerin aksine İran bu dönemde Afganistan'a yönelik daha kapsayıcı bir politika takip etmiş, yalnız Tacik ve Hazarları merkeze alan bir siyasetin takipçisi olmadığını göstermeye çalışmıştır.⁷⁷

Diğer taraftan her ne kadar İran, Karzai yönetimine artık etnik ve mezhepsel kartları oynamayacağını göstermeye çalışsa da fiiliyatta hiç öyle olmadığı Herat örneğinden anlaşılabilir. Taliban yönetiminin devrilmesinden sonra ilişkilerin bu boyuta gelmesinde hiç şüphesiz Herat'ın eski valisi ve İran ile yakın ilişkilere sahip olan Tacik kökenli M.İsmail Han'ın da payı vardır.

11 Eylül sonrası Afganistan siyasetinde belirli bir dönem için mezhepçi politikalar izlemiş ve kendisine doğal müttefik olarak gördüğü Şii'leri ve özellikle de Hazarları Afganistan siyasetinde desteklemiştir. Bunun en önemli göstergesi 2001 sonrasında Hazarların Afganistan'da elde ettiği siyasi gücü. Hazarlar daha önceki hiç bir dönemde ülkede bu denli bir siyasî güç elde edememiştir. Bunun da en önemli mimari tartışmasız Tehran yönetimidir. Söz konusu dönem içerisinde İran, Peştun olmayan üyelerin desteklenmesi çerçevesinden adımlar atmaya çalışmış ve Hazarlardan sonra özellikle Tacik grupları Afganistan'da desteklemiştir. İran tarafından Taciklerin desteklenmesinin

⁷⁶ <http://www.bilgesam.org/incele/204/-iran'in-afganistan-uzerindeki-artan-nufuzu/#.XCjpydIzZdg>. (20.11.2018).

⁷⁷ Ekber Kandemir, "İran Dış Politikasında Bölgesel Güvenliğin Rolü: 11 Eylül Sonrası İran'ın Afganistan Siyaseti", (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul: 2016, s.69.

çok önemli sebebi hiç şüphesiz bu grubu kendilerine etnik olarak daha yakın görmelerinden kaynaklanmaktadır.⁷⁸

İstikrarlı bir Afganistan'ın kendi güvenliği açısından olumlu etkileri olacağını düşünen Tahran, Kabil'in ekonomik olarak sağlıklı bir yapı kazanmasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki ilişkilere ticari açıdan baktığımızda ise hızla gelişmekte olduğunu söylemek mümkündür.⁷⁹

2001 sonrası İran'ın güvenlik anlamında takip ettiği ikinci politika ise Afganistan'daki uluslararası savunma gücüne karşı olan muhalif duruşudur. Ondan sonra da İran uluslararası barış gücü kapsamındaki, yabancı askerî birliklerin yanı başında olmasından hoşnut değildi. Özellikle en güçlü düşmanı olarak gördüğü Amerika'nın Afganistan'da üstelenmesi İran doğrudan kendisi için bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirmişti. İran ile Afganistan arasındaki bölgesel güvenliği ele alırken, Afganistan'da nüfuz sahibi olan diğer ülkelerin de süreç içerisinde, söz konusu ülkede önemli derecede güç kaybı yaşadıkları görülmüştü.⁸⁰

1.4. Afganistan Güvenliğinde İç Aktörlerin (Siyasi Partiler ve Muhalif Gruplar)

Afganistan'da Sovyet işgalinden sonra ülkede partiler, dışarıdan gelecek yardım hususunda müzakerelerde bulunacak ve ikmal hatları kurmaya yarayacak bir kurum, siyasi alanda dış dünyada temsil edilme imkânına kavuşturan bir araç olarak görülmektedir. Afganistan'da farklı partilerin oluşumunda üç mühem etkenin rol oynadığı söylenebilir. Bunlar etnik grupların konum dağılımı, islam sevanlarla gelenekçiler arasındaki siyasi zıtlama ve sosyal yapılmaktadır.⁸¹

⁷⁸ <https://www.sid.ir>. (11.10.2018).

⁷⁹ Kandemir, s.70.

⁸⁰ Bilgehan Alagöz ve Ekber Kandemir, “11 Eylül Sonrası Dönemde Bölgesel Güvenlik ve İran'ın Afganistan Siyaseti” Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2015, s. 135.

⁸¹ Zelmi Neşat, Mohammad Erfani, Abdul Ahaad Mohammadi, Rahı Deşwarı Merdom Salary dar Afghanistan, (راه دشواری مردم سالاری در افغانستان: ارزیابی و نقد گفت‌وگوهای ملی پیرامون نظام‌های سیاسی بدیل در افغانستان), Enistituti Mutalyat İstiratijik Afghanistan Yayınları, Kabil: 2018, s.59.

Partileri 3 kategoride inceleyebiliriz: “Kökten dinci” partiler, Liberal partiler, Sol partiler.⁸² Bunların dışında halk nezdinde önemli karşılık bulamamış küçük partiler ve diğer gruplar da bulunmaktadır.⁸³

a. Kökten dinci partiler

Afganistan’daki kökten dinci partiler halk üzerinde çok etkilidir. Bu partiler genellikle dış devletler tarafından desteklenir. Şeriat’a uygun bir devlet düzeninden yanadır. Pakistan, Arabistan ve İran’dan destek almaktadırlar. Bunlar genel olarak Hizb-i İslami (İslam Partisi), Cemiyet-i İslami Partisi, Vahdet-i İslami Partisi v.s.⁸⁴

b. Liberal partiler

- Liberal partilerin ortak özelliği, batı tarzında demokratik bir devlet düzeninden yana olmaları, lider kadrolarının genellikle eski toprak ağalarından ve soylulardan oluşturur. Bunlar genel olarak Afganistan Liberal Demokrat Partisi, Kongre-i Milli Partisi, İtihd-i Milli Partisi vs.⁸⁵

c. Sol Partiler

Dünya ve Türk kamuoyu, Afganistan’da sağ veya aşırı sağ görüşlü mücahitlerin varlığından haberdardır. Oysaki Afganistan’da sol görüşlü ve sosyal demokrat örgütler de mevcuttur. Bunlar genel olarak Hizbi Demokratik Halk (Afganistan Demokratik Halk Partisi), Parçem Partisi vs.⁸⁶

Afganlı sosyal demokratlar, özellikle İslam dininin partiler ve ideolojiler üstü, kutsal bir değer olduğuna inanmaktadırlar. Ruslara karşı yürütülen mücadelede önemli rol oynayan solcu Afgan örgütler, özellikle şehirlerde etkili olmuştur. Bu yüzden İranlılar gibi Afganlı sosyal demokratlar da dinin siyasete karıştırılmaması gerektiğini savunurlar.⁸⁷

⁸² Mehmet Akkurt, Afganistan’ın Yapılanmasına Siyasi ve Ekonomik Stratejiler, IQ Kültür Sanat Yayıncılık İstanbul: 2005, s. 208.

⁸³ Şefayı, s.179.

⁸⁴ <http://moj.gov.af/fa/page/1697/1881>.(12.03.2018).

⁸⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan_Liberal_Demokrat_Partisi.(13.03.2018)

⁸⁶ http://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2008/04/080424_s-afghan-coup-pdpa.shtml.(16.03.2018).

⁸⁷ Akkurt, s. 208-214.

1.4.1. Kuzey İttifakın'ın ABD ve NATO ile Birlikte Taliban ve El Kaideye Karşı Mücadelesi

11 Eylül 2001 olayının ABD Usame Bini Ladin'i bu olayı gerçekleşmesinde rolü olduğunu ve onu barındıran Taliban'ı olayların gerçekleşmesinde katkısı olduğunu belirttiğinde, Taliban hükümeti resmi bir şekilde her türlü terörist kamplarının Afganistan'da olduğunu inkâr ederek Usame Bin Ladin'i böyle bir saldırıları organize edebilme kapasitesine sahip olmadığını savunmuştur. Taliban Kabil'de halkın gelenlerini toplayıp Usame Bini Ladin'den Afganistan'ı veda etmesini istemiştir. Taliban 11 Eylül olayı ile ilgili ABD'ye resmi teselli yedi mesaj göndermiş terörizm ve terör örgütlerine karşı olduğunu belirtmiştir. Ama ABD , İngiltere ve Avustralya El Kaide'yi barındıran Taliban'ı suçlu ilan etmişler, ABD Taliban hükümetini devirmek için hava saldırılarına hazırlanmıştır.⁸⁸

ABD, El Kaide ve Taliban'a karşı meşru müdafaa hakkını kullanarak savaş açacağını savunmuş ve bu doğrultuda savaşa zemin hazırlamak için, Taliban'a karşı savaşmakta olan kuzey İttifakı'yla anlaşip destek ve savaşta ilerlemeleri için hava saldırılarını Taliban aleyhine gerçekleştireceğini bildirmiştir. 11 Eylül ile ilgili NATO Genel Sekreteri *George Robertson* yaptığı açıklamada, 11 Eylül'de ABD'ye karşı yapılan saldırıları bir silahlı saldırı niteliğinde olmakla beraber bu saldırıları dışarıdan gerçekleştirildiğine dikkat çekmiştir. Bu saldırılara karşı müttefiklerin ABD'ye sağlayacakları desteğin hangi ölçülerde olacağını kendilerinin kararına bırakılmıştır. Robertson ABD'nin de Birleşik Milletler çerçevesinde hak ve yükümlülükleri dahilinde müttefiklerden ayrı hareket edebileceğini söylerken ve bu bağlamda alınan kararları BM Genel Sekreterliğine bildirmiştir.⁸⁹

NATO Genel Sekreteri *George Robertson*, saldırıları demokrasiye karşı ve tolerans gösterilecek düzeyde olmadığını açıklamış. 11 Eylül gününü bir arada toplanan NATO Konseyi ABD ile dayanışmasını bildirmiş ve NATO üye devletleri bir NATO üyesine karşı gerçekleştirilen saldırıları oybirliği ile kınamışlardır.⁹⁰

⁸⁸ Mohammad Aref Salihy, "Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dışmüdahaleler, 1973-2014" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2014, s. 101.

⁸⁹ Khalilzad, s. 117-118.

⁹⁰ Salihy, s. 102.

NATO, 11 Eylül saldırılarından sonra aktif bir rol izlemeye başlamış ve ABD'ye siyasi ve somut destek sağlamak üzere NATO Antlaşması'nın 5. Maddesini ilk kez uygulamaya ve sokmuştur. Bu karar ABD'ye terörle mücadelesi yönünde destek verirken uluslararası terörizmle mücadelede de NATO'nun yeteneklerini artırması için ilk adım olmuştur.⁹¹

El Kaide ve Taliban'a karşı başlatılan savaşta, Kuzey İttifakı güçlerini ABD ve İngilizler yanlarına alarak, Taliban'a karşı savaşmışlar. Afganistan'da Taliban'a karşı savaşmakta olan muhalefet cephenin çoğunluğunu bir araya getiren Kuzey İttifakı ile ABD'nin maddi yardımlarıyla ve havadan desteğiyle, Taliban'a karşı saldırıya geçmiştir. Taliban'ın devrilmesine karadan en büyük rolü Kuzey İttifakı oynamıştır. Taliban ve El Kaide örgütünün bombalama operasyonu ile Afgan Birleşik gücüne büyük destek sağlanmıştır.⁹²

1.4.2. Taliban'ın Ortaya Çıkışı ve Çöküşü

Taliban grubunu, Molla Muhammed Ömer Afganistan'ın Maivand Bölgesindeki köyünden birkaç düzine taraftar ile birlikte kurdu. Taliban'ın ortaya çıkışı, Afganistan'ın Sovyetlere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinden zaferle çıktıktan sonraki iç savaş sırasında olmuştur.

Afganistan halkı, Taliban adıyla birinci defa 1994 senesinin sıcak hava da, bir grubun doğu kapılarına gelip dayanmasıyla tanıştı.⁹³ Afgan milleti hiçbir şeyden haberdar olmayan, her şeyden önce onları BM'lerin kararını tatbik etmeye gelen barış gücü askeri zannetti. 150'dan fazla Pakistan milis gücü, yine Pakistan'a ait 50 adet tankla İpsin-Buldak üzerine yaptıkları saldırıda, kandahar da yanı İpsin-Buldak coğrafya işgal edip yayınladıkları birinci bildiride; hiçbir fraksiyonla ilgileri-irtibatları olmadığını bildirdiler. Pek çok rivayet dolaşıyordu; bunlardan en önemlisi, güya BM eski ordunun askerlerini bir araya getirip, onlara maaş bağlayıp, Afganistan'ı silahlardan temizlemesi için görev vermiştir.⁹⁴

⁹¹ Haşimi, 65.

⁹² Mozhd, s. 174-179.

⁹³ Mehudden Ferahmand, Andişe Seyası Şenası dar Afganistan, (اندیشه سیاسی شناسی در افغانستان), Hamid yayınları, Kabil : 2017,s.195.

⁹⁴ Rauf Beg, Adı Afganistandı Talibanın eline nasıl düştü, İstanbul: 2001, s. 205.

Kabil’de iktidar mücadelesi ülkeyi korumasız bırakırken, bir kaç bölgedeler eski mücahit komutanlar, şakilik yapmaya başlamıştı. Kandahar bölgesinde eşkıyalığın öncülüğünü Gücü Mücahidin adıyla anılan ve liderliğini eski mücahit komutan Niyaz Vayand yaptığı bir grup çekmekteydi. Vayand, artık cebini doldurmak için yol kesmeye başlamıştı. 29 Ekim 1994’de Vayand’ın adamları Türkmenistan’a ilaç ve gıda götüren Pakistan’ın 30 tir aracına el koydular Vayand’ın adamları, tırlar yağmalarken, Pakistan olan görevlileri de ve esir almışlardı. Esirler arasında Pakistan askeri istihbaratı ISI’in emekli subayı ve konvoyun lideri Sultan M.Emir de vardı. Haber Kandahar’a ulaştığında medrese öğrencilerinden 100 kişilik bir grup -ki aralarında Sultan Emir’in Peşaver’de eğittiği medrese öğrencileri de yer almaktaydı- silahlanarak güçlü mücahitlerin üzerine yürüdü. Aralarında Emir’in eski öğrencilerinin de bulunduğu bu gençler gurubu, hem araçları hem de Pakistanlıları kurtardılar. Medrese öğrencileri tırları kurtardıktan sonra geri dönerek, Kandahar’ı ele geçirdiler. “Talib”, öğrenci demektir ve “Talibin” çoğulu ise “Taliban”dı. 28 Ekim 1994’de Kandahar’ı ele geçiren dini ve İslami medrese öğrencileri ülkede ‘Taliban’ olarak anılmaya başlamıştır. Rahberliğini Molla M.Ömer yapmaktadır.⁹⁵

Taliban için sıra Kabil’e gelmişti. 20 Mart 1996’da roketlerle saldırdı. Bu saldırıda 52 kişi öldü. 11 Eylül 1996’da Celalabat’ı ele geçiren Taliban kuvvetleri, 26 Eylülde Kabil’i ele geçirdi, Taliban, 27 Eylül’de Necibullah’ı sığındığı, BM binasında ele geçirerek idam etti. Cesedini sokakta dolaştırdı. A.Şah Mesut ise kuzeye doğru çekildi. Molla M.Ömer, Kabilin yönetimini Molla M.Rabbani yönetimindeki altı kişilik bir konseye bıraktı.⁹⁶

Taliban, Kandahar bölgesinde otoriteyi sağlamış, suç oranlarında çok yüksek derecede azalma meydana gelmiştir. Bu arada Kabil’de iktidar mücadelesi, Ustad Burhanıdeen Rabbani ve Gülbeddin Hikmetyar arasında devam etmektedir. Afganistan’ın Güney tarafında ise Taliban halkın umudu haline dönüşmüştü. Pakistan askeri istihbaratı da, Afganistan’daki diğer mücahit grupların gözden düştüğünü görerek, Pakistan’ın Başbakan Binnazir Bhutto’ya sunduğu planda; Kandahar’da ortaya çıkan Taliban’ın desteklenerek, Afganistan’ın tamamına hâkim olması, Pakistan’ın

⁹⁵ Süleyman Gündüz, Afganistan Taliban ve Ladin, Birey, Yayıncılık, İstanbul: 2001, s. 33-34.

⁹⁶ Emin Demirel, Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan, IQ Kültür sanat yayıncılık, İstanbul: 2002, s. 53.

çıkarları açısından doğru olacağını öngörüyordu. Sonunda bu ülkede nüfuz mücadelesini Pakistan kazanmış olacaktır. Buna Amerika'nın yardımına de eklenmiş olacak ve ülke istikrarlı bir yönetime kavuşacaktır. ABD ve aynı zaman da Pakistan için mühim olan diğer bir konu da, petrol ve doğal gaz boru hatlarıydı. Böylece ABD ve Pakistan her türlü askeri desteği, Suudi Arabistan ise maddi desteği sağlayarak, 27 Eylül 1996'da Taliban Kabil ele geçirip Afganistan'ın yüzde 90'ına sahip olmuştu.⁹⁷

Afganistan yönetimini ele geçiren yakın tarihte görülmemiş zulüm, işkence, katliamlar ve her türlü insanlık dışı muamelede bulunan Taliban hareketi, 11 Eylül 2001'de Elkaide'nin Amerika'ya yaptığı saldırıdan sonra dünyanın tepkisini üzerine çekti. ABD tarafından El Kaide örgütünü ve bu örgütün lideri Usame bini Ladini ülkesinde koruyan Taliban'a, Ekim 2001 tarihinde savaş açtı. Böylece Taliban'ın hızlı bir şekilde ortaya çıkışı gibi yok oluşu da aynı oldu.⁹⁸

1.4.3. İç Aktörlerin Ülkedeki Etkileri

Sovyet işgali sonrası merkezi otoritenin kaybolması ile birlikte farklı etnik grupların iktidar ve meşruiyet mücadelesi ülkeyi kanlı bir iç savaşa sürüklemiştir. Bu iç savaş ülkenin ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda daha da gerilemesine sebep olmuştur. Başkent Kabil mücahit gruplar tarafından kuşatılmış ve Dr. Necibullah hükümetini devirmişlerdir. Dr.Necibullah hükümetinin çökmesiyle mücahit gruplar Afganistan İslam Devletini kurmuştur. Kısa süre sonra Kabil bir kez daha bu gruplar tarafından yağmalanmıştır. Hazret Sibgatullah yenilikçinin iki aylık geçici hükümetinden sonra Taciklere mensup olan Ustad Burhaneddin Rabbani devletin başına geçti.

Rabbani hükümetin başına geçtikten kısa bir süre sonra kabineyi açıklamış ve bu kabinede Dr.Necibullah hükümetinin çökmesinde etkin rol oynayan Gülbeddin Hikmetyar, Abdül Reşid Dostum ve Abdulali Mezari'yi saf dışı bırakmıştır. Doğal olarak farklı etnik gruplar hükümette temsil edilmeyince ülke siyasi yönden yeni bir kargaşa ortamına sürüklenmiştir. Tam anlamıyla bir iç savaş diyebileceğimiz iktidar mücadelesi Kabil başta olmak üzere ülkenin farklı illerine sıçramıştır. Burada da açık bir şekilde görülmüştür ki, çok etnikli bir toplumsal yapıyı barındıran Afganistan'da

⁹⁷ Khalilzad, s. 83.

⁹⁸ Mohammad Nasir Vataniyar, Siyaset-i Harij-i Afganistan Pesa Taliban, (سیاست خارجی افغانستان پساطالبان) (Naşri Perend Yay, Kabil: 2017 s.49.

barış ve istikrarın tesis ve temini için tüm milletlerin hükümette adil temsili gerekmektedir.⁹⁹

Merkezi bir bölge olma özelliğini taşıyan Afganistan büyük güçlerinde her daim ilgi odağı olmuştur. Pek çok kanlı savaşlarda dış müdahalelerin de büyük etkisi vardır. Günümüzde de İran, Hindistan, Rusya, Çin ve ABD'nin bölgedeki politikası Afganistan'ı doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla her bir küresel veya bölgesel güç, ülke içindeki farklı etnik grupları kendi menfaatleri için desteklemektedirler.¹⁰⁰

Hal böyleyken ülkede kalıcı barışı tesis etmek mümkün görülmemektedir. ABD'nin Afganistan'a müdahalesinden sonra yaklaşık bir yıl barış tesis edilse de kısa süre sonra Taliban militanları güçlenmiş ve ABD'nin silahlı kuvvetlerine ağır darbeler indirmiştir. NATO ve koalisyon güçleri Taliban'a karşı yürüttükleri savaşta 18 yıldan beri maalesef fazla bir ilerleme kaydedememiştir.¹⁰¹

Afganistan'da Taliban'ın yeniden güçlenmesinde aşağıdaki faktörler etkili olmuştur.

- a. Karzai hükümetinin önemli bakanlıkları Taciklere vermesi Peştunları tedirgin etmiştir ve Karzai'n siyasetinden rahatsızlık duyan Peştunlar Taliban ile aynı safta yer almıştır.
- b. Aşiret bağlarının güçlü olduğu Afganistan'da Amerikan askerlerinin ve muharip güçlerin evlere gece baskını yapmalarından rahatsız olan gruplar Taliban tarafını seçmiştir.
- c. Uyuşturucu ekiminin yaygınlaşması ve bunun Taliban'a getireceği kâr savaşan grupları ekonomik bakımdan rahatlatmıştır. 2001-2002 yılları başlarında Afganistan'ın sadece güneyiyle sınırlı olan Taliban militanları daha sonra kuzey Afganistan'a da sıçramış; hatta kısa bir süre Kunduz ilini ele geçirmeyi başarmıştır.
- d. Karzai yönetimindeki yolsuzluk, rüşvetin yanı sıra, güçlü bir otoriteye sahip olmadığı için ülke ekonomik anlamda da ciddi zararlar görmüştür. İşsiz kalan

⁹⁹ Qudratullah Chaqmaq, Afganistan'a Yapılan Dış Müdahaleler ve Ülkede Bitmeyen Etnik Meseleler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir: 2015. S. 41.

¹⁰⁰ Özgür Çınarlı, Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2009, s. 226.

¹⁰¹ Muhacir, s. 133

gençler yine Taliban saflarına katılmayı tercih etmiştir. Taliban militanları hafif silahlar ve canlı bombaları şehirlere intikal ettirip istedikleri amaca ulaşabilmektedir. Kamu kuruluşlarını hedef almakta ve canlı bombalarla ülkenin dört bir tarafına korku salmayı başarabilmektedirler.¹⁰²

1.5. Afganistan güvenliğinde Dini ve Mezhepsel Grupların Etkileri

Afganistan önemli bir coğrafi konumda yer almasında dolayı, birçok dil, mezhep, inanç, kültür ve etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır.¹⁰³ 6. Yüzyıl da Müslümanların Afganistan topraklarına yerleşmesiyle birlikte İslam dini bölgede hızla yayılmıştır. Afgan halkının % 99'u İslam dinine mensuptur. Afganistan'da yaşayan halkın hemen hemen tamamı aynı dine mensup olmasına rağmen, halk arasında zaman zaman dini ve mezhepsel çatışmalar görülmüştür. Fakat bazı dönemlerde din, halk arasında birlik sağlayıcı işlevler de vazife almış ve insanları bir çatı altında toplayan bir unsur olmuştur. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse, mesela İngilizlerin ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal ettiği dönemde, Afganistan'daki tüm etnik, dini ve mezhepsel gruplar bir çatı altında toplanarak İngilizleri ve Sovyetleri ortak düşmanları ilan etmiş ve onlara karşı kutsal bir savaş başlatmışlardır. İngilizlerin ve Sovyetler Birliği'nin ülke üzerinde oluşturduğu tehdidin ortadan kaldırılmasıyla birlikte, farklı mezhepsel gruplar arasındaki çatışmalar tekrar ortaya çıkmıştır.¹⁰⁴

1.5.1. Afganistan'da Yaşayan Sünni Müslümanlar

Afgan nüfusunun büyük çoğunluğu Sünni-Hanefi mezhebine bağlıdır. Afganistan'da yaşayan Sünni ve Hanefilerin sayısı hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Fakat bazı araştırmacılara göre Hanefilik mezhebine mensup kişiler Afganistan nüfusunun %85'ini teşkil etmektedir. Geçmiş yıllarda Hanefilik Afganistan'daki tek resmi mezhep olarak tanınmıştır. Diğer mezhepler ile dini grupların dini ve mezhepsel çalışmalarda bulunmalarına izin verilmemiştir. Afganistan'da yaşayan Sünni Müslüman gruplar, Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Türkmenler, Nüristaniler gibi etnik gruplardan meydana gelmektedir. Ülkede Sünnilik çatısı altında Hanefilik dışında başka birçok

¹⁰² Abdullatif Nazari, Nigah-i Narm Afzar-i Ba Tahdidat-i Emniyet-i Afganistan, (نگاهی نرم افزاری به (تهدیدات امنیتی افغانستان), İrfan Yay, Tehran: 2010, s. 58-82.

¹⁰³ Jamshid Burhani, "Din ve Siyaset İlişkileri Bağlamında Afganistan'da Rejim Değişikleri (1973 – 2001)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana: 2015, s. 21.

¹⁰⁴ Mazullah Daulaty, Military and Politics in Afghanistan Published by Centre for Strategic Studies, Ministry of Foreign Affairs, Kabil: 2014, s. 142-143.

mezhep de bulunmaktadır. Örneğin, Vahhabiler Sünni mezhebine dâhil olan başka bir mezhep grubudur.¹⁰⁵ Afganistan'daki etnik ve mezhepsel gruplar arasında yaşanan savaşlar sonucunda pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Bu sebeple geçmişten günümüze kadar etnik ve mezhepsel gruplar arasında anlaşmazlıklar ve ayrılıklar yaşanmaktadır.¹⁰⁶

1.5.2. Afganistan'da Yaşayan Şii Müslümanlar

Afganistan'daki Şii Müslümanların çoğunluğunu Hazara etnik grubu oluşturmaktadır. Ülkedeki Şii nüfusun sayısı hakkında kesin bir bilgi söz konusu olmamakla birlikte, bazı araştırmacılara göre ülke nüfusunun yaklaşık %15'ini oluşturmaktadır. Şiiilerin çoğunluğunu Hazarlar oluşturmaktadır ve bu sebeple günümüzde Şii ve Hazara sözcükleri birbirleriyle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. 2001 yılına kadar Sünni mezhepler dışındaki diğer dini ve mezhepsel gruplar Afgan Devleti tarafından resmi olarak tanınmamıştır. Bu durum Sünni ve Şii Müslüman gruplar arasında defalarca kanlı savaşların meydana gelmesine sebep olmuştur. Afganistan'ın laik kralı olarak bilinen Şah Emanullah Han, 20. Yüzyılda ilk kez Şii mezhebi de dâhil olmak üzere, diğer dini ve mezhepsel gruplara bazı dini haklar tanımıştır. Şii mezhebi kendi içinde alt gruplara ayrılmaktadır: İsmaililik (Aleviler) bu gruplardan biridir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Sayed Abdul Qaioom Sajjadi, Political Sociology of Afghanistan. Kabil: Published by khatam –ul- Nabiyeen Institute of Higher Education and Culture publication. 2013, s. 111.

¹⁰⁶ <https://hawzah.net/fa/Magazine/View/4473/4485/34734>. (31.10.2018).

¹⁰⁷ Sajjadi, s. 112

BÖLÜM 2: 2009-2014 YILLARI ARASINDA İSTİKRAR VE GÜVENLİK

2.1. 2009 Cumhurbaşkanlık Seçimi Öncesinde Tartışmalar ve Krizler

2009 seçimlerinde siyasi taraflar, Afganistan Bağımsız Seçim Komisyonunun güvenilir olmadığını iddia ederek daha başından beri rahatsızlıklarını ortaya koymuştu. O dönemde seçim komisyonu Başkanı Azizullah Ludin de dahil olmak üzere diğer komisyon üyeleri Karzai tarafından ve birçoğu kendisine siyasi açıdan yakın olanlar arasından seçilmiştir. Seçim öncesi ve sırasında her türlü sahtecilik ve hileye karşı seçimlerin güvenliğini sağlamak BM tarafından görevlendirilen Afganistan Seçim Şikâyet Komisyonu görev yapmaktaydı. 2005 seçim yasası uyarınca, BM Genel Sekreteri Afganistan Özel Temsilcisi Afganistan BM Yardım Misyonu Başkanı UNAMA tarafından görevlendirilen yabancı uyruklular için Afganistan Seçim Şikâyet Komisyonunun da üç koltuk tahsis edilmişti. Bu komisyonun yönetimine Afganistan Yüksek Mahkemesi ve Afganistan Bağımsız İnsan Hukuku Komisyonu tarafından iki Afgan görevlendirilmekteydi.¹⁰⁸

Seçimlere dair tartışmalar seçim tarihi ilan edilmeden önce patlak vermişti. 3 Şubat 2009'da Afganistan Bağımsız Seçim Komisyonu, 20 Ağustos 2009'u seçim günü olarak değiştirdi (Halbuki Afganistan Anayasa'nın 61. Maddesi uyarınca Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin bitiminden en az 30 gün önce seçim yapılması gerekmekteydi ve bu durumda seçimin en geç, 21 Nisan 2009'da yapılması gerekirdi. Çünkü Karzai'nin görev süresi 22 Mayıs 2009'da bitiyordu). Afganistan Bağımsız Seçim Komisyonu'nun ilan ettiği seçim tarihi, Anayasa'nın 33. Maddesine göre bir çok açıdan tartışmalıydı. Tartışmalar oylamaya erişilebilirlik, 21 Nisan tarihine kadar seçmenlerin kayıt altına alınması, oy pusulalarının basılması, personel eğitimi, seçim kampanyaları, güvenlik ve seçim finansmanı (uluslararası bağış fonları vb.) gibi konular üzerinde yoğunlaşmakta ve komisyonun bağımsızlığına gölge düşürüyordu.¹⁰⁹

Karzai'nin Rakiplerinden Dr. Abdullah Abdullah, Karzai'nin Cumhurbaşkanlığının süresinin sona erdiği meselesinde ısrarcıydı. Mayıs 2009'da seçim sonuçları açıklanana kadar Afganistan'ın geçici bir yönetime devredilmesi gerektiğini söylüyordu. Fakat

¹⁰⁸<http://iecc.gov.af/fa>. (03.10.2018)

¹⁰⁹Afganistan'ın Yeniden Yapılanması Özel Müfettişinin Raporu (SIGAR) veya Report by the Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, (10.10.2018).

Bağımsız Seçim Komisyonu, 4 Mart 2009'da, seçimlerin 20 Ağustos 2009'da gerçekleştirilmesini onaylamış oldu. Karzai, Anayasa'ya dayanarak yeni bir cumhurbaşkanı seçilmesi ve yahut ölümü dışında hiç bir güç transferi olamayacağını ileri sürüyordu. Buna ek olarak Afganistan Yüksek Mahkemesi, bu kararı 28 Mart 2009'da kabul edip onayladı ve bunun yanı sıra Obama Yönetimi de Karzai yönetiminin verdiği kararları halka açık bir şekilde destek verdi. Buna rağmen seçim tarihi bazı hukukçular ve siyasiler tarafından Afganistan Genel Anayasasına aykırı ve zıt bir durum olarak değerlendirilmekteydi.¹¹⁰

Sonuçta seçimler tartışmalara rağmen Seçim Kurulunun belirlediği 20 Ağustos'ta yapıldı. Taliban'ın seçmenlere yönelik tehdit, korkutma faaliyetlerinde bulunmasının yanında toplumun birçok kesiminde ilgisizlik nedeniyle seçime katılımın beklenenden daha az olarak gerçekleştiği görülmüştür. Başka bir ifadeyle Afganistan seçmen nüfusuna göre yaklaşık %35 oranında bir katılım gerçekleşmiştir. Seçim günü şiddet olaylarına baktığımızda Afganistan güvenlik güçlerinin 27 personeli ve görevlileri Taliban tarafından öldürülmüştür. Bu seçimlere katılımın düşük olmasının diğer sebeplerine de bakılacak olursa; oy kullanma yerlerinde yeterli sayıda kadın görevlileri olmaması kadınların katılmamasının başlıca sebebi sayılmaktadır. Bunun yanında, genel olarak, seçim gözlemcileri veya gözetmenleri, seçim merkezlerinde çalışanların iyi eğitim aldığını ve oy kullanma sürecinin düzenli olduğunu bildirmiştir.¹¹¹

2009 yılındaki seçimde büyük oranda her iki taraftan da sahte oy kullanması ile alakalı iddialar en yaygın ve normal şikâyet meselelerinden birisiydi; bu iddialar sadece bu seçimi karalamak için değil tüm medyada yayınlanan haberlere bakılacak olursa gerçekten de büyük oranda sahte oy kullanıldığına yönelik iddialara rastlanmıştır. Dr. Abdullah Abdullah, seçim sonrasında Karzai'nin sistematik seçim sahteciliği ve dolandırıcılığı yaptığını kanıtlamak amacıyla çeşitli mitingler ve oturumlar düzenlemiştir.¹¹²

7 Kasım 2009'da, seçim sonuçlarına dair yapılan ilk açıklamada Hamid Karzai'nin %49,7, Dr. Abdullah Abdullah'ın %30,6, Ramazan Başardost'un %10,5 ve

¹¹⁰ Muhammad Asef Muhacir, *Nakş-i Stratej-i ABDDar Tahmin Emniyet Dar Afganistan Pesa Taliban*, (نقشاستراتیژ یامریکادر تامینامنیتافغانستانپساطالبان) İntişarat Farhang Yayınları, Kabil: 2018, s. 232.

¹¹¹ http://www.iec.org.af/results_2009/. (10.10.2018).

¹¹² http://www.iec.org.af/results_2009/. (14.10.2018).

Eşraf Gani Ahmed-zai'nin %3 oranında oy aldıkları resmi olarak açıklanmıştır.¹¹³ Ancak Afganistan Seçim Komisyonu, çeşitli soruşturmaların ardından Başkan Hamid Karzai'nin aldığı oylardan yaklaşık bir milyonunun geçersiz olduğuna hükmetmiş ikinci tur seçim yapılması talimatı vermiştir. Ancak planlanan oylamadan bir gün önce Karzai'nin en güçlü rakibi olan Dr.Abdullah Abdullah çekildikten sonra Karzai bu seçimi rahat bir şekilde kazanmıştır.¹¹⁴

2.2. II. Bon Konferansı ve Afganistan Güvenliğine Etkisi

Afganistan'ın güvenlik sektörünün yeniden yapılanması ve uluslararası aktörlerin bu konudaki katkısına dair en önemli süreçlerden birisi Bonn Konferansı olmuştur. Aralık 2011'de düzenlenen İkinci Bonn konferansı'na ABD ile birlikte 85 ülke ve 14 uluslararası ve bölgesel organizasyon katılmıştır. Bu aktörler 2014-2024 yıllarını kapsayan 10 yıllık geçiş sürecinde Afganistan'ı desteklemeyi taahhüt etmişler. Bu doğrultuda toplantıda, geçiş sürecinin zorlukları ve 2014 yılına kadar istikrarı sağlanmasına dair hedeflere ulaşılması konuşulmuş ve tartışılmıştır.¹¹⁵ 2014 yılına yaklaşırken uluslararası güçlerin Afganistan'dan çekilmelerini müzakere etmek üzere bir araya gelmeye başlamışlardır. Son bir yıl içerisinde ise üç önemli değişim yaşanmıştır. Öncelikle, geçmiş dönemlere kıyasla Afganistan liderliğinde barış ve istikrarın önemi fark edilmiş ve bu zaman içinde istikrar konusu önemli uluslararası aktörler tarafından da desteklenmiştir. İkinci olarak, bu aktörler Bonn, Chicago ve Tokyo'da düzenlenen konferanslarda, Afganistan'ın 2015-2025 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönüşüm ve değişim sürecini destekleme konusundaki taahhütlerini yenilemişlerdir.¹¹⁶

Üçüncü olarak, daha önceki dönemlere göre uluslararası toplum çalışmalarını somutlaştırarak bir yol haritası ve bir zaman çizelgesi çerçevesinde yakın bir koordinasyon içinde harekete geçmiştir. Bu zaman içinde öncelikli eylem planı gerçekleştirilecek üç konu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda güvenlik ve ticareti kapsayan stratejik konular ABD liderliğinde; dış yardımlar ve kalkınma gibi konuları ise daha çok Türkiye ve Japonya liderliğinde koordine edilmiştir. En az koordinasyonun yapıldığı

¹¹³ http://www.iec.org.af/results_2009/. (17.10.2018).

¹¹⁴ <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/special/world/afghanistan-election/?noredirect=on>. (19.10.2018).

¹¹⁵ <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3947>. (20.10.2018).

¹¹⁶ <http://afghanistan-un.org/2011/12/the-international-afghanistan-conference-bonn-2011/>. (21.10.2018).

konu barış ve istikrar sürecinin kilit noktası olan güvenlik ve ticaret meselesi, 1990'ların başında Geneva anlaşmalarından bu yana çözülmemiş durumdadır. Bu durumun sebebi, Afganistan ve özellikle İran başta olmak üzere diğer komşu ülkeler ile arasında var olan karmaşık ilişkilerdir.¹¹⁷

Bonn, Chicago, Kabil ve Tokyo konferansları öncesi 2011 yılında düzenlenen İstanbul konferansı da bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. Bu konferans, 2002 tarihli Kabil konferans taahhütlerini ve ilkelerini onaylamış ve bölgesel güvenlik ve işbirliğini teşvik etmiştir. Söz konusu konferans sonrasında kabul edilen ortak ilke ve taahhütler sırasıyla şunlardır: BM'nin uluslararası ilişkilerdeki merkezi rolünün tanınması Afganistan'ın diğer ülkelerle eşit olması, güvenliğine yönelik tehditlerde bulunulmaması ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması. Diğer devletlerin içişlerine müdahale etmemesi ve karışmaması, Afganistan'da barışın, güvenliğin ve istikrarın sağlanması, Afganistan devletinin egemenliğine birliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması, Afgan hükümeti ve halkına sağlanan desteğin ve yardımın devam ettirilmesi. Ayrıca terörizme karşı verdiği mücadeleyi devam ettirmesi ve bütün ülkelerin bu çabaya katkı sunmasıdır. Afgan mültecilerinin ülkelerine geri dönmesi ve temel yaşam ihtiyaçlarının sağlanması, Afganistan hükümeti ile Taliban'ın uzlaşma sürecinin desteklenmesi, güç kullanımı tehdidinde bulunmaktan uzak durulması, uyuşturucu ekimine, üretimine, ticaretine, kaçakçılığına karşı mücadele edilmesi, kolluk kuvvetleri arasındaki işbirliğinin teşvik edilmesi, anlaşmazlıkların BM şartları, uluslararası hukuk uyarınca barışçıl yollarla ortadan kaldırılması ve uluslararası hukuk çerçevesinde yükümlülüklerin yerine getirilmesi olarak öngörülmüştür.¹¹⁸

Bütün bu maddelerde sıralanan taahhütlerin tümüyle yerine getirildiğini iddia etmek güç olsa da Afganistan'ın güvenlik ve istikrarı üzerinde uluslararası düzeyde bir konsensüs olduğuna işaret etmesi açısından önemlidir. 2009 sonrasında Afganistan'ın yeniden yapılandırma konusunda adımlar atılırken önceki dönemlere göre güvenlik ve istikrarın daha iyi durumda olmasında bu konsensüs önemli olmuştur. Hem yeniden yapılanma hem de güvenlik ve istikrar konusunda ise en önemli uluslararası aktörler ise kuşkusuz

¹¹⁷ <http://afghanistan-un.org/2011/12/the-international-afghanistan-conference-bonn-2011/>. (22.10.2018).

¹¹⁸ Ezzatullah Askarzada, "Afganistan'ın Siyasal ve Toplumsal Dönüşümlerinde Siyasal Partilerin ve Siyasal Grupların Rolü (1979-2017)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sitki Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla: 2018, s. 199.

ABD ve İnan olmuştur.¹¹⁹ Bu bölümün geri kalan kısmında bu iki ülkenin Afganistan'ın güvenliği ve yeniden yapılanması üzerindeki etkisi tartışılacaktır.

2.3. ABD'nin Obama Dönemi Afganistan Stratejisi

Obama'nın seçim kampanyası boyunca yaptığı konuşmalarda Afganistan ve Pakistan dış politikada en fazla söz konusu ettiği konular olmuştur. Başkan Bush'un bu bölgelerdeki politikasının yanlış olduğunu söyleyen Obama, bu ülkelerdeki ABD askeri varlığını azaltılması ve merkezi yönetimin kalıcılığını ve güçlendirilmesi gerektiğini hep savunmuştur. Başkan seçildikten sonra Obama hemen faaliyetlere geçerek Afganistan hakkında bir rota farklılığına gitmiştir. Yeni bir uygulamaya ve yönetime harekete geçirmek isteyen Obama, Afganistan'a yönelik stratejisini açıklamıştır. 27 Mart 2009'da yaptığı konuşmada Obama Afganistan stratejisinin temel maddelerini ve hedeflerini açıklamıştır. Bu stratejinin mantığı Afganistan'daki ABD hedeflerine daha az maliyetle ulaşmak olarak ifade edilebilir. Bunun için de iki ayaklı bir plan belirlenmiştir. Birincisi ABD askeri varlığının azaltılması ve ikincisi de Afganistan'ın özellikle güvenlik kurumlarının yeniden yapılandırılması olmuştur. Birinci hedefe ulaşmak için Obama yönetimi terörle mücadele eğitimi verebilecek askeri personel sayısını artırırken Afganistan'da sahada mücadele eden asker sayısını aşamalı olarak azaltmıştır. Buna göre:

- Afgan güçlerin eğitilmesi, donatılması ve tedarikli olması için 4 bin uzman askeri bölgeye yönlendirilmiştir.
- Terörle mücadelede uzmanlaşmış gece operasyonlarında tecrübeli 18 bin özel komando bu bölgeye sevk edilmiştir.¹²⁰

Obama göreve gelir gelmez yaptığı açıklamalarda bile bölgeye karşı farklı bir yaklaşımda bulunduğu görülmektedir. Obama bunu destekler nitelikte ABD ve Afganistan, Pakistan dış politikalarını belirleyecek bir strateji hazırlayıp kamuoyuna açıklamıştır.¹²¹ Obama'nın bu Stratejisinde şu konulara yer verilmiştir.

¹¹⁹ Mohamad Tewhidfam, Stratiği Amreka dar Afganistan va taseri An ber Amneyti mili İnan, (استراتیژی (آمریكا در افغانستان و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران), Yayınları Motaalihat Mentiqayı Danışgah Azad islami wahid Tahran Merkezı: 2012, s.69.

¹²⁰ https://www-cache.pbs.org/wgbh/pages/frontline/obamaswar/etc/afpak_whitepaper.pdf. (24.10.2018).

¹²¹ <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/03/27/a-new-strategy-afghanistan-and-pakistan>. (29.10.2018).

ABD Stratejik İşbirliği Antlaşması ve Afganistan ile 2012’de ABD’nin kurumsallaşma, ekonomik işbirliği, yapılandırma, kültürleşme gibi birçok değer için yardımı bu esaslar üzerinde şekillenmiştir: ¹²²

- Afgan halkının refahının geliştirilmesi, sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamda yükselmesi,
- Bölgesel bağlamda işbirliğinin geliştirilmesi,
- Afganistan güvenliğinin gelişmesi ve askeri işbirliği,
- Afganistan’a ekonomik yardımlar ve desteklerin artırılması,
- Afganistan’ın alt yapısını zenginleştirilmesi ve geliştirilmesi,
- Afganistan’da bulunan Afgan güçlerinin eğitilmesi ve tecrübelendirilmesi,
- Afganistan’da bulunan Afgan güçlerinin donatılması ve güçlendirilmesi,
- Taliban örgütüne karşı ABD’nin yardım yapması ve destek çıkması ve operasyonlar dahil olmak üzere mücadelede ortak mücaldele edilmesi,

Bu durum Amerika’nın işine çok yaradığını ve Afganistan askeri üssünün faydalanma ve ortak olarak kullanma ihtiyacının olduğu görülmektedir.

Obama’ya göre ilk ulaşılması gereken hedef Taliban’ı ortadan kaldırıp, kurumların ve sistemlerin daha güçlendirilmesi ve geliştirilmesi olmuştur. ABD Afgan hükümetine daha fazla yetki vererek terör örgütlerini ortadan kaldırıp, tekrar meydana çıkmasını engelleyecek önlemler almıştır. Obama Afganistan’ın kalkınmasını, alt ve üst yapısının güçlendirilmesini ve gelişmesini, bütçe desteği gibi birçok konuda ekonomik yardım paketleri sağlayacağını, dile getirmiştir. ¹²³

Başkan Obama Afganistan politikasını açıkladığı bu strateji ve plan çerçevesinde sürdürmüştür. Afganistanda askeri varlığını aşama aşama azaltma yoluna giden ABD’yi Avrupa ülkeleri takip etmiştir. İlk olarak Hollanda tüm askerleri personellerinin çekileceğini açıklamış, Almanya hükümeti ise 4.900 askeri Ocak 2011 yılında geri çekeceğini, İngiltere ise bu kararını iki aşamada gerçekleştirmiştir. İlk olarak 500 askerini 2012 yılında ve geride kalan askerlerini ise 2015 yılına kadar tamamıyla

¹²² <https://www.tolonews.com/fa/afghanistan/>, (پیمان-امنیتی-با-امریکا-چه-چیز-برای-افغانستان-به-همراه-دارد) (03.11.2018).

¹²³ http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2013/01/130107_142_vid_us_karzai, (دیدار حامد کرزی با باراک) (اوباما در مورد کمک های مالی و نظامی در افغانستان) (30.10.2018).

çıkartacağını açıklamıştır. Belçika, Polonya, Fransa ise askeri varlıklarını 2012 yılında çekeceklerini söylemişlerdi.¹²⁴

2.4. Lizbon Antlaşması ve ABD İle Stratejik İşbirliği Antlaşması

Afganistanda yapılan operasyonlar kötüleşen kritileşen Afganistan ekonomisi ve devamlı olarak artan harcamalar ve verilen kayıplar ciddi sonuçlara sebebiyet vermiştir. Bu durumun bilincinde olan Batılı ülkeler 2010 yılında Lizbon'da bir anlaşma imzalamışlardır. NATO üyesi olan ülkelerle imzalanan bu anlaşmada en önemli konu Afganistan olmuştur. Bu maddeler doğrultusunda Taliban'la mücadele ve savaş Afgan askerlerine bırakılmıştır. Hemen ardından 2014 yılında ise Uluslararası güçler bu bölgeden çıkmıştır. NATO genel sekreteri Rasmussen Afganistan Hükûmeti ile bir bildiri imzalamıştır. Bu bildiride önemli nokta ise NATO'nun yardımda bulunması ve politik, askeri ve irtibat ofisinin bulunmasıdır.¹²⁵

ABD Stratejik İşbirliği Antlaşması ve Afganistan ile 2012 da ABD'nin kurumsallaşma, ekonomik işbirliği, yapılandırma, kültürleşme gibi birçok değer için yardımı bu esaslar üzerinde bağlamıştır, değerli şu şekildedir:¹²⁶

- Afgan halkının geliştirilmesi, sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamda yükselmesi,
- Bölgesel bağlamda işbirliğinin yükselmesi,
- Afganistan güvenliğinin gelişmesi ve askeri işbirliği,
- Afganistan'a ekonomik yardımları ve destekler,
- Afganistan'ın alt yapısını zenginleştirilmesi ve geliştirilmesi,
- Afganistan'da bulunan Afgan güçlerinin eğitilmesi ve tecrübelendirilmesi,
- Afganistan'da bulunan Afgan güçlerinin donatılması ve güçlendirilmesi,
- Taliban örgütüne karşı ABD'nin yardım yapması ve destek çıkması ve operasyonlar dahil olmak üzere mücadelede ortak mücaldele edilmesi,

Bu durum Amerika'nın işine çok yaradığını ve Afganistan askeri üssünün faydalanma ve ortak olarak kullanma ihtiyacının olduğu görülmektedir. Başka bir boyut ise bu anlaşmanın hukuki boyutudur. Afgan hükümeti bu belgeye karşı çok net bir

¹²⁴ https://www-cache.pbs.org/wgbh/pages/frontline/obamaswar/etc/afpak_whitepaper.pdf. (02.11.2018).

¹²⁵ Haşimi, 78.

¹²⁶ <https://www.tolonews.com/fa/afghanistan/>, (پیمان-امنیتی-با-امریکا-چه-چیز-برای-افغانستان-به-همراه-دارد), (03.11.2018).

şeklilde ifade etmiş ve ABD hükümeti ise bu tutuma karşı Amerika Kongres i'ne vermiştir. Bu olay çok karmaşık ve uzun bir olaydır. ABD'nin bu tutumu 4 şekilde söylenebilir:¹²⁷

- Pentagon ve ABD'nin sivil kuruluşları arasındaki değişkenler
- Afganistanla diplomatik pazarlama
- Afganistan'ı tam güvenilir bir ortak görmemesi
- Böyle yayınlanan bir belgeyi kendisine empoze etmek istememesi.

Dr. Rangin Dadfer Spanta'nın Afganistan yetkili müzakerecilerin başkanı olarak ABD'yi son ziyaretinde Pentagon yetkilileri Afganistan'a umutlu bakıp, yeşil ışık yakmıştır. Bu sebeple Afganistan'ın temel içeriklerini hedefleyerek gelecek dönemler için farklı güvenlik, ekonomik, siyasi bağlamda anlaşmaları imzalamak istediğini söylemiştir.¹²⁸

Başkan Obama seçimi 6 Kasım 2012 de kazanıp Koltuğu devraldıktan sonra birçok devletten tebrik ve mesaj almıştır. Afganistan ve Pakistan devlet başkanlar da bu kutlamaya katılmışlardır. İlk mesajın çok iyi olması gerektiğini düşünen bu iki devlet başkanları ABD'nin cumhurbaşkanı Obama'nın koltuğuna oturur oturmaz ifade ettikleri olumlu ikili diyalog halinde hareket etmesidir. Esasen bu iki ülkenin liderleri Obama'nın ilk döneminden tatminkâr olmadığı yönündedir.¹²⁹

Başkan Obama göreve gelmeden ve geldikten sonra ilk yapacağı işlerinin Afganistan'ı Afgan Milli Güvenlik Kuvvetler'ine (ANSF) bırakacağını ve 2014 yılına kadar tüm askerlerinin çekeceklerini açıklamıştır. Bu süre zarfından sonra ise Afganistan'la beraber müzakere ve pozitif neticeler içerisinde yürüyeceklerini. Afganistan devleti kendi güçlerine ulaşabildiklerinde, kendi güvenliklerini sağlayabildiğinde ise Afganistan'ın bu sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiğini savunmuştur.¹³⁰

¹²⁷ Haşimi, 79.

¹²⁸ Muhacir, s. 317.

¹²⁹ Abdul Karim Safa, "Amerika Birleşik Devletleri-Afganistan İlişkileri 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Öncesi-Sonrası", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya:2017, S. 62.

¹³⁰ <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/03/27/a-new-strategy-afghanistan-and-pakistan>. (21.11.2018).

Afganistan'da yerel seçimler yapılmıştır. Bu seçimler 5 Nisan 2014 yılında olduğu için Afganistan halkı ve devleti için bir dönüm noktası olarak sayılmakta. çünkü ülkede halen devam eden ABD hegemonyası ve Taliban'ın tehlikesi aktif olarak devamlı ve etkili olmaktadır. Hamid Karzai yerine Abdullah Abdullah ve Ashraf Ghani Ahmadzai girmiştir. Bu seçimde olamayacağını gösteren Hamid Karzi dir. İlk olarak kazanan Ghani ise ABD'nin yaptığı anlaşmaları hedef almış ve hemen sonra ABD ile 30 Eylül 2014'te güvenlik, barış ve ekonomik açıdan ikili bir güvenlik anlaşmasını imzalamıştır. Ortaklık Kuvvetlerinin Statüsü ve NATO ile imzalanan bu anlaşma çerçevesinde ABD'nin Afganistan'daki askerlerinin varlığını ve kalmasını en aza indirmiştir.¹³¹

Rusya şubat ayı başlarında Afganistan'a yapılacak olan operasyonlarda destek vereceğini söylemiş ve bununla ilgili birçok haberinde doğrulamıştır. Münih Güvenlik Konferansı çok mühim bir konferans yapılmıştır. Bu konferansta Rusya ve ABD kritik bir yolla anlaşma yapmışlardır. Ancak ikili taraflar arasında sıcak temas ve ilişki bulunmamıştır. İki devletin bakanları ise yaptıkları konuşma sonucunda İran, Ortadoğu ve Afganistan gibi bölgelerde terörü yok etmek ve Uluslararası silahsızlanma gibi işbirliği içinde bulunacaklarının altını çizmişleridir. Konferanstan sonra Rus yetkililer Afganistan konusunda terörü ortadan kaldırma bsağlamında işbirliği içinde bulunacaklarını ifade etmişlerdir. Bu görüşmede ikili yetkililer arasında olumlu ve verimli geçen bir hava olduğu göstermektedir. Rusya 11 Eylül terör olayının arkasında bulunan Taliban'ı suçlu olarak görmüştür. İki süper güç olan ABD ve Rusya Afganistan konusunda uzlaşmaya ve anlaşmaaya varmışlardır. Rusya artan terör olaylarının önüne geçilmesi ve engellemesi ve komşusu olan Afganistan'ın böyle bir terör örgütünü beslemesi ve bu olaydan en çok kendisi zarar göreceğini bildiği için ABD'ye sürekli olarak destek çıkmışlar. Rusya ile varılacak anlaşma ise Rusya'nın Batı Dünyası'yla ilgili durumunu belirleyecek ve Obama döneminde uluslararası politikasında dönüm noktası olarak bilinecek.¹³²

¹³¹ <http://govmeter.tolonews.com/fa/0-> (پیمان امنیتی میان کابل و واشنگتن و ناتو امضا شد) (22.11.18)

¹³² Sefa, s. 63.

2.5. Taliban sonrası İran'ın Afganistan Politikası

Afganistan İran dış politikası için önemli bir ülkedir. 2001 işgalinden sonra da bu ülke ile yakından ilgilenmesi sürpriz değildir. İran, geleneksel olarak Taliban muhaliflerini ve Kuzey ittifakını destekliyordu. Taliban'ın çöküşü ile birlikte İran güvenliği için en önemli tehditlerden biri ortadan kalkmıştı. Taliban'ın yıkılmasının ardından İran Cenevre, Bonn'da yapılan BM oturumlarına ve Acil Loya Jirga'ya katılarak daha aktif rol oynamaya devam etmiştir. Afgan grupları ile birlikte çalışmak ve Birleşmiş Milletler ve Genel Sekreter Özel Temsilcisi ile işbirliği yapmak ve merkezi hükümetle olan ilişkilerini geliştirmek yönünde İran yeni Afgan devletinin kuruluşu için çaba gösterdi.¹³³

İran Cumhurbaşkanı'nın 13 Mayıs 2002'de Afganistan'a ziyareti bu anlamda önemlidir.¹³⁴ Bu ziyaret, Loya Jirga'nın acil toplantısından sonra bir yabancı devlet başkanının ilk ziyaretiydi ve İran'ın yeni Afgan hükümetine desteğini göstermişti. İran'ın yeni dönemde Afganistan'a yönelik dış politikası yalnızca sert güç unsurları ile şekillenen güvenlik eksenli değildir. İran aynı zamanda yumuşak güç unsurlarını (eğitim, sivil toplum, dış yardım, alt ve üst yapı inşası) kullanarak Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına ve gelişmesinde katkıda bulunmuştur. Afganistan, son otuz yılda yabancı güçlerin varlığı ve iç sorunlar ve anlaşmazlıkların nedeniyle gelişme fırsatını bulamamıştır. Ancak 2009-2014 arasında çatışmaların azalması ve ülke üzerinde etkisi olan uluslararası güçlerin politikalarının birbirine yaklaşması dolayısıyla Afganistan'ın modernizasyonu daha mümkün hale gelmiştir.¹³⁵ İran'ın söz konusu yardımları da bu bağlamda değerlendirilebilir.

İran, Afganistan'ın yeniden yapılanmasında ve gelişmesinde farklı alanlarda nispeten aktif katılım göstererek yardım etmeye çalışmıştır. Örneğin Afganistan'ın batı ve kuzey batısındaki yol ve elektrik projelerine destek vermiş Chabahar limanı aracılığıyla Afganistan'a ticari malların geçişini sağlamak, Zaranja'daki hastanelerin daha verimli çalışmasını ve yeni tıbbi merkezlerin açılmasını sağlamak, üniversitelere ve öğretim üyelerine yardımcı olmak, polis kuvvetlerini eğitmek, donatmak ve

¹³³ Khalilzad, s. 123.

¹³⁴ <https://www.amerikaninseesi.com/a/a-17-a-2002-08-14-11-1-87887342/804820.html> (04.11.2018).

¹³⁵ İran's diplomacy towards Afghanistan: A stabilinig factor, İnstitute Of South Asian Studies, 12 July 2012, s. 11-16.

geliştirmek gibi birçok alanda Kabil hükümeti ile ‘dostane’ düzeyde ilişkiler kurmaya çalışmıştı. Resmi kurumlar, devlet dışı örgütler ve Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla tiyatro ve Afgan sinemasının canlanması ve ayağa kalkmasını, çocukların özellikle de Afgan kızlarının okuryazarlığını artırmak için eğitimlerinin kalitesini yükseltmek ve genç Afgan mültecilere çeşitli alanlarda eğitim imkânları ve iş imkanları sağlanması İran’ın Afganistan’a yaptığı yardımlar arasındadır.¹³⁶ Ayrıca İran, yeni hükümet döneminde Afganistan’a yaklaşık 600 milyon dolarlık yeniden yapılanmak ve ayağa kalkmak için yardımda bulunmuştur.¹³⁷

2.5.1. İran’ın 2009 Sonrası Afganistan Politikası

Afganistan komşusu olan İran ile çok uzun ve önemli sınıra sahiptir. İran Afganistan için denize ulaşabilme yolu ve Afganistan’da bu ülke için orta Asya ve Çin’e ulaşabilmesi için bir üst geçit olarak önem taşımaktadır. Ayrıca Afganistan komşusuyla sahip olduğu ortak yönleri de var örneğin: tarihî, kültürel ve dinî derin bağlar v.s... Doğal olarak Afganistan’ın siyasi ilişkileri ile de yakından ilgilenmektedir. İran ile Afganistan arasında birçok siyasi sıkıntılar ve problemler yaşanmıştır. Bu yaşanan problemlerden birisi İran topraklarını sulayan ve hayati bir nehir olan Hirmend (Hilmend) Irmağının suyunun paylaşım meselesidir. Davut Han döneminde yapımına başlanan Selma Barajı inşaatına Hamit Karzai döneminde devam edilmesiyle birlikte ilişkiler yeniden sarsıntıya uğradı. İran bundan dolayı ülkesinde bulunan Afganistanlı mülteciler ve göçmenler üzerinde baskı kurup onları zaman zaman sınır dışı etmiştir yani geri Afganistana göndermiştir.¹³⁸

İran’ın Afganistan hükümeti ile ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. İşbirliği yaptığı dönemlerin yanında zaman zaman Afganistan’da işbirliği yaptığı gruplar üzerinden Afganistan hükümetini kendi lehine etkilemek için zor durumda bırakmaya çalışmıştır. İran’ın mezhep temelinde şekillenen dış politikası Afganistan’a da yansımış ve Afganistan’daki Şii gruplarına ve Şiiilerin kurdukları siyasi partilere her anda destek

¹³⁶ İspanya, 753.

¹³⁷ İran’s diplomacy towards Afghanistan: A stabilinig factor, İnstitute Of South Asian Studies, 12 July 2012, s. 11-16.

¹³⁸ Rajat Ahlawat, Iran’s Foreign policy towards Armed conflict in neighboring countries, Üniversiteitelden Iranian Realpolitik, Holanda: 2017, s. 22.

vermiştir.¹³⁹ Bu yüzden İran ile gerilen ilişkiler Afgan toplumunu da etkilemekteydi. Zira bu dönemde Şii Hazaralar ile Peştunlar ve Tacikler aralarında ölümlü pek çok çatışma ve anlaşmazlıklar da ortaya çıkmıştır. Hatta 2012 yılında Vardak ilinde bir Hazara köyü Peştunlar tarafından yakılmıştır.¹⁴⁰

Afganistan'daki Şiiler de İran'ı kendilerinin inanç ve mezheb merkezi olarak bilirler. Ayrıca aynı dil ve ırk kökene sahip olan Tacikleri de İran çoğu zaman desteklemektedir. İran, Afganistan'daki Farsça ve kültürünün etkisinin devam edebilmesi için de bir kültür siyaseti takip etmektedir. Örneğin, İran Devleti Kabil'de Şiiler için Hatemü'l-Nebiiyyin ve Dârü'l-Kuran isimli iki büyük kültür merkezleri ve farklı yerlerde kütüphaneler açtırmıştır. Yine Kabil'de açılan Camiatü'l-Mustafa ve İmam Hâdi eğitim müesseselerinin temelini atanlardır. Ayrıca Taciklere için Nur kanalını ve Şii din adamı Muhammed Muhsini'ye ait Tamaddun kanalı'nın maddi ihtiyaçlarını İran karşılayıp hep destek çıktığı düşünülmektedir.¹⁴¹

2.5.2. İran ve Afganistan'ın Askeri İşbirliği

Afganistan'ın gelecekteki durumu sadece Afganları değil özellikle yakın komşularını direkt ilgilendirmektedir. Bu başka ülkeler de elbette Afganistan'la ilgili stratejik hesapları olan ülkelerdir. Bunların başında ABD, Pakistan, Hindistan ve Afganistan'ın bulunduğu bölgenin güçlü ve önemli devleti İran görülmektedir. İran Afganistan'la uzun bir ortak sınırı vardır. Daha önce söylendiği gibi tarihî ve kültür olarak da derin ve yaygın ilişkileri vardır. Taliban'ın hâkim olduğu dönemler dışında yakın zamanlarda İran ve Afganistan özellikle Karzai yönetimi zamanında yakın ilişkiler tesis etmişlerdir. Bu çerçevede yapılan işbirliği güvenlik alanına da yansımış ve iki ülke arasında askerî işbirliği anlaşmaları da imzalanmıştır.¹⁴²

Bunu gerçekleştirmek için 14 Aralık 2011 tarihinde İran'ın Dışişleri Bakanı Ali Ekber SALİHİ, Afganistan Savunma Bakan'ın Yardımcısı Humayun FEVZİ ile Tahran'da yaptığı bir görüşmede İran'la Afganistan arasındaki askerî işbirliği birinci

¹³⁹ Özgür Çınarlı, *Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: 2009, s. 114.

¹⁴⁰ Tewhidfaam, s.88.

¹⁴¹ Qudratullah Chaqmaq, *Afganistan'a Yapılan Dış Müdahaleler ve Ülkede Bitmeyen Etnik Meseleler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir: 2015, s. 47.

¹⁴² Rangin Dadfar İspanta, s. 14.

ortak komisyonunun oluşmasını, İran'ın, Afganistan'ın istikrarın korunması ve güvenliğinin sağlanması için pozitif faaliyetlerinin sürdürülmesine katkıda bulunmak için, Tahran'ın Afganistan güçlerini eğitim konusu başta olmak üzere askeri işbirliği için hazır olduğunu dile getirmiştir.

İran'ın Afganistan'ı önemsemesinin bir başka sebebi de sınır güvenliği olmuştur. Salihi, 8 Aralık 2012 yılında ABD casuslarının Afganistan topraklarından İran'a girdiğini söyledi ve İran silahlı kuvvetlerinin milli güvenliği koruma ve savunma konusunda ciddi olduğunu ekleyerek şöyle devam etti: Dış güçlerin-ABD gibi- bizim bulunduğumuz bölgedeki askeri varlığı, bölgenin istikrarsızlığa ve güvensizliğe neden olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Afganistan Savunma Bakan Yardımcısı Humayun Fevzi de, İkinci Bonn Konferansı'nda, savaş döneminde İran'ın yaptığı yardımlardan ve destek çıkmalarından dolayı İran'a şükranlarını sundu, İran ve Afganistan güvenliğinin de birbirine bağlı olduğunu vurgulayıp tekrar etmişti. Fevzi, Kabil'in İran'a karşı bir saldırıya izin vermeyeceğini vurgulayarak, İran'ın askeri güç ve tecrübelerini övüp bu alanlarda da ikili işbirliğinin artmasını ve devamlı olmasını istediklerini belirtmiştir.¹⁴³

Aynı Şekilde İran Savunma Bakanı Ahmed Vahidi, Afganistan Savunma Bakanı Yardımcısı Muhammed Hümayun Fevzi ile görüşmesinde İran'ın, Afganistan'da güçlü bir ordunun oluşması konusunda işbirliği ve yardıma hazır olduklarını vurgulamıştır. Batılı güçlerin Afganistan'ın ilerlemesini ve güçlenmesini istemediklerini ve öyle bir amaçta olmadıklarını, Afgan halkının işgal güçlerinin bu ülkenin milli hâkimiyetini ayaklar altına almasına veya ezmesine izin vermeyeceğini ekledi. Afgan meslektaşı Humayun Fevzi de, İran'la her alanda ilişkileri geliştirmek ve güçlendirmek istediklerini, bu konu da iki ülkenin ortak komisyonlarında da ele alındığını söyleyerek, hiç bir yabancı unsurun ve ülke İran ve Afganistan aralarındaki gelişen ilişkileri ve anlaşmaları ve dostluğu bozamayacağını dile getirmiştir.¹⁴⁴

14 Aralık 2011 yılında tarihinde Tahran'da düzenlenmiş olan İran-Afganistan Savunma İşbirliği toplantısının kapanışında, İran Savunma Bakanlığı Uluslararası

¹⁴³Alı Omıdı, Iran's Narrative Of Security In Afghanistan And the Feasibility Of Iranian-US Engagement, Afghanistan Regional Dialogue Background Paper No. 2, September 2013.s. 2-9.

¹⁴⁴ Rangin Dadfar İspana, Seyasti Afganistan Rewaytı Az Daron, (روایتی از درون) , Azim Yayınları, Kabil: 2017, s. 15.

Masası Yardımcısı ve Afganistan Savunma Bakanlığı Siyasi Stratejik İşleri Yardımcısı arasında savunma işbirliği konusunda bir protokola imza atılmıştır. Bu protokolde taraflar İran'la Afganistan arasında ilk ortak savunma işbirliği toplantısı düzenlenmesini, iki ülke Savunma Bakanları arasında imzalanan anlaşmaların uygulaması için somut bir adım olarak değerlendirdi. Bu anlaşmanın Maddeleri şu konuları kapsamaktadır: Eğitim, lojistik, teknik ve yapım alanlarında geliştirilecek projelerle iki ülke arasında işbirliğinin geliştirilmesidir. İran açısından asıl tehdit ve tehlike bölgede olmayan bir gücün (ABD) bölgede yerleşmesinden ve bulunmasından kaynaklanmaktadır ve arkasında ABD'yi bu topraklarda bulunmasını istemeyen fakat bunu engelleyecek kapasiteye ve gücü sahip olmayan İran, bundan dolayı Afganistan'la her türlü işbirliğine imza atmaya hazır olduğunu söylemiştir.¹⁴⁵

Görüldüğü üzere bu dönemde İran'ın Afganistan'a yaklaşımı yalnızca güvenlik alanı ile sınırlı kalmamıştır. Bir yandan kendisi ile işbirliği yapan grupları desteklerken öte yandan Afganistan hükümeti ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Güvenlik ve savunma anlaşmalarının yanında alt yapı ve üst yapının gelişimi, eğitim desteği gibi bir çok alanda Afganistan'a katkı yaparak Afganistan ile ilişkilerini geliştirmiştir.

İran, güvenlik ve emniyet endişesini her gün geçtikçe artırmaya çalışmaktadır. Halı hazırda, bir yandan dış politikasını eski ciddiyetinden yumuşatarak, devrim ihracı söyleminden uzaklaşıp uzlaşa ve işbirliğini her konudan daha önemli olduğu bir devlet olduğuna vurgu yapmaktadır ve Diğer yandan İran'ın hemen sınırlarının yakınında ABD askerî gücünü güçlendirmeye ve dış düşman karşısında caydırıcı güce sahip olmaya çalışmaktadır. İran, halı hazırda, caydırıcı ve konuşabilen bir güç olarak devrim öncesi başlayan ve devrim sürecinde durulmuş nükleer faaliyetlerini tekrar başlatmaya kararlıydı. Son yıllarda yıllarda İran devleti, güvenlik siyasetin temelini Rusya, Çin ve Kuzey Kore gibi ülkelerden silahlı kuvvetlerinin dış tehlikelere karşı savunabilecek askerî malzemelerini temin ediyordu.¹⁴⁶

2.6. 2009 Sonrası Afganistan'da İç Aktörler

Afganistan'da siyasi ve güvenlik açısından istikrarsızlığa sebep olan en önemli aktör Taliban olmuştur. Afganistan da iç aktörler siyasi partiler, Afgan ordusu ve Afgan polisidir.

¹⁴⁵ [https://www.dw.com/cda/fa-ir/\(29.01.2011\),\(ایران-و-افغانستان-از-دوستی-به-دشمنی\),\(25.11.2018\).](https://www.dw.com/cda/fa-ir/(29.01.2011),(ایران-و-افغانستان-از-دوستی-به-دشمنی),(25.11.2018).)

¹⁴⁶ Raziq Mamon, Naşanaha-i Nicat ve Sukut, Kabil Piris, s. 3.

2.6.1. Ülkede Taliban'ın Etkisi ve İstikrarsızlığın Artması

Afganistan'da siyasi ve güvenlik açısından istikrarsızlığa sebep olan en önemli aktör Taliban olmuştur. Ülkenin istikrarlı ya da istikrarsız hale gelmesinde taliban'ın faaliyetleri belirleyici olmaktadır. Afganistan'da ABD müdahalesi sonrasında Taliban devrildikten sonra merkezi hükümetin kurulmasıyla Taliban tekrar ülkeyi istikrarsızlaştırabilecek faaliyetlerine başlamıştır. Varlık gösterdiği ve güçlü olduğu Afganistan'ın güney taraflarından başlayarak ülkenin başka illerine de özellikle son yıllarda kuzey bölgesine doğru yayılmaya çalışmış ve dolayısıyla bu bölgelerdeki istikrar ve güvenliği tehdit eder hale gelmiştir. Bu faaliyetleri dolayısıyla bugün Afganistan görünmez sınırlarıyla güney ve kuzey olarak iki parçaya ayrıldığını iddia etmek abartılı olmayacaktır. Kuzey grupları ABD ve NATO kuvvetlerinin ülkede kalmasını desteklerken güneydeki gruplar ise genellikle dış güçlerin Afganistan'da bulunmasını istememektedirler.

Gerilla savaş taktiklerinde ve savaşında çok tecrübeli olan ve ortamı çok iyi bilen Taliban örgütü vur-kaç taktiğiyle araziye yabancı olan “uluslararası terörle mücadele timleri” ve çoğunlukla yeni yetişmiş ve savaş sahaya yeni çıkan tecrübesiz gençlerden oluşan Afgan güvenlik güçlerine karşı daha da avantajlı duruma gelmişlerdir. Bu yüzden şehir merkezlerinin dışındaki bölgelere, özellikle geceleri düzenlediği baskınlarla gün geçtikçe daha fazla hâkim olmaya başladı. Son zamanlarda birçok kentte başkent Kabil başta olmak üzere büyük eylemler (grup olarak saldırı, canlı bomba vb.) yaparak güçlü olduklarını göstermeye çalışıyorlardı. Şehirlerde yapılan eylemlerde özellikle ses getirecek ve çok kritik ve kilit noktaların seçilmesi oldukça dikkat çekmiştir. Örneğin 2011 Eylül ayında Amerika'nın Kabil'deki büyükelçiliğine yönelik yapılan saldırı çok ses getirmişti. Saldıranların sayısı ise altı kişi olması dikkat çekmektedir. Oysa kırk ülkeden binlerce asker ve Afgan güvenlik güçleri başkent Kabil'in emniyetini sağlanmaktaydı. Yine aynı şekilde 15 Nisan 2012 sabahı Kabil başta olmak üzere, Logar, Celalabad ve Paktia illerinde aynı anda yapılan saldırılarda devlet daireleri, yabancılara ait tesisler ve havaalanları gibi yerler hedef alınmıştı. Başkentte ABM (Afganistan Büyük Meclisi'nin) binası, İngiltere, Almanya ve Japonya büyükelçiliklerin bulunduğu bölgeler ve Celalabad'da ise havaalanı hedeflerin en başında seçilmiş bulunmaktadır.

Öte yandan Taliban son zamanlarda Afganistan'ın farklı yerlerinde kurdukları "mahkemelerde" çeşitli suçlar isnat ettikleri insanları yakalayıp yargılamışlardır. Söz konusu Taliban hakimiyetinin altındaki bölgelerde insanlar devlet mahkemelerine herhangi bir nedenle başvurduklarında, Taliban tarafından "suçlu" sayılarak cezalandırılmışlardır. Bu nedenle halk her hangi bir hukuki sıkıntıyla karşılaştıklarında devlet mahkemelerinden kaçınıp Taliban mahkemeleriyle çözmeye çalışmaya başlamışlardır. Taliban ayrıca halktan çeşitli "vergiler" toplayarak bir yılda 500 milyon dolar civarında gelir elde ettiği tahmin edilmekteydi. Halbuki merkezi hükümet gümrük vergisi dışında halktan herhangi bir vergi tahsil etmemekteydi. Böylece Taliban bir yandan merkezi hükümet ve ABD güçlerine yönelik saldırılar düzenlerken; öte yandan ekonomik olarak kendine kaynak sağlarken daha önemlisi halk nezdinde otoritesini – vergi ve yargılamalar yoluyla- tesis etmeye ve fiili olarak bir devlet gibi hareket etmeye çalışmaktaydı.

ABD ve NATO tarafından El-Kaide ve Taliban'a karşı başlatılmış olan operasyonlarla merkezi bölgeler ve çeşitli il merkezleri kolayca ele geçirilip Taliban rejimi ortadan kaldırılmasına rağmen ülkede istikrar henüz sağlanılamamıştır. Taliban halen ülkenin belli yerlerde hakimiyetini ve gücünü göstermektedir. 2011'de Taliban'ın Katar'da siyasi temsilciliğinin açılmasına izin verilmiştir. Bu durum Taliban örgütünün sanıldığından daha da ciddi ve güçlü olduğunu Taliban'la yapılan çeşitli görüşmeler de göstermiş olmuştur. Taliban Afganistan meselesini ve ülkenin iç meselelerini Afganistan merkezi hükümetinden çok, uluslararası güçlerle müzakere etmekteydi.

Ancak aynı yılda Afganistan'ın başkenti Kabil'de gerçekleşen görüşmelerde Katar, Suudi Arabistan, Pakistan, Fransa'nın yanı sıra Karzai yönetiminin de bu görüşmelere dahil olduğu bilinmektedir.

2.6.2. Yeni Hükümet Döneminde İstikrarı Sağlama Çabaları ve DDR Programı

DDR programı (silahlı grupların dağıtılması, silahsızlandırılması ve entegrasyonu) bu ifadelerden anlaşılacağı üzere silahlı grupların iç savaşın sona ermesinden sonar tasfiye edilmesi ve mümkün olduğunca topluma kazandırılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca barış müzakerelerine yönelik olası tehditler de ortadan kaldırılmasını da

amaçlamaktadır.¹⁴⁷ Bu bağlamda Afganistan’da silahlı örgütlerin dağıtılması ve silahsızlandırmasına yönelik dört sütunlu bir program tasarlanmış ve uygulamaya konulmuştur.¹⁴⁸

Hükümetle bağlantılı milislerin silahsızlandırılması,

Silahlı örgütlerinin gruplarının dağıtılması programı “Disbandment of Illegal Armed Groups (DIAG)”,

Ağır silahların toplanması,

Anti personel mayın başta olmak üzere diğer silahların toplanması ve imhasıdır.

Afganistan’da bir yönden silahsızlandırma ve askerlerin terhis edilmesi faaliyeti devam ederken diğer yönden Afgan ordu ve polisi oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştı. Bu faaliyetlerin olumsuz etkilendiği durumlar silahsızlanma ve yasa dışı grupların dağıtılması çabalarıdır. Bonn Anlaşmasında çeşitli kararlar alınmasına rağmen silahsızlandırma ve yasa dışı grupların dağıtılması için kararlı bir duruş sergilenmemiştir. ABD’nin Kuzey İttikafi ve çeşitli grupları, diğerlerine karşı kullanma yolunu tercih etmesi bunda etkili olmuştur. Kuzey İttifakının kurulan yeni hükümetin yönetimini kabul edeceği ve onun emrine vereceği tüm silahlı unsurları düşünülmüştür. ABD diğer taraftan, savaş ağalarıyla karşı karşıya gelmek istememiştir.¹⁴⁹

2002’de Afganistan hükümeti, bir milyon silahı toplamak için bir plan yapmış ve silahsızlanma için dört komisyon kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Fakat zaman içinde başarısız olmuştur. Tokyo ve Cenova konferansında, uluslararası toplumun destekleri ve Japonya’nın lider ülke olarak mali yardımlarıyla ve destekleriyle yeni bir plan, “Afganistan için Yeni Başlangıçlar Programı” ismiyle başlatılmıştır. Afganistan daki UNDP projeyi uygulamakla görevlendirilmiş ve ülkedeki savunma bakanlığı ile beraber çalışmıştı. Program, 100 bin milisin silahsız olmasına ve normal hayata kazandırılmasına odaklı hareket etmiştir. Terhis edilen milislere iş bulunması ve bazı durumlarda mali yardım yapılması planlanmıştı. Fakat, bu program da planlandığı şekilde icra edilememiştir. Uygulama etnik gruplar ve savaş ağaları arasında çekişme ve

¹⁴⁷ Lena Sundh and Jens Samuelsson Schjørlien (eds), “Stockholm Initiative on Disarmament, Demobilization and Reintegration (SIDDR): Final report”, Swedish Ministry for Foreign Affairs, Stockholm: 2006, p. 14.

¹⁴⁸ DDR in Afghanistan: A year book 2009”, Chapter 9, Smallarmsurvey İnternet Sayfası, (Erisim)http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/A-Yearbook/2009/en/Small-Arms-Survey-2009-Chapter-09-EN.pdf, 28 Ocak 2012, s.298.

¹⁴⁹ Muhacir s. 123.

yer çatışmalara sebebiyet vermiştir. Program bittiğinde yaklaşık 63000 farklı silah toplatılmış ve bu sayıya yakın milis terhis edilmişti.¹⁵⁰

Bu programın Afganistan koşullarında başarılı bir şekilde gerçekleştirdiği söylenebilir. Ancak bu başarı kalıcı olmamıştır. Savaşın başındaki resmi olmayan yerel komutanların (ağaların) güçlerine herhangi bir etkisi olmamıştır. Silahsızlandırılan Afganlar belli bir zaman sonra savaşın eski yerel komutanlar (ağalar) tarafından bir daha milisleştirilmiştir. Bu program yalnızca eski Afgan ordusunu kapsamıştır. Bu programın kapsamadığı savaş komutanları (ağalar) ve yerel milisler ise silahlı gruplar şeklinde istikrara ve güvenliğe tehdit oluştururken devlet ve yönetimin yasallaşmasını engelleyerek uyuşturucu ticaretini ve başka yasadışı işlerine devam etmişlerdir.

Kabil yönetimi 2004 yılında bu grupların yasal olmadığını belirtmiştir. 2005 yılında bunların sayıları 1.870 civarında iken silahların sayısı ise 336.000 olarak belirtilmiştir. Bunlara üç adımdan oluşan bir programı uygulayarak silahlarını toplanmasını ve grupların dağılmasını gerçekleştirecek. Birincisi gönüllü olan kısımlar, ikincisi görüşmeler ile kabul eden kısım, üçüncüsü ise zor ve güç ile kabul eden kısım olarak belirlenmiştir ve bu program 2010 yılına kadar sürmüştür ve bu program sayesinde 759 silahlı çeteler dağıtılarak 54.000 yakın ağır ve hafif silahlar toplanmıştır. Bu sonuçlara göre silah toplanma programı beklentilerin altında kalmıştır. Bu iki programın asıl amacı topluma kazandırmadır, ancak dağılan grupların ferdleri işsiz kaldıklarından bir daha gruplanarak eski milisler şeklinde işlerine devam etmiştir. Bu sebepten dolayı programların amaçları doğru bir şekilde gerçekleştirilmemiştir.¹⁵¹

Bu yukarıda adı geçen iki program sonucunda toplanan silahların sayısı 120.000 civarındaydı. Ancak Afganistan'a Sovyet zamanından, iç savaş ve Taliban zamanından kalan silahların toplamı milyonlarca olduğundan toplanan silahların sayısı çok az olduğu görülmüştür. DDR kapsamında Taliban örgütü ve silahlı terör örgütlerine erişmeye ve onların silahsızlandırılması için ikna etmeye çalışılmıştır. DDR programının başlangıcı Aralık 2001'e kadar geri gitmektedir. Cumhurbaşkanı Hamit Karzai, Taliban ve Hikmetyar örgütünün bazı üyelerine iyi niyet göstergesi olarak af çıkarması ile başlamıştır. Afgan Ulusal Güvenlik Konseyi aracılığıyla gayri resmi girişimlerle devam

¹⁵⁰ http://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2004/12/041217_v-afghan-disarmemant.shtml, (نزدیک (27.11.2018), (به سی هزار تن در افغانستان خلع سلاح شدند. شبکه بی بی سی فارسی

¹⁵¹ [https://www.dw.com/fa-af/\(08.02.2005\)/عظیمی-وگو-یاچنر-ال-عظیمی/](https://www.dw.com/fa-af/(08.02.2005)/عظیمی-وگو-یاچنر-ال-عظیمی/), (روند-خلع-سلاح-وملکی-ساز-ی-گفت-وگو-یاچنر-ال-عظیمی/), (29.11.2018).

etmiştir. 2005 yılında, Güçlendirme Yolunda Barış (PTS-Peace Through Stentgth) programı başlatılmıştı.¹⁵²

Amrika, Hollanda ve İngiltere ülkelerinin finansal yardımlarıyla 2011 yılında başlayan program sayesinde 8.700 civarında Taliban üyesini topluma kazandırdıklarını ifade etmişler ancak, sayıların gerçekliği konusunda çeşitli şüpheler vardı. PTS'nin bölge büroların bazıları Peştun olmayan savaş komutanlarının (ağalarının) denetiminde ve Pakistan'ın ters tarafta çalışmaları sebebiyle amaçlandığı ve beklendiği sonuçlar elde edilmiş değildi. Obama'nın yeni Afganistan-Pakistan (Af-pak) stratejisinin temel bir unsuru olarak ABD'nin teşvik ve zorlamasıyla başlatılan APRP, Taliban üyeleri ile anlaşma yapılmasını, güney ve doğu kısımlarda hükümetin otoritesinin tesisini hedeflenmiştir.¹⁵³

Program vasıtasıyla silah bırakanların Afgan Halk Koruma Gücü ve Afgan Yerel Polisi gibi oluşumlara dâhil edilmeleri yeni silahlı milis gruplarının oluşturulması gibi tehlikelere neden olmuştur. APRP'yi desteklemek amacıyla 2010-2015 dönemi için 784 milyon dolarlık bir fon oluşturulmuştu. Bu çerçevede yaklaşık 371 Program, Haziran 2010'da Kabil'de düzenlenen Ulusal Barış Konseyi toplantısında başlatılmıştı.¹⁵⁴

Afganistan'ın önceki başbakanlardan Burhanettin Rabbani döneminde (1990'larda) 70 üyeli Yüksek Barış Konseyi oluşturuldu ki bu üyelerin çoğu Tacikti bunun sebebi ise Rabbani'nin Tacik olmasıydı böylece il konseyleri oluşturulmuş. 20 Eylül 2011 tarihinde Rabbani'ye yapılan suikasta kadar görüşmeler yapılmıştı.¹⁵⁵ Ancak, Yüksek Barış Konseyi ve il konseylerinin üyelerinin nerdeyse tamamı Tacik olması ve eski mücahidin komutanlarından (Ağalarından) şekillenmesinden dolayı komşu ülke Pakistan olumlu yaklaşım sergilemedi bu nedenle programın etkisi azaldı.¹⁵⁶

2.6.3. Afgan Ulusal Ordusu (ANA)'nın Teşkili ve Afghanistan'ın Güvenliği

Bonn Konferansı'ndan yaklaşık bir yıl sonra Aralık 2002'de Almanya'nın Petersburg ilinde düzenlenen Konferansta Afganistan Ulusal Ordusu (ANA)'nın teşkili

¹⁵² Abdulmanan Dehzad, Rişey-i Ceng-i Afganistan, (ریشه های جنگ افغانستان) İntişarat Sait Yayınları, Kabil: 2016, s. 69.

¹⁵³ Dakter Timur Şaran, Devlet-i Şebekey-i Rabitay-i Kudret ve Survet Dar Afganistan Pas Az Sal-i 2001, Muhasesse-i Naşr-i Vaje Yayınları, Kabil: 2017, s. 111.

¹⁵⁴ Dehzad, s. 70.

¹⁵⁵ Haşimi, s. 62.

¹⁵⁶ Haşimi, s. 62.

için ilk amaç ve çerçeve üzerinde anlaşma sağlanmış, ANA'nın teşkilinde; merkezi hükümeti güçlendirmek, etnik gerginlikleri asgari seviyeye düşürmek ve ülkede birlik duygusunu uyandırmak amaçlanmıştır; etnik olarak dengeli, milli birliğin göstergesi olarak bölgelere ve illere dengeli olarak konuşlandırılmış ve tam profesyonel bir kuvvet yapısı hedef olarak takip edilmiştir.¹⁵⁷

ANA'nın bir hava gücü ile piyade birliklerinden teşkil edilmesi ve 70.000 personele sahip olması kararlaştırılmıştır. En baştaki düşünce ve fikir, Kuzey İttifakı askerlerinden oluşan eski Afgan ordusunun reforma tabi tutulması olmuştur.¹⁵⁸ Bir yıllık bir uygulama bazı mühim sakıncalara neden olmuştur.

Öncelikle ordu üyeleri savaş ağaları ve diğer güç odaklarının etkisinden ve gölgesinden kurtulamamıştır. İkinci olarak eski milisleri eğitmenin zorluğu görülmüştür. Üçüncü olarak, askerlerin yaptıkları operasyonlarında milli çıkarlardan ziyade, etnik ve bölgesel fikirlerle hareket ettikleri gözlemlenmiştir. 2003'te bu yaklaşım terk edilmiş ve savunma bakanlığından piyade birliklerine kadar tüm unsurların yeniden oluşmasına karar verilmiştir. Bu şekilde bir yaklaşımla, ordu da reformların uygulanması, yolsuzluğun önlenmesi ve farklı grupların arasındaki güç mücadelesini engellenmesi mümkün olacağına inanılmıştır.

ANA'nın teşkili ve eğitiminden baş sorumlu ülke olarak ABD, 2007'de NATO'dan ve diğer ülkelerden destek ve yardım almaya başlamıştır. ABD'nin ANA'yı teşkilden sorumlu asıl unsuru Birleşik Güvenlik Geçiş Komutanlığı (CSTC-A) olarak isimlendirilmiştir. Bu unsur 2009'da NATO Afganistan Eğitim Görevi (NTM-A) olarak baştan yapılandırılmıştır.¹⁵⁹ NATO unsuru olarak isimlendirilmesine rağmen ABD'li personeller çoğunlukta bulunmaktadır. ANA'nın toplam mevcudu ilerleyen yıllarda ABD ve Afgan hükümeti tarafından alınan kararlarla değişmiştir. 2002'de 70.000 kuvvetinde bir ordu yeterli görünürken 2008'de bu sayının 134.000'e çıkarılması hedefi belirlenmiştir. 2011 yılında alınan prensip kararlarıyla ANA'nın nihai asker sayısının 240.000'e çıkarılması üzerine anlaşma sağlanmıştır.

ANA; Afgan Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığına bağlı bir hava kuvvetleri, bir özel kuvvetler komutanlığı, bir tümen ve altı muharip birlikler, bir eğitim

¹⁵⁷ Khalilzad, s.137.

¹⁵⁸ <https://mod.gov.af/>, (وزارت دفاع ملی افغانستان), (30.11.2018).

¹⁵⁹ Fazilyar, s.124.

komutanlığı ve lojistik destek birliklerinden oluşmaktadır. Birliklerin konuşlanma yerleri ülkenin coğrafi, etnik ve emniyet durumu göz önüne dikkate alınarak belirlenmiştir. ANA'nın teşkil ve eğitiminde; ABD'nin kendi asker personelleri ile beraber ek olarak Blackwater ve Dynacorps isimli özel şirketlerden yararlanılmıştır. NATO ülkelerinden Afgan eğitim kurumlarında danışman ve eğitmen görevlendirilmekte, Harekât Yönlendirme ve İrtibat Timi olarak adlandırılan 20-30 askeri personelden oluşan NATO uzman grupları Afgan taburları ile birlikte eğitim ve operasyonlara katılıp girmektedir.¹⁶⁰

ANA'nın teşkil ve eğitilmesinde başta mali olmak üzere önemli sıkıntılar yaşanmıştır. Mali yükü, büyük oranda ABD yüklenmiştir. Teşkilin tamamlanması ve ABD'nin çekilmesi sonrası Afgan güvenlik kuvvetlerinin yıllık devam masraflarının 6-8 milyar dolar civarında olacağı hesaplanmıştır.¹⁶¹ Afganistan'ın Gayri Safi Milli Hâsılasının 15 milyar dolar olduğu dikkate alınırca bu kadar büyük bir yükün temin edilmesi önemli bir sorun olmaktadır. ANA'nın mevcudunun 2011 itibarıyla 170.000'e ulaştığı bilinmesine rağmen, gerçek mevcut çeşitli sebeplerden dolayı bu sayının çok altındadır. ANA'nun %32'si, firar ve kayıt yenilememe sebebiyle kayıp olup, bu sorunun kısa vadede çözülmesi mümkün görülmemektedir.¹⁶²

Afgan güvenlik kuvvetlerinin oluşmasında diğer bir sorun etnik denge konusudur. Peştunlar, ordu ve poliste görev yapmaya ve sorumluluk üstlenmeye daha isteksiz davranmakta ve nitelikleri de yetersiz kalmaktadır. Bu durumda oranları tutturma ve teşkil çalışmalarını hızlandırma gayretleri kalitenin düşmesine sebebiyet vermektedir. Subay ve astsubay mevcutlarında Tacikler büyük kısmı oluşturmaktaydı. Afgan güvenlik kuvvetleri teşkilinde karşılaşılan başka bir engel ve sıkıntı sahası, Afganistan'daki okuma yazma ve eğitim düzeyinin düşük olması sebebiyle lojistik, muhabere, istihkâm gibi teknik sınıflara uygun personel temin edilememesi olmuştur.¹⁶³

Lojistik ve muhabere sistemi yok denecek kadar az durumdaydı. ANA'nın üst kurumlarının oluşturulması ve eğitimi ayrı bir problemdir. Afgan Savunma

¹⁶⁰ http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2011/03/110310_afghan_army_special.shtml. Az Amuzeş ta Naber dar muqabil duşman, (از آموزش تا نبرد مقابل دشمن), (02.12.2018).

¹⁶¹ <https://www.aa.com.tr/fa>. (Korak hayı Amerika dar nero i nezamı Afganistan) / کمک های ایالات متحده (امریکا در نیرو های نظامی افغانستان), 03.12.2018.

¹⁶² Haşimi, s. 122.

¹⁶³ Fazilyar, s.129.

Bakanlığı'nda farklı farklı görev alanlarında yirmi daire başkanlığı bulunmaktaydı. Bu birimler, 2007 yılından beri yoğun bir programla ISAF ve ABD tarafından yeniden oluşturulmaktadır, görevlendirilen personel, eğitici ve danışmanlar tarafından yetiştirilmeye ve eğitime çalışılmaktaydı. Mart 2011 itibariyle yirmi dairenin hiçbirisi NATO ve ABD desteği olmadan tek başına görev yapabilecek ve üstlendiği yükün altından kalkabilecek duruma gelmemişti. Bu dairelerin ancak yarısı işlevlerinin bir kısmını başarabilecek ve yapabilecek yeterlilikteydi. Savunma Bakanlığına bağlı Genelkurmay Karargâhı'nın on sekiz dairesi için de vaziyet aynıdır. Yukarıda ifade edilen sıkıntılara rağmen Ana'nın oluşması ve eğitimi diğer Afgan kurumları içerisinde en iyi durumdadır.¹⁶⁴

2.6.4. Afganistan Ulusal Polisi (ANP) Teşkili

Afganistan'da güvenlik alanının yeniden yapılandırılmasının önemli sütunlarından birisi olan ANP'nin teşkili, uluslararası aktörlerin anlaşmazlık yaşadıkları alanlardan birisi olmuş ve bundan dolayı hedeflenen ve beklenen sonuçlara ulaşamamıştır.¹⁶⁵ ANP'nin teşkili için Tokyo konferanslarında G8 ülkelerinden lider olarak Almanya belirlenmiştir. Almanya, Taliban sonrası dönemde halen görev yapan ve sayıları yaklaşık olarak 50.000 olan polis teşkilatını; etnik olarak dengeli, demokratik bir toplumda insan hukukuna saygılı, modern olarak donatılmış ve Batı ülkelerinin usullerine göre eğitilmiş bir seviyeye getirmeyi amaçlayan bir strateji belirlemiştir. İlk hedef 70.000 kişilik bir polis teşkilatının kurulması ve oluşturulması olarak belirlenmiştir. Alman planı, Kabil'de Avrupa modelinde bir polis akademisi kurulması ve oluşması, polis subaylarına üniversite seviyesinde, daha alt düzeydeki polis memurlarına ise kısaltılmış bir program olarak uygulanması üzerinde inşa edilmiştir.¹⁶⁶

ABD, bu planın tamamlanması için on yıllar sürecek ve Avrupa standartlarında oluşturulacak Afgan polisinin Afganistan coğrafyasında terörle mücadeleye uygun ve yeterli güçte olmadığını öne sürerek, kırsal kesimlerde operasyon gücü olan bir polis teşkilatı oluşturulmasına önem verip oraya odaklanmıştır. ABD, kısa zaman içinde kendi yaklaşımında haklı çıkmıştır. 2002'den 2005'e kadar Almanya liderliğinde

¹⁶⁴ İspanya, s. 321.

¹⁶⁵ <https://moi.gov.af/dr/>, (صفحه وزارت داخله افغانستان), (29.11.2018).

¹⁶⁶ Nazari, s. 60.

uygulanan reform çalışmaları olumlu netice vermemiş, polisin eğitimsizliği ve teşkilat yetersizliği ve verimsizliği devam etmiştir.

2003'ten itibaren Almanya'nın çabalarını yetersiz görerek bölgesel polis eğitim verilen yerlerini açan ABD, Afgan polisini teşkil liderliğini 2005'te Almanya'dan alıp kendisi üstlenmiştir. ABD, ANP'nin teşkilinde Afgan hükümetini yönlendirerek amaçladığı teşkilat yapısının oluşmasını kapsayan çalışmaların ANDS'nin içine girmesini sağlamıştır. ABD ile birlikte ANP teşkilinde AB Polis Gücü EUPOL ve başta Türkiye olmak üzere birçok ülke mali destek, eğitici desteği ve yardımı ve bazı projelerin uygulanması konusunda katkı sağlamaktadır. 2005'ten günümüze asıl aktör ABD olup, mali yükün hemen hemen tamamı bu ülke tarafından karşılanmaktadır.¹⁶⁷

Uluslararası toplumun ve Afgan sorumluların çabaları Uluslararası Polis Koordinasyon Komitesi tarafından organize edilmektedir. Başlangıçta 70.000 mevcuda sahip olması planlanan, 2007'de 82.000 olması kararlaştırılan ANP'nin nihai mevcudununun 160.000 civarında olacağı beklenmektedir. Halen kurulmaya çalışılan ANP'nin İçişleri Bakanlığı merkez teşkilatı ile birleştirilmiştir. İçişleri Bakanlığı merkez teşkilatı, bakana bağlı altı yardımcı ve bunlara ait merkez şekilde yapılandırılmıştır. Güvenlik işleri başkan yardımcılığı polis birimlerini kontrol etmektedir. Bu kapsamda önemli birimler; Afgan Üniformalı Polisi, Kamu düzeni Polisi, Terör ve Suçla Mücadele Polisi, Sınır Polisi, Yerel Polis, Halk Koruma gücü'dür. ANP'nin mevcutlarının sayısının artmasına rağmen eğitimleri yeterli seviyeye ve yeterli verime ulaşmamıştır. ABD ve uluslararası toplumun eğitici desteği yeterli kalmamaktadır.¹⁶⁸

Afganistan'da eğitim seviyesi düşüklüğü sebebiyle polis adaylarının seçimi ve eğitimi zorlaşmaktadır.¹⁶⁹ Etnik grupların nüfuslarına göre dengeli olarak temsil edilme prensibi, çoğunluğu oluşturan Peştunların eğitim düzeyinin düşüklüğü ve görev almaya isteksizlikleri sebebiyle kalitenin düşmesine ve verimsizliğine neden olmaktadır. ABD'nin kendi değerlendirmesine göre ANP'nin unsurlarının hiçbirisi şimdiye kadar tek başına bağımsız bir şekilde görevlerini yapabilecek duruma değildir. Çoğunluğu

¹⁶⁷ Haşimi, s. 130.

¹⁶⁸ Muhacir, s. 150.

¹⁶⁹ <https://www.afghanistan-analysts.org/dari-pashto-درس-افغانستان-مدی-اردوی-منطقوی-ار دوی-ملی-افغانستان-درس>, Qowet ha i manteqawı urdu meli Afganistan.(06.12.2018).

danışmanların desteğinde ve uluslararası aktörler yardımıyla vazifelerini yapabilmektedir.

ABD tarafından polisin güçlendirilmesi ve eğitiminin yükseltilmesi ve güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak başlatılan diğer iki proje olan Afgan Yerel Polisi ve Afgan Halk Koruma Gücü de belirlenen hedefler açısından oldukça tartışmalıdır.¹⁷⁰ Afgan Yerel Polisi girişimi, 2010 yılında ABD destek ve yardım ve yönlendirmesiyle başlatılmış, köy koruculuğuna benzer bir programdır. Programa katılanlar kısa zaman içinde eğitim verip müteakip polis teşkilatına bağlı olarak kendi köylerini korumak ve savunmak üzere görevlendirilmektedir.¹⁷¹

Mevcutları 2011 yılında 10.000'e yükselmiş. 30.000'e kadar çıkarılması ve artırılması planlanmaktadır. İnsan haklarına ait yardım kuruluşları, yerel polislerin savaş ağalarının kontrolünde olduğunu ve topluma karşı suç işlediklerini ve haksızlık yaptıklarını açıklayarak girişimi eleştirmektedir. AB'nin bazı ülkeleri de bu girişime karşı çıkmaktadır.¹⁷² Diğer bir girişim Afgan Halk Koruma kuvvetidir. Bu girişimle Afganistan'da devlet kurumlarının önemli sivil tesislerin özel güvenlik şirketlerinden üstlenerek uygulanması planlanmıştır. İçişleri bakanlığı kontrolünde ve çok eleştirilere maruz kalmaktadır. Her iki girişim, DDR programıyla silahsızlanma ve yasa dışı silahlı grupların dağıtılmasındaki elde edilen kısmi ve az başarıları olumsuz ve kötü olarak etki etmektedir.¹⁷³

¹⁷⁰ Fazilyar, s.136.

¹⁷¹ İspanta, s. 140.

¹⁷² Nesarullah Feydakar, Paygah i daymı Amrika dar Afganistan pas menzr wa azrarı an, (پایگاه دایمی امریکا) (در افغانستان پس منظر و اسرار آن), Sayıd Yayınları, Kabil: 2012.s.173.

¹⁷³ http://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2005/10/051013_s-afghan-disarmament.shtml (برنامه) (خلع سلاح سازی و دایاگ در افغانستان) (01.12.2018).

BÖLÜM 3: 2014-2018: YENİDEN İSTİKRARSIZLIK VE GÜVENSİZLİK DÖNEMİ

2009-2014 döneminde Afganistan'da istenilen güvenlik ve istikrar durumu yakalanamamış olsa da, bir önceki döneme göre daha iyi durumdaydı. Bu dönemde ülkenin alt-üst yapı, güvenlik kurumları, siyasi sistemi yapılandırılması için uluslararası aktörlerin çabası söz konusu olmuştur. Nitekim bu amaçlar doğrultusunda bir çok adım atılmış ve tam istenilen ölçüde olmasa da kısmi sonuçlara ulaşılmıştır. 2014 sonrasında da çeşitli adımlar atılmaya devam edilmiş ancak yine istenilen hedeflere ulaşılamamış ve ülkenin güvenlik durumu dereceli olarak kötüleşmeye başlamıştır.

3.1. Afganistan ve ABD Arasındaki Güvenlik Anlaşması

ABD işgali sonrasında 2014 yılına kadar Afganistan Cumhurbaşkanı olan Hamid Karzai, ABD'nin yürütmekte olduğu operasyonları durdurmasını ve Taliban örgütü ile barış görüşmesini koşul koyarak anlaşmayı imzalayacağını belirtti. Cumhurbaşkanlığı seçimleri yakın olduğundan ve Hamid Karzai'in son dönemi olduğundan ABD bu şartları yerine getirmedi. Cumhurbaşkanlığı görevini Hamid Karzai'den devralan Eşref Gani Ahmedzai, ilk olarak 30 Eylül 2014'te Amerika'nın Kabil Büyükelçisi James Cunnigam ve Afganistan Cumhurbaşkanı güvenlik danışmanı Hanif Atmar, 2014 sonrası Amerika'nın güvenlik güçlerinin Afganistan'da kalmasını sağlayan antlaşmayı imzaladı.¹⁷⁴ Bu anlaşmanın temel amacı Afganistan'da güvenlik, huzur, barış ve ekonomik kalkınmanın sağlanması olarak belirtilmiştir.¹⁷⁵

Bu antlaşma Cumhurbaşkanlığı sarayında gerçekleştirildi. Bu imza törenine Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani Ahmedzai, Afganistan icra yöneticisi Abdullah Abdullah, Cumhurbaşkanı birinci yardımcısı Abdul Reşit Dostum, Cumhurbaşkanı ikinci yardımcı Server Danış, Amerika'nın Kabil büyükelçisi James Cunnigam ve diğer yetkililer katıldı. İmza töreninde konuşma yapan Eşref Gani Ahmedzai bu antlaşmanın Afganistan için yararlı olacağını savunmuştur. Ayrıca bu antlaşmanın Afganistan anayasasına karşı uygunsuzluk içermediğini ve Afganistan bütünlüğüne, bağımsızlığına aykırı olmadığını belirtmiştir.¹⁷⁶ Eşref Gani Ahmedzai ayrıca bu anlaşmanın

¹⁷⁴http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/09/140930_k05_bsa_singed_between_nato_usa.2018/08/11

¹⁷⁵<http://csis.org/publication/afghan-forcesedge-transition>. (09. 12.2019).

¹⁷⁶Khalilzad, s. 120.

Afganistan'ın komşu ülkelerine herhangi bir tehdit oluşturmadığını söyleyerek sözünü bittirmişti.

Güvenlik anlaşmasında belirlenen kararlar özetle şunlardı: 2014 yılından sonra Afganistan'da 9800 ABD askeri kalacaktır, bunların kalma sebebi ise; Afganistan güvenlik güçlerine eğitim vermek ve onlara gerekli danışmanlığı yapmaları belirtilmektedir. 2015 yılının sonunda ise ABD askerlerinin sayısının yarıya düşürülmesi planlanmıştır.¹⁷⁷ 2016 yılının sonunda ise sadece Afganistan'daki ABD diplomatik merkezlerinin güvenliğini sağlamak amacıyla bin ABD askerinin kalması gerektiği belirlenmiştir. Son olarak Afganistan'a dışarıdan bir müdahale olduğu takdirde Amerikan askerleri, Afgan güvenlik güçlerine destek verecekleri belirtilmiştir. Bu anlaşmanın imzalanmaması durumunda ise ABD, tüm askeri kuvvetlerini Afganistan'dan çıkaracağını açıklamıştır.¹⁷⁸

Bu antlaşma 26 maddeden oluşmaktadır ve içeriğinin kısa bir özeti şu şekildedir: Bu anlaşma ile ABD ve diğer NATO güçleri 2014 yılı sonrası Afganistan'da üs kurabilecek. Bu Antlaşmaya göre Afganistan'da dokuz NATO üssü kurulacak ve bu üstlerde on iki bin güvenlik güçleri bulunacak, on iki bin askerin sekiz bini ise sadece ABD güvenlik güçlerinden oluşacak. Bu askerlerin görevi Afgan güvenlik güçlerine askeri eğitim vermek ve ülke içinde herhangi bir operasyona katılmamaktır. NATO Afganistan'a gelecek dört yıl için her yıl 5.1 milyar dolar olacak şekilde toplam 22.4 milyar dolarlık askeri yardımda bulunacak.¹⁷⁹

Afganistan'ın başkenti Kabil'de güvenlik anlaşmasının yapıldığı gün, dönemin ABD Başkanı Obama Afganistan için bugünün tarihi bir gün olduğunu belirterek on üç yıl boyunca devam eden ilişkilerin bundan sonra daha iyiye gideceğini ABD-Afganistan ortaklığında güvenlik ve huzurun sağlanacağını, ikili çıkar ilişkilerinin geliştirileceğini dile getirerek bu ikili anlaşmanın Afganistan hükümeti ile ilişkileri daha iyi bir seviyeye taşıyacağını beyan etmiştir. Bunun yanında Obama, yapılan bu anlaşmaya göre, terör örgütü El Kaide'nin tamamen yok edilmesini, Afgan güvenlik gücün donatılmasını, eğitilmesini ve onlara her türlü teçhizat verilmesini sağlayacağını beyan etmiştir.

¹⁷⁷ Şahrıar Arman, Az Mabda Waşington b qasdi kabil, İntişarati Sıadı, (شهربار آرمان، از مبدا واشنگتن به قسدى)، (كابل)، (2018) , s.67.

¹⁷⁸ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/afganistan-ile-abd-anlasma-imzaladi-146268.html>. (11.12.2018).

¹⁷⁹ İspanta, s. 190.

Obama son olarak iki ülkenin çıkarları için yeni Afgan hükümetini devamlı olarak destekleyeceğini belirtmiştir.¹⁸⁰

Ayrıca dönemin ABD Savunma Bakanı Hagel El Kaide'yi Afganistan'dan tamamen yok etmek için Afganistan'ın güvenlik güçleriyle beraber çalışacaklarını, destekleyeceklerini ve güçlendireceklerini dile getirmiştir. Afganistan yeni Cumhurbaşkanı Eşref Gani ve Afganistan Ulusal Birlik Hükümeti'nin üst Yöneticisi Dr. Abdullah Abdullah ile birlikte çalışacaklarını belirtmiştir. Amerikan askerlerinin Afganistan'da kalmalarını sağlayan bu ikili güvenlik anlaşması ABD'nin Kabil Büyükelçisi James Cunningham ve Afganistan Devlet Başkanının ulusal güvenlik müsteşarı Hanif Atmer'in imzaları ile Kabil'de karşılıklı olarak imzalanmıştır.¹⁸¹

3.1.1. Başkan Trump Döneminde ABD-Afganistan İlişkileri

Amerika'nın yeni Başkanı Trump, eski Başkan Obama'nın izlediği politikayı değiştireceğini bir kaç kez dile getirmiştir.¹⁸² Başkan Trump'ın yeni stratejisine göre geçmişte alınmış kararlar uygulanmayacak, Afganistan'da kalan askerler geri dönmeyecek ve uzun dönem orda kalacaklarını beyan etmiştir. Bu da askerlerin uzun bir süre dönmeyecekleri anlamına gelmektedir.¹⁸³ Amerikan başkanı Trump bu bölgeye gidecek askerlerini sayısını belirtmemişken Pentagon ise askerlerin sayısının 3.800 olacağını ve sadece rehberlik ve eğitim için orda olacaklarını ifade etmişlerdir. Afganistan'ın genel durumuna göre harekete geçeceklerini söyleyen Trump "ABD ve kendim adına belirtmem gerekir ki, Afgan ulusu bu zor süreçte kendisiyle yetinebilir, kendi devletlerini ve uluslarını kendileri inşa edebilir" demiştir.¹⁸⁴

Dolayısıyla ülkedeki farklı gruplar (Taliban, Hizbi İslami ve Hükümet) arasındaki barış görüşmelerine yardımcı olacağını ifade etmişti. Bu çerçevede Afganistan'da 18 yıldır devam eden savaşı sona erdirmek için ABD ile Taliban temsilcileri arasında sürdürülen görüşmeler Katar'ın başkenti Doha'da başlamıştı. ABD'yi Afgan asıllı Büyükelçi Zalmay Halilzad'ın temsil ettiği müzakerelerde Washington, ateşkes ilan edilmesine öncelik verirken Taliban tarafı ise ABD'nin bu ülkedeki askerlerini

¹⁸⁰ <http://csis.org/publication/afghan-forcesedge-transition>. (02.01.2019).

¹⁸¹ <http://www.haberler.com/afganistan-ve-abd-arasindaki-guvenlikanlasmasi-6727530-haberi>. (20.01.2019).

¹⁸² Laşkari, s. 368.

¹⁸³ Laşkari, s. 371.

¹⁸⁴ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41010290>. (11.01.2019).

çekmesini istiyorlardı. Görüşmelerin ne kadar süreceği ve nasıl bir sonuç çıkacağı henüz bilinmezken Ekim ayından bu yana devam eden ABD ile Taliban arasındaki doğrudan görüşmelerde mesafe katedildiği belirtilmişti. ABD'nin 2001'de başlattığı operasyonunun ardından iktidardan uzaklaştırılan Taliban, ateşkes ve kalıcı barış için ABD dahil tüm yabancı askerlerin Afganistan'dan çıkmasını şart koşmaktadır.

Halilzad daha önce yaptığı açıklamada, taraflar arasındaki müzakerelerde bir taslak üzerinde anlaşmaya varıldığını bu kapsamda ABD öncülüğündeki yabancı askerlerin Afganistan'dan çıkacağını, buna karşın Taliban'ın da ülke topraklarını DEAŞ ve El Kaide gibi gruplara kullanılmayacağını dile getirmişti. Washington olası barış görüşmelerinin Kabil merkezi hükümeti öncülüğünde yapılması gerektiğini belirtmişti. Taliban ise ABD'nin kuklası olmakla itham ettiği Kabil hükümetiyle doğrudan görüşmeyi reddetmişti. Tarihinin en uzun süreli savaşını veren ABD'nin halihazırda Afganistan'da 14 bin askeri bulunmuştur.¹⁸⁵

Afganistan yeni Cumhurbaşkanı Eşref Gani, Donald Trump'ın yaptığı açıklamalara ithafen bu barış bölgedeki yeni hedeflere yol açarak terörist, yasadışı gruplara fırsat vermeyecek ve amaçlarımıza ulaşmak için yeni yollar ve fırsatlar açacaktır, demiştir.¹⁸⁶

NATO, ABD askerlerinin Afganistan'daki terör örgütleriyle mücadeleye ve Afganistan'ın korunmasında çok önemli roller oynadığını belirtmiştir. Aslında eski ABD Başkanı Obama'nın Afganistan'daki Amerikan askerlerin sayısını azaltma kararı terörist grupların lehine değiştirmiştir ve DEAŞ'ın ortaya çıkmasında da etkili olmuştur. Ancak soru şu ki Trump'ın yeni Stratejisi, Afganistan ve Güney Asya'daki aşırılıkçılığı ve terörizmi yok etmeye yardımcı olacak mı? Bu sorunun cevabını işbu stratejinin olumlu veya olumsuz etkileri ile başarı oranına göre şunları yazabiliriz:¹⁸⁷

Olumlu etkileri: ABD geçen 18 yıl içerisinde Afganistan'ın taleplerinden en büyük talebi olan Taliban sonunu ilk kez yeni ve ciddi bir strateji içerisinde yerine getirmiştir. Bu talepte Pakistan, Taliban terör örgütüne destekleyen ülke olarak

¹⁸⁵ <https://www.dw.com/fa-af/خليلزاد-در-مذاكرات-با-طالبان-به-پيشرفت-سريعتر-نياز-است/a-48683008>.(05.05.2019)

¹⁸⁶ <http://af.farsnews.com/politics/news> (خبر های فارسی، دری افغانستان) /13960601000082.2018/04/09.(11.05.2019).

¹⁸⁷ <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-41009509>. (12.01.2019).

adlandırıldı ve bu yönde ABD tarafından Pakistan'a iki seçenek sunuldu. Buna göre Pakistan ya ABD ile anlaşma yaparak kazanan ülke ya da Taliban terör örgütüyle işbirliği yaparak kaybeden ülke olacaktır.¹⁸⁸

Bununla birlikte Afganistan'dan koalisyon güçlerinin çekilmesi belli bir zamana değil şartlara bağlanması olmuştur. Bu sebepten dolayı koalisyon güçlerinin çekilme tarihini belirleyen Obama'nın kararı rafa kaldırılmıştır. Çünkü Obama'nın açıklaması Taliban ve Pakistan'a şu imajı oluşturmuştur. "Siz bekleyin biz Afganistan'ı terk etmek üzereyiz". Bu da Afganistan devletinin terörizme karşı mücadeleye zayıf düşmesine sebep olmuştur.¹⁸⁹

Bu stratejinin olumlu yönlerinden bir diğeri ise teröristlerin yok edilmesi ve Taliban örgütünün bir daha Afganistan yönetimini ele geçirememesini sağlamak için yapılması gerekenlerin belirlenmesi ve bu amaca giden yolların tespit edilmesidir. Bu da Afganistan devletinin güçlü bir potansiyelle Taliban'a karşı mücadele etmesi ve barışa ılımlı olanlarının müzakere masasına oturabilme gücüne sahip olmasına sebep olmuştur.¹⁹⁰

Olumsuz etkileri: Bu Stratejiye göre ABD, Afganistan'ın devletleşmesi ve millileşmesine karışmayacaktır. Eğer durum böyle olursa Afganistan'daki siyasi kırılmalara göre bu strateji de koalisyon güçlerinin Afganistan'dan çekilmesinin farklı bir versiyonu olduğunu göstermiştir. Fakat böyle bir şeyin gerçekleşmesi de mümkün değildir. ABD, Afganistan'ın devletleşmesine desteklemek zorundadır. Eski başkan George W. Bush iktidarı zamanında Afganistan'ın devletleşmesini sağlamak gibi bir amaçlarının olmadığını belirtirken milyarlarca doları bu amaç için harcamıştır.

Trump konuşmasında açıkça Afganistan'a yönelik yardımlarını sistematik olarak sadece diplomatik alanda değil kalkınma ve askeri alanlarda da her türlü yardımın devam edeceğini ifade etmiştir. Bu konuşmaya göre ABD ve koalisyon güçleri askeri alanların yanında diğer alanlara da destek olmaya devam edeceklerdir.¹⁹¹

¹⁸⁸ Vanda Felbab-Brown, President Trump's Afghanistan Policy: Hopes and pitfalls September: 2017, s. 12.

¹⁸⁹ <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-41009509>. (12.01.2019).

¹⁹⁰ Ashley J. Tellis and Jeff Eggers, U.S. Policy in Afghanistan Changing Strategies, Preserving Gains May 2017, s. 6.

¹⁹¹ <https://tnews.ir/news/76f792567942.html>. (13.01.2019).

Başarı değerlendirmesi: ABD'nin yeni stratejisi güvenceli olmaması birçok nedenlere bağlıdır. Örneğin bölgesel güçlere baktığımızda Rusya ve İran'ın Taliban'la görüşmelerini ve bu ülkelerin ABD ile ilişkileri kötü olduğu bilinmektedir. Buna göre eğer Pakistan bu iki ülke ile birlikte ABD'ye karşı olursa ve Çin'in de önemli rolü olmadığını düşünürsek Afganistan'ın durumu eskisinden daha çok kötüye gidecektir. Unutulmaması gerekenlerden biri şu ki, bölgedeki ülkelerin askeri, diplomatik, ekonomik ve istihbarat konularındaki etkileri 17 yıl öncesine göre kat kat artmıştır. Bu sebepten dolayı Batı ülkeleri ve bölgedeki ülkelerle olan politik ilişkileri Afganistan için hayati bir önem taşımaktadır. Bu stratejinin Afganistan'da başarıya ulaşması için hükümetin yolsuzluk, rüşvet ve bozgunculuğa karşı yürüttüğü mücadelenin ayırım gözetmeksizin devam etmesi gerekmektedir. Aynı şekilde Afganistan'daki siyasi kırılmaların ve güvensizliklerin aşılabilmesi için toplumun güvenini kazanmak suretiyle görevpaylaşımının gerçekleşmesi ve siyasi kuruluşların devlet işlerine ortak edilmeleri elzem hale gelmektedir.¹⁹²

3.2. 2014 Sonrası İran'ın Afganistan Politikası ve Güvenlik Açısından Etkisi

Afganistan'da yaşayan Şii nüfusun çoğunluğu Hazara'lardan oluşmaktadır ve Şii Hazaralar 2014 yılı ve sonrası Afganistan'a İran'ın nüfuzunu sağlayan önemli bir unsur olmuştur. Her iki tarafın ortak bir inanca sahip olması İran'ın Hazaralar üzerine nüfuz edebilmesini sağlayan önemli etkidir bu ortak inanç ise 12 imam Şiiliği yani İmamiye'dir. Ayrıca İran tarihsel ve kültürel olarak Hazaralar ile hemen hemen aynıdırlar. Tarihte İran güvnelik güçlerinde olan Hazaralar, oradaki Şii imamların türbelerini de ziyaret etmektedirler. Tahran yönetimi ile Kabil arasındaki ilişkilerin geliştirme sebeplerinden biri ise Afganistan'ın resmi dili olan Dari (Farsça'nın Afganistan şivesi) olmasıdır ki böylece kültürel bir bağ oluşmaktadır.

Tahran'ın Afgan Şii nüfuzunu kullanmasına örnek olarak, İran'daki Afgan Şii mültecileri çoğu Hazaralar olmak kaydıyla Suriye'de Esad rejimine gönderilmesi ve onlar ile beraber muhalefete karşı savaştıklarını gösterilebiliriz. Tahran yönetimi Afgan Şii mültecilere askeri eğitim verdikten sonra Suriye'ye gönderdiği Hazaralara her ay karşılığında 500 dolar ödeyeceklerine söz vermiştir.¹⁹³ Bu olaydan Kabil yönetimi

¹⁹² <http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=4016>, (12.01.2019).

¹⁹³ <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria>, (11.01.2019).

rahatsızlığını dile getirmiş ve yeterli kanıt bulduklarında BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne Tahran yönetimini şikâyet edeceklerini belirtmiştir. Tahran yönetiminin, eğittiği Afgan Şii militanları Suriye'deki savaş bittiğinde İran hedefleri doğrultusunda kullanabileceği değerlendirilmektedir.¹⁹⁴

Afganistan'da 2014 yılında başlayan geçiş sürecinde İran, Amerika'ya karşı yeni bir çatışma riski ile karşılaşma riskine karşı İranlı yetkililer ve uzmanlar bu hususta Afganistan'daki stratejilerini 5 etkenden oluşturmaktadırlar. Başta koalisyon güçlerinin Afganistan'dan çekilmesinden sonra belirli sayıda ABD askerlerin kalması, İran sınır illerinde olası bir istikrarsızlık meydana gelmesi, Taliban, barış görüşmeleri sonucu tekrar Afganistan hükümetine rol alma ihtimali, uyuşturucu imalatın gelişmesi, İran'ın nükleer projelerini sürdürmesi ve ABD'nin yaptırımlarının yeniden başlaması. Bunlarla beraber Afganistan'ın batısındaki nüfuzunu geliştirmek, Şii mezhepli olan topluluklarla işbirliği yapmaktadır. Böylece her hangi bir ABD saldırısına karşı Afganistan'ın İran'a yakın sınırlarında tampon bir bölge oluşturmak ki bu İran politikasının temelleridir.¹⁹⁵

Bugün İran, Afganistan'da İran'ın yanlısı yönetimin kurulmasını sağlamak, Peştun olmayanların üzerindeki etkisini sürdürmek, ekonomik nüfuzunu genişletmek ve güvenliği tesis etmek üzere 4 önemli stratejik hedefine ulaşmak için çaba harcamaktadır. Bu sebepten dolayı Afganistan'da çoğu Peştun'lardan oluşan bir yönetimden rahatsız oldukları aşikârdır. İran'ın önem verdiği en önemli konu ise 2014 seçimlerinden sonra Afganistan'da kurulacak yeni bir hükümette etnik azınlıkların dürüst bir şekilde temsil edilmeleridir. Mezheb ve dil açısından etkisini sürdürmek isteyen İran yönetimi Heratlılar, Şii Hazaralar ve Taciklerle etkileşimini sürdürmektedir.¹⁹⁶

İran'ın bu hedeflerine ulaşması için ilk önce Afganistan'daki yatırımların, diplomatik ve ticari ilişkiler kuran kişilerin can ve mal güvenliğini sağlaması gerekmektedir. İran yönetiminin başka hedefleri de var olduğu belirlenmektedir ki bu hedeflerden biri sınırın öteki tarafında istikrarı sağlamak, tekraren göndeme gelen Taliban bölücü örgütü ile mücadeleyi savınmak, uyuşturucu ticaretini ortadan kaldırmak için işbirliği yapmak ve İran'daki bir milyon Afgan mülteciyi Afganistan'a

¹⁹⁴ Mohammad Nasir Vataniyar, *Siyaset-i Harice-i Afganistan Pesa Taliban*, (سیاست خارجی افغانستان), (پسپاٹالبان), Parand Yayınları, Kabil: 2018, s. 96.

¹⁹⁵ Bruce Koepke, "Iran's Policy on Afghanistan", 21-25.

¹⁹⁶ Bruce Koepke Iran's Policy on Afghanistan The Evolution of Strategic Pragmatism, s. 7.

göndermektedir. Son olarak İran'ın doğusunun önemli ekonomik kaynağı olan Hamun Gölü'nün kaynağı Helmand Nehri'ni siyasi bir araç olarak kullanılmamasını sağlamaktır.¹⁹⁷

2014 yılı sonrası Afganistan'ın yeniden yapılandırmaya İran'ın aktif rol oynama olanağı ve potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Afganistan'a transit imkânlarını sağlayarak Kabil ile ekonomik çerçevesinde ilişkilerini geliştirebilir. Ayrıca İran'ın mühendislik ve teknik güç kurmları Afganistan'ın alt yapısını yeniden yapılandırmaya talip olduklarını belirlemektedirler. Afganistan'a yumuşak ve gizli güç vasıtasıyla İran yanlısı nüfuzunu arttırmaya çaba harcamaktadır. İran ekonomik yardımların haricinde sağlık ve eğitim projelerini, din açısından Şii mezhepli dini grupları ve Darice konuşan etnik grupları destekleyerek faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu desteklerin en belirgin yeri Afganistan'ın Herat ilidir. İran'ın asıl hedefi ise Herat ilinde oluşturduğu nüfuzu Afganistan'ın diğer illerine yaymak olduğu belirlenmektedir.¹⁹⁸

Tahran yönetimi daha önceki dönemlerde olduğu gibi 2014 sonrasında da çeşitli yumuşak güç unsurları yoluyla Afganistan siyaseti üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Afganistan'a ekonomi haricinde sosyal ve kültürel alanlarda da farklı yöntemlerle nüfuz etmektedir ki onlardan biri medya sektörüdür. Afganistan'da 6 televizyon ve 15 radyo kanallarını İran tarafından desteklendiği ifade edilmektedir.¹⁹⁹ Aynı zamanda İranlı danışmanlar Afganistan'daki medya personellerine eğitim verdikleri belirlenmektedir. İran'ın medya üzerindeki etkisini, Afgan siyasteçiler farkında olup bu rahatsızlıklarını siyasi oturumlarda dile getirmektedirler. Bu rahatsızlıklarının sebebi ise İran medya gücü ile ABD ve NATO karşıtı kampanyalar yapmasıdır. 2014 yılı sonrası Afganistan'a gelen yardımların azalması ile beraber yaşanan ekonomik sorunlar yerel medyaya da yansımaktadır ve bu fırsatı İran'ın değerlendirme kaygısı olmaktadır. İran maddi yardım ettikçe, Afganistan medya kanallarını kendi politikaları doğrultusunda etkileme fırsatını elinde tutmaktadır. İran Afganistan'a din açısından de nüfuz etmektedir ki bunlardan biri Kabil'in batısında bulunan Hatemül Nebiyyin İslam Üniversitesi ki büyük bir medrese ile yurda sahipti. İran'ın İslam yorumu doğrultusunda Yaklaşık 17

¹⁹⁷ Doktor Abdulhanan Rustai, *Ceng Abarkudretah ve Proje-i Paplayin Afganistan*, (جنگ ابر قدرت ها و پروژہ پایپ لاین افغانستان) Mayvend Yayınları, Kabil: 2016, s. 103.

¹⁹⁸ <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria>. (11.01.2019).

¹⁹⁹ Mohammad Akram Andişmand, *Amrika dar Afghanistan*, (امریکا در افغانستان) İntişarati, Maiwand, 2015, S.43.

milyon dolara mal olan ve İran tarafından finanse edilen üniversite eğitim vermektedir.²⁰⁰

Özet olarak Sovyet işgali esnasında olduğu gibi İran'ın Afganistan'a olan ilgisi, ABD ve Koalisyon Güçleri'nin müdahalesi sonrasında da devam etmiştir. Afganistan'da meydana gelebilecek olumsuzluklardan ve neticesinde oluşacak herhangi bir güvenlik tehdidiyle İran yakından ilgileneceğini ve ülkede kurulmaya çalışılan yeni düzeni şekillendirmeye çalışacağı olası durumlardandır.²⁰¹

3.2.1. 2014 Sonrası İran'ın Taliban Politikası

Uzun yıllar boyunca Taliban'ı ideolojik bir düşman ve terör örgütü olarak tanımlayan Tahran sahadaki gelişmelere göre politikasını değiştirmiştir. Bir başka deyişle İran'ın Taliban'a bakışı sadece ideolojik unsurlarla şekillenmemiştir. Özellikle ABD'nin bölgedeki uzun süreli varlığı ve DEAŞ'ın Afganistan'da bir tehdit unsuru olarak yükselişi, Tahran'ı Taliban yaklaşımını yeniden şekillendirmeye zorlamış, bu bağlamda hem Amerika'nın Afganistan'daki varlığı hem de DEAŞ'ın İran'ın sınır bölgesindeki nüfuzuna karşı mücadele sebebi ile eski ideolojik düşmanı olan Taliban'la işbirliği arayışında bulunmuştur. Özellikle 2014 yılından sonra bu işbirliği, daha görünür hale gelmiştir. 2014 yılında Afganistan'ın eski Cumhurbaşkanı , İran'a daha yakın olan Hamid Karzai'yin yerine, Eşref Gani seçilmesinin nedeni Amerika'nın Afganistan'daki varlığının devamını öngören “Stratejik Ortaklık” anlaşmasını iktidara gelir gelmez imzalayacağını dile getirmesidir.²⁰²

Karzai döneminde İran yönetimini, uzun yıllar boyunca bölgedeki etkinliğini engellemek istediği ABD, bölgedeki uzun süreli varlığıyla, başarılı olmuştur. Ancak Amerika'nın Afganistan'daki misyonunu/mevcudiyetini Eşref Gani'nin 2014 yılında cumhurbaşkanı seçilmesiyle, on seneliğine uzatan “Stratejik Ortaklık” anlaşmasının (İran'ın aksi yöndeki çabalarına rağmen) imzalanması ve DEAŞ'ın Afganistan'da giderek artan sayısının, İran'ın Taliban'la yakınlaşmasındaki başlıca nedeni olmuştur. Özellikle İran-Taliban işbirliği 2014 yılından itibaren yoğun bir şekilde gündemdeyken

²⁰⁰ Ali Omid, Iran's narrative of security in Afghanistan and the feasibility of Iranian-US engagement, s. 20.

²⁰¹ Vataniyar, s. 98.

²⁰² Laşkari, s. 356.

Tahran tarafından yalanlansa da, Taliban'a silah, mühimmat ve mali desteği İran'ın sağladığına ilişkin bulgulara rastlanmıştır.²⁰³

26 Aralık 2018'de resmi bir ziyaret kapsamında Kabil'de bulunan İran Ulusal Güvenlik Yüksek Konseyi Genel Sekreteri Ali Şemhani, ülkesinin Taliban'la görüşmeler yaptıklarını söylerken benzer görüşmelerin ileride de devam edeceğini söylemiştir. Böylece son zamanlarda çok sık gündeme gelen ve ilk kez üst düzey bir İranlı yetkili tarafından Taliban-Tahran işbirliği iddiaları teyit edilmiş oldu. Amerika'nın Suriye'den sonra Afganistan'daki askerî gücünü de çekmeye hazırlandığına ilişkin iddialarının gündeme geldiği bir ortamda gelen bu itiraf, İran'ın gerek Taliban'la başlatılan barış sürecinde gerekse ABD sonrası Afganistan'da daha ön planda olmak istediğini göstermiştir.²⁰⁴

Temmuz 2018'de Trump hükümeti, ABD tarihinin en uzun savaşını bitirmek için Taliban'la bir müzakere oluşturmuştur. Bu süreç ABD heyetiyle Taliban 23 Temmuz 2018'de Katar'ın başkenti Doha'da temsilcileri arasında başlamış bu görüşme Ağustos ve Eylül aylarına kadar devam etmiştir. Son olarak 17 Aralık 2018'de yani Şemhani'nin Afganistan ziyaretinde, Birleşik Arap Emirlikleri(BAE)'nin başkenti Abu Dabi'de ABD'nin Afganistan özel temsilcisi Zelmay Halilzad, Taliban temsilcileriyle bir araya gelmiştir. Üç gün süren bu görüşmede Suudi Arabistan, BAE ve Pakistan temsilcileri Taliban üzerine söz sahibi olduğu düşünülerek yer almıştır. Bu toplantıdan hemen sonra, Trump hükümeti (Suriye'nin ardından) Afganistan'dan da askerî güçlerinin çekilmesine yönelik iddialar yüksek sesle dinlendirilirken İran ile Taliban arasındaki görüşmeler hızlanmıştır. 30 Aralık 2018'de Şemhani'nin İran-Taliban işbirliğine ilişkin açıklamalarından sonra, Tahran'a bir Taliban heyeti görüşmeler için yollanmıştır. Çünkü İran, ABD ve Körfez ülkeleri arasında yürütülen bu süreci, kendi güvenliği için bir tehdit olarak görmektedir ve kendisi yer almamıştır.²⁰⁵

3.3. İç Aktörlerin Ülke Güvenliğindeki Etkisi

Afganistan'da genel olarak iç aktörler Afgan urdusu, Afgan polisi, Siyasal Partiler ve Talibandır. Genel olarak Tacik etnik grubunun nüfusu ile Peştun etnik grubunun nüfusu

²⁰³ Vahidi Mujde, *Ravabit-i Siyasi Afganistan ve İran*, (روابط سیاسی افغانستان و ایران ؛ نویسنده واحد مؤده)، Meyvend Yayınları, Kabil: 2017, s. 17.

²⁰⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/inkardan-Kabile-iran-taliban-iliskileri/1364983>. (20.01.2019).

²⁰⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/inkardan-Kabile-iran-taliban-iliskileri/1364983>. (20.01.2019).

birbirine yakın olduğundan, Cumhurbaşkanlığı genel seçimlerinde Peştunlar veya Tacikler diğer etnik gruplar (Hazaralar, Özbekler. Vs.) ile ittifak kurmaları ve iş birliği içinde seçime katılmaları çok önemlidir.

3.3.1. Hamid Karzai Sonrası ve 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

ABD işgali sonrasında üçüncü cumhurbaşkanlık seçimleri 5 Nisan 2014 yılında başlamış ve birinci tur seçimlerde adaylardan kimse 50+1 oy kazanamamıştır.²⁰⁶ Bu sebeple Afganistan Özgür Seçimler Komisyonu seçimlerin ikinci tura gideceğini açıklamıştır. Dolayısıyla bu dönemki seçimlerde en çok oy alan adaylar ise Dr. Abdullah Abdullah ve Eşref Gani Ahmedzai olmuştur. Böylece ikinci tur seçimlerde, bu iki adayın yarışacağı belirlenmiştir. İkinci tur seçimleri 14 Haziran 2014 tarihinde gerçekleşmiştir. Seçimler sonucunda bu kez Eşraf Gani Ahmedzai, Abdullah Abdullah'a göre daha fazla oy aldığı anlaşılmıştır. Ancak Abdullah Abdullah, ilk turda başka adaylara göre daha çok oy almışken ikinci tur da Eşref Gani Ahmedzai'yi oyunu artırarak cumhurbaşkanlık seçimlerini kazanacak duruma gelmiştir. Bu doğrultuda Abdullah Abdullah seçimleri kabul etmeyerek seçimlerdeki oyların gerçek olmadığını öne sürmüştür.²⁰⁷

2014'te yapılan ikinci tur seçimleri Afganistan'da kargaşaya neden olmuş ve seçim sonucu açıklanmayınca, dönemin ABD dışişleri bakanı John Kerry 07 Eylül 2014 tarihinde ikinci kez iki başkanlık seçimlerinde aday olanların arasında uyum sağlamak üzere Afganistan'a gelmiştir. John Kerry, 2014 ikinci tur seçimlerinde yarışan Eşref Gani Ahmedzai ve Abdullah Abdullah arasında arabuluculuk yapmasıyla iki adaya BM gözlemciliği altında oyların bir daha sayılmasına ve ulusal birlik devletinin kurulmasına dair onlardan söz almıştır. Ama John Kerry'nin çabaları ülkesine döndükten sonra hiç bir sonuç vermemiştir. Abdullah Abdullah ikinci tur seçimlerini boykot ederek kurulacak yeni hükümeti tanımayacağını belirtmiştir. Dolayısıyla bu dönem seçimleri ciddi bir iktidar mücadelesi olarak ülkeyi siyasi krize sokmuştur.

Abdullah Abdullah'ın seçim sonuçlarını kabul etmeyeceği ortaya çıkınca 2 Eylül 2014 tarihinde ABD'nin dışişleri bakan yardımcısı Dug Farantes Afganistan başkenti

²⁰⁶ JemizDabinz, *Pas az Taliban-Milet Sazi Dar Afganistan*, İntişarat Maqsodi Yayınları, Kabil: 2018, s.32.

²⁰⁷ Khalilzad, s. 115.

Kabil'e gelmiştir. ABD dışişleri Bakan'ın yardımcısı, Başkan Barak Obama'nın Afganistan'da iktidar geçişinin barışçıl yöntemlerle devredilmesi taraftarı olduğunu söylemiştir. Ayrıca oyların baştan gözden geçirilmesi ve ulusal birlik hükümetinin kurulması konusunu açarak John Kerry'nin söylediklerine vurgu yapmıştır. Ayrıca Abdullah Abdullah ile ABD dışişleri bakanı John Kerry telefon ile bu konuda tekrar görüşmüşken, Afganistan'daki BM özel temsilcisi Yan Kobish, ABD büyükelçisi ve Avrupa birliğinin elçisi seçimlerle ilgili Dr. Abdullah Abdullah ile görüşmeler yapmışlardır.²⁰⁸

Afganistan'da tüm çabalara rağmen her ne kadar ulusal hükümet kurulmasına dair iki adaydan söz alınmışsa da bu sözler yerine getirilmemiştir. Adaylardan Abdullah Abdullah hükümete karşı eylemlere geçeceğini söylemiştir, böylece Dr. Abdullah Abdullah ekibinden Balh ili valisi devlete karşı yeşil ve turuncu devrimi başlatacağını bildirmiştir. Böylece demokratik yollarla gerçekleşen bu seçim sonrası kazanamayan taraf seçim sonuçlarını kabul etmeyeceklerini bildirmiştir. Bu nedenle seçimleri kaybeden taraf silahlı çatışmaya gireceklerini öne sürmüştür. 14 Haziran 2014 tarihinde başlayan ikinci tur seçimlerin sonucu iki adayın ulusal hükümet kurma anlaşmasına varıldığından 21 Ağustos 2014'te Afganistan'ın Özgür Seçimler Komisyonu adaylardan Eşref Gani Ahmedzai'yi Afganistan cumhurbaşkanı olduğunu açıklamıştır.²⁰⁹

Bu dönem de iktidar mücadelesi güçlü bir şekilde demokratik seçimler çerçevesinde devam ederken bu mücadele her bir sonraki seçimlerde daha etkin bir hale gelmiştir ve bu iktidar mücadelesi bu dönem de etnikler arasında baş göstermeye başlamıştır. Yukarıda bahis edildiği gibi birinci seçimlerde her bir etnikten ve her milletten cumhurbaşkanlık seçimleri için aday çıkması ve ikinci cumhurbaşkanlık seçimlerinde de her etniğin kendi yararına göre ayrı bir aday desteklemesi, milletçilik hareketinin göstergesi olmuştur. Yapılan son 2014 seçimlerinde farklı etniklerin farklı adayları desteklemesi, özellikle 2014 seçimlerinin ikinci turunda seçim sonuçlarının değişmesi Afganistan'da milletçiliğin güçlenmesini desteklemiştir.

²⁰⁸ İspanta, s. 180.

²⁰⁹ Doktor Timur Şaran, *Davlat-i Şabaka-i Rabite-i Kudret ve Survet*, (دولت شبکه یی رابطه قدرت و) (ثروت)Muhasses-i Naşr-i Vace Yayınları, Kabil: 2018, s. 151.

3.3.2. Afganistan'daki Siyasi Partilerin İç Güvenliğindeki Etkisi

Günümüzde çok partili bir sisteme sahip olan Afganistan'ın Adalet Bakanlığı kayıtlarında göre yaklaşık 106 siyasi parti mevcuttur.²¹⁰ Afganistan seçimlerinde bu partilerden tek başına iktidara gelebilecek güçlü bir parti yoktur. Yıllar boyunca süren savaşlar ve istikrarsız sosyal yapı nedeniyle ve ayrıca etnik ve mezhebi farklılıklardan dolayı ülkede güçlü bir siyasi parti oluşmamıştır. 2004, 2009 ve 2014 yıllarında yapılan cumhurbaşkanlığı ve meclis genel seçimlerinde cumhurbaşkanı ve milletvekili adayların çoğu bağımsız iken, aralarında az sayıda siyasi partiler adayları bulunmuştur.²¹¹ Bu adaylardan bazıları geçmişte siyasi parti üyesiyken şimdi kendi parti üyeliğini saklayarak bağımsız aday olarak seçimlere katılmıştır.

Adayların kendi partilerinden bağımsız olarak aday olmasının nedenleri şunlardan ibaret:²¹²

- ✓ Afganistan'da güçlü ve tek başına iktidara gelebilecek siyasi parti yoktur.
- ✓ Afgan halkı genel olarak siyasi partileri pek desteklememektedir; çünkü komünist rejimden sonra ülkeyi iç savaşa sürükleyen bu siyasi partiler olduğunu düşünmektedir.
- ✓ Siyasi faaliyette bulunan partiler maddi olarak zayıftır. Bu yüzden ülke'de hiç kimse siyasi partilerin üyesi olmak istememektedir.

Genel olarak Afganistan'da siyasi partiler ve etnik gruplar arasında sıkı bir bağ vardır. Afganistan'ın kuzey bölgelerinde her bir etnik gruba mensup olan kişiler bir araya toplanarak siyasi parti kurmuşlardır. Mesela Özbek etnik grubu tarafından kurulan Cünbiş-i Milli İslami Afganistan Partisinin(CMİAP) tüm üyeleri Özbek'tir. Ayrıca Hazara etnik grubu tarafından kurulan Hizb-i Vahet-i İslami Afganistan'ın tüm üyeleri Hazara etnik grubuna mensuptur. Ülkede mevcut olan etnik grup farklılıkları tüm etnik gruplar tarafından Kabil gören siyasi bir partinin meydana gelmesine engel olmaktadır. Afganistan'da en büyük parti olarak bilinen Cemiyet-i İslami Afganistan (Afganistan İslami Cemiyet partisi) 2005 seçiminde 47 sandalyeye sahipti. Fakat bu partiye mensup olan milletvekilleri arasında birliktelik gözükmemiştir. Bu milletvekillerinden bazıları

²¹⁰ Şefahı, s. 300.

²¹¹ Neşat, Orfani, Mohamadi.s.59.

²¹² [www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/08/090816_a-af-election-political-parties.\(02.01.2019\).](http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/08/090816_a-af-election-political-parties.(02.01.2019).)

hükümeti desteklemiş, bazıları ona muhalefet olmuş ve bazıları ise hükümete karşı tarafsız kalmıştır.²¹³

Sonuç olarak Afganistan'da tüm etnik gruplar tarafından Kabil gören ve seçimlerde tek başına iktidara gelen siyasi bir parti yoktur. Afganistan'daki tüm siyasi partiler, siyasi bir ideolojiye göre değil etnik grupların politikaları doğrultusunda kurulmuştur. Siyasi partiler Afgan siyasetini çok az etkilemektedir. Çünkü ülkede çok partili bir sistem olduğundan siyasi partilerin rolü de azalmıştır.²¹⁴

3.3.3. 2014 Yılından Sonraki Dönemde Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri

Genel olarak Tacik etnik grubunun nüfusu ile Peştun etnik grubunun nüfusu birbirine yakın olduğundan, Cumhurbaşkanlığı genel seçimlerinde Peştunlar veya Tacikler diğer etnik gruplar (Hazaralar, Özbekler. Vs.) ile ittifak kurlmaları ve iş birliği içinde seçime katılmaları çok önemlidir.²¹⁵ Tarih boyunca iç ve dış savaşlarda önemli roller oynayan etnik gruplar seçimlerde de aynı ölçüde önemli roller oynamaktadırlar. Dolayısıyla 2014 genel seçimlerinde etnik grupların katkı payı büyüktür.

2014 yılında yapılan genel seçimlerde oyların çoğunluğunu alan iki adaydan biri Dr. Eşref Gani Ahmedzai Peştun etnik grubuna diğeri ise Dr. Abdullah Abdullah Tacik etnik grubuna mensuptur. Bu iki adaydan hiçbiri yalnız kendi etnik grubunun oyu ile cumhurbaşkanı olamayacaktır. Bu nedenle bu iki aday diğer etnik gruplardan (Hazaralar ve Özbeklerden) yardımcıları olarak bu grupların desteğini sağlamak ve oluşturulacak koalisyona dâhil olarak hükümeti kurmak istemişlerdir.²¹⁶

Dr. Abdullah Abdullah yardımcılarından birini Peştun etnik grubundan, diğeri ise Hazara etnik grubundan seçmiştir. Eşref Gani Ahmadzai ise yardımcılarından birini Özbek etnik grubundan, diğeri ise Hazara etnik grubundan seçmiştir. Böylece iki aday da Hazara ve Özbek etnik gruplarıyla birlikte oluşturulacak bir koalisyon hükümetinin kurulmasını istemişlerdir. Fakat yapılan seçimde adaylardan hiçbirinin salt çoğunluğu sağlayamaması sonucunda seçim ikinci tura gitmiştir. İkinci turda Peştun etnik grubuna mensup olan Eşref Gani Ahmadzai çeşitli yolsuzluk iddiaları arasında iktidarın başına

²¹³ Şaran, s.104.

²¹⁴ Nazari, s. 65.

²¹⁵ Amanullah Shefayi, Jiryani Shenasi Tarikh Afghanistan Masir, (جریان شناسی تاریخ افغانستان معاصر), Amiry Yayınları, Kabil: 2014, s.36.

²¹⁶ http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/07/140701_k05_af2014, (اعلان نتائج انتخابات ریاست جمهوری), (افغانستان), (08.01.2019).

geçmiştir. Ancak Dr. Abdullah Abdullah ve ekibi seçimde büyük bir yolsuzluk yapıldığını iddia ederek seçim sonucunu kabul etmemişlerdir. Böylece Taciklerden ve Hazaralardan oluşan Dr. Abdullah Abdullah'ın ekibi Abdullah'ı cumhurbaşkanı olarak ilan ederken, diğer taraftan Eşref Gani Ahmadzai'nin ekibi de Ahmedzai'yi cumhurbaşkanı olarak ilan etmişlerdir. Sonuç olarak Taciklerin ve Hazaraların Afganistan Bağımsız Seçim Komisyonu'na(BSK) yapmış oldukları baskılar sebebiyle seçim sonucu ilan edilememiştir.²¹⁷

Bu olumsuz gelişmelerden sebep Afganistan'ın yeni cumhurbaşkanı görevine altı ay geç başlamıştır. Hükümetin kurulamamasından altı ay geçtikten sonra bu karmaşalar Birleşmiş Milletler ve ABD'nin dışişleri bakanı olan John Kerry'nin müdahalesiyle çözülmüştür. Bu çözüm Afganistan'da Ulusal Birlik Hükümet oluşturulmuştur. Aynı zamanda bu hükümet şekli Afganistan anayasasına aykırı özellikler taşıdığına yönelik tartışmalar yaşanmıştır. Söz konusu hükümette Eşref Gani Ahmadzai cumhurbaşkanı ve Dr. Abdullah Abdullah ise yürütme organının başkanı olarak kabul edilmiştir. Hükümet Eşref Gani Ahmadzai ve Dr. Abdullah Abdullah arasında eşit bir şekilde bölünmüştür. Böylece bu dönemde tüm etnik grupların siyasi iktidarda az da olsa payı bulunmaktadır. Sonuç olarak, Afganistan'da yaşanan savaş, barış ve siyasi olaylarda etnik grupların çok önemli payı olduğunu söyleyebiliriz.²¹⁸

3.3.4. Taliban, DEAŞ ve Afganistan Güvenliğine Etkileri

Afganistan'da DEAŞ ve Taliban; ülkedeki kanlı saldırıların en çok gerçekleştiren örgütlerden olan Taliban aynı eylemleri gerçekleştirmede DEAŞ terör örgütüyle sıkı bir işbirliğine gitmemekle beraber, güçsüz oldukları vakit ittifak ekseninde birbirlerine dayanak oldukları yahut en azından kendi bölgelerinde birbirlerinin eylemlerine göz yumduklarını, ancak her iki terör örgütünün yeterli gücü elde ettikleri anda güçlü olma mücadelesine girdikleri gözetilmektedir.²¹⁹ Son yıllarda bu iki terör örgütünün hükümete ve sivil halka karşı saldırıları çoğalmaktadır. Peki bu gidişat nereye varacaktır? Ya da bu iki örgütün giderek güç kazanmasının sebepleri nelerdir? Buna NATO'nun ve NATO'yu kılık olarak kullanan Amerika'nın önemli bir görevinin olduğu söyleyebilmek hiç haksız veya olaydan uzak olmaz. Diğer bir ifadeyle ABD

²¹⁷ Dehzad, 53.

²¹⁸ Haşimi, s. 30.

²¹⁹ [\(29.05.19\).](http://www.bbc.com/persian/blogs-38718116)

yukarıda adı geçen örgütleri kendi çıkarı için bir araç olarak kullanmaktadır. Uzun yıllar boyunca ülkede bu örgütlerle savaşıyan ABD farklı güçler tarafından ülkede başarılı olamadığı dillendirilmektedir. Washington'un bu örgütleri farklı maskeler altından desteklemesi NATO'nun bu ülkede başarısı anlamına gelecektir. Bu bağlamda Amerika'nın Katar'da Taliban ile görüşmelere ve siyasi pazarlığa giriştiği olayın nitelik kazanması açısından daha önemlidir.

Aksi halde başarısız olduğu problemine yanıt bulunması gerekir. Çünkü karşısında etnik parçalanma, uyuşturucu, yoksulluk, kaos, istikrarsızlık, dış kaynaklara bağımlılık, sosyal buhran ve terör batağına gömülmüş bir ülke durumuna düşmüş bir Afganistan bulunmaktadır. Aynı zamanda ABD şemsiyesi altında demokrasi, barış, huzur ve istikrar namına Afganistan'a yapılan dış müdahaleler ülkede daha fazla etnik parçalanma, istikrarsızlık, kanlı ve kardeş kavgalarını tetiklemiştir.²²⁰

Afganistan'da yaşananlar, gerçekte dünyada büyük güç yarışı ekseninde olan aktörler bakımından yorumlandığında hiç de hayret verici değildir. Çünkü Afganistan, 1979'da Sovyetler Birliğinin işgalinden bu yana, Ortadoğu'yla beraber küresel güç zorluklarının tam mihverinde yer almıştır. Şimdi ise Taliban ve DEAŞ, bu savaşın ve karmaşanın yeni sonuçları olarak ortaya çıkmıştır. DEAŞ örgütün Horasan Bölgesi adını verdiği Afganistan ve Pakistan kolunu Ocak 2015'te kurmuş ve bu yapılanmanın Afganistan ve Pakistan dışında "çevredeki diğer bölgeleri" de kapsadığını duyurmuştu. Örgüt, bu coğrafyadaki faaliyetlerinin çoğunu, Afgan ve Taliban güçleriyle çatıştığı Afganistan'ın Nangarhar bölgesinde gerçekleştirdi. Şiilere, Birleşmiş Milletler personeline, ABD güçlerine ve Afganistan'daki büyükelçiliklere karşı saldırılarda bulundu. DEAŞ Afganistan'da yeni bir rol üstlenmek için (Taliban gibi hükümete karşı saldırılarını çeşitlendirerek kendine bir konum bulmaya çalışmaktadır) çeşitli adımlar atmaktadır.²²¹

Çünkü Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı Mücahitler olarak bilinen grupları destekleyen Amerika'ya karşı, bugün ise Taliban'ı destekleyen ve yardımlar sağlayan bir Rusya'yı görmek mümkündür. (Ülkedeki ABD yanlısı Eşref Gani hükümeti dışlanarak 5 Şubat 2019 tarihinde Hükümet Karşıtlarıyla Taliban örgütünün

²²⁰ Fazilrahman Fazilyar, Jami jahani wa dawlat miletsazi dar Afghanistan , (جامعه جهانی و دولت ملت سازی در افغانستان) (۲۰۱۵-۲۰۰۱), Sarwary Sadat Yayınlar, Mazar i şarif: 2017, s.138.

²²¹ Leşkari.s.88.

Moskova'da ki görüşmesi Rusya'nın Taliban'ı desteklediğini açıkça göstermektedir).²²² Ayrıca Rusya, bir taraftan Taliban'la dirsek temasını devam ettirirken diğer taraftan ise Afganistan Ulusal Ordusuyla askeri ve ticari ilişkiler kurmaktadır. Nitekim iki yıl önce, Afganistan Milli Güvenlik Konseyi Başkanı'nın Moskova'yla görüşmeler yaparak, Rusya Afganistan'da bulunan eskimiş silahları ve teçhizatı destek ve onarım taahhüdünde bulunduğunu duyurmuştur. Bir de son yıllarda Afganistan Hava kuvvetlerini desteklemek üzere Rusya'nın mühimmat ve uçak temin ettiğini unutmamak gerekmektedir.²²³

3.3.5. Ülkede Güvenlik Tehdidi

Afganistan'ın en büyük sorunu güvenlik tehdididir.²²⁴ Afganistan'ın ülke genelinde güvenlik sorunu sürmektedir.²²⁵ SİGAR'ın 2015 raporuna göre Afganistan topraklarının %30'ü terör örgütü Taliban'ın denetimindedir. Afganistan güvenlik birliğinin ülkedeki güvenlik görevini devir aldığı 2015 yılından bu yana geçen süre içinde Afganistan'daki güvenlik durumu giderek kötüleşmektedir. BM Afganistan Misyonu tarafından verilen bilgilere göre, 2016 yılının ilk çeyreğinde çeşitli çatışmalardan dolayı en az 600 sivil hayatını kaybetmiştir. Taliban gibi örgütlerse ülkede kargaşa yaratmak için çoğunlukla canlı bomba saldırısına başvurduğu gözükmektedir. 2001 yılında Taliban yönetimi devrildikten sonra bu zamana kadar geçen süre içerisindeki en kanlı yıl ise 2015 yılı olmuştur.²²⁶

Eylül 2017'te yayınlanan Birleşmiş Milletler Raporu'na göre DEAŞ, Afganistan'ın 34 vilayetinden 25'inde aktif konumda. Afgan Taliban'ı, kurucu liderleri Molla Ömer'in ölümüne rağmen 2001 sonrasındaki en güçlü konumuna ulaşmış durumda.

2018'in son aylarında, Afganistan'ın en büyük şehirlerinden bazılarını birkaç saatlik bir mücadele ile ele geçirebilecek güçte olduklarını Kunduz şehrini 15 gün boyunca ellerinde tutarak gösterdiler.

²²² <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-48431873> .(28.05.19).

²²³ Abdulmanan Dehzad, *Rișey-i Cang-i Afganistan*, (ریشه های جنگ افغانستان), Nașarat-i Said Yayınları, Kabil: 2017, s.20.

²²⁴ Neșat, Orfani, Mohamdi.s.15.

²²⁵ www.tolonews.com/fa/afghanistan/افغانستان-امنیتی-در-از-تهدیدهای-امنیتی-در (2019/01/03).

²²⁶ SİGAR: Special Inspector General For Afghanistan Reconstruction.

Ayrıca Afganistan içerisinde yaşanan DEAŞ-Taliban mücadelesi de yüz binlerce sivilin ülke içerisinde göç etmesine sebep olmuştur.²²⁷ Bazen iş adamlarına yönelik göz dağı verme ve korkutma (şantiye ve fabrikalara saldırılar düzenlenmesi) planlanmıştır. Böyle olaylar afganistana yapılan ve yapılacak olan yatırım ve istihdamın önüne geçmiştir. Bunun gibi, Afganistan'a gönderilen malzeme ve ihticaçların taşınmasında yeri geldiği zaman güvenlik nedeniyle sorunlarla karşılaşılabilmekte, ürünleri taşıyan araçlara el koyma yetkisi kullanılmaktadır.²²⁸

²²⁷ [https://www.tolonews.com/fa/afghanistan/\(09/09/2019\)](https://www.tolonews.com/fa/afghanistan/(09/09/2019)).

²²⁸ <https://www.sigar.mil/>. (13.02.2019).

SONUÇ

Afganistan geçmişte “Ariyana” ve “Horasan” olarak da isimlendirilmiştir. Asya kıtası üzerinde istila yollarından birinin üzerinde bulunan Afganistan, eski çağlardan beri, çeşitli ordu ve devletlerin himaye ve hakimiyet etmek istediği verdiği önemli topraklar olmuştur. Bugünün Afganistan İslam Cumhuriyeti, Orta Asya, Güney Asya, Ortadoğu ve Kafkasya'nın kesişme noktasında, yaklaşık 32 milyon nüfuslu M.Ö. 500 yılından itibaren, birçok devletin sömürgesi haline gelen, 1747 yılında Ahmet Şah Dürrani'nin oluşturduğu siyasi birlik sonrası Afganistan adıyla anılan bu topraklar, etnik olarak oldukça karışık bir ülke olmuştur.

Afganistan, Rusya, Hindistan ve Pakistan gibi nüklüer güce sahip olan ülkelere komşu olması, Rusya'nın güney yönünde adeta bir bariyer niteliğini taşıması, Hazar Havzası petrolü ile doğalgazının Hint Okyanusu'na aktarılabilmesi için köprü görevi görmesi nedenleriyle yayılcı güçlerin hâkimiyet mücadelesinin odağı haline gelmiştir ve bu durum bugün de devam etmektedir.

Tarih boyunca birçok devletin hâkimiyeti altına giren Afganistan, 1919 yılında İngilizlerin bağımsızlığını tanımasının ardından, 1979 Sovyet işgaline kadar deyim yerindeyse rahat bir nefes almıştır. Sovyet işgali hem ülkenin durumunu ekonomik ve siyasi alanda geriletmiş hem de Afganistan'ı radikal terör unsurlarının buluşma noktası haline getirmiştir. Sovyetlerin işgalinin sürdüğü 1979-1989 yılları arasında Sovyetler az sayıda halk ve Afgan hükümeti dışında destek görmemiştir. Afgan mücahitler, ülkenin her yerinde askeri birliklere karşı çıkmıştır.

ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan Afgan mücahitlere silah ve para yardımı yapmıştır. Afgan ordusunun birçoğu silahları ile mücahitlerin tarafına geçmiştir. Sovyetlerin 1985 yılında iktidara geçen lideri Mikhail Gorbaçov, 1988 yılında Afganistan'ı kanayan yaraya benzeterek, desteklerini sürdüreceklerini ancak askeri birliklerini geri çekeceklerini açıklamıştır.

Bunun üzerine Afganistan, Pakistan, SSCB ve ABD arasında Cenevre Antlaşması imzalanmıştır. Sovyetler geri çekilmeyi yapmış, ülkede destekledikleri Dr. Necibullah yönetimi devam etmiştir.

Ancak barış ortamı oluşmamış, kabile yapısına göre oluşan Afgan mücahitlerinden her grup kendi kabilelerinin menfaatlerini düşününce iç savaş devam etmiştir. Durum böyle devam ederken 1996 yılında çoğu Peştun milletine mensup olan Sünni İslamcı grup olan Taliban yönetimi ele geçirmiştir.

Taliban'a açıkça sempatiyle bakan Clinton yönetimi; Washington'un İran karşıtı politikasında aynı blokda yer almışlardı ve Batıdan gelip İran'ı saf dışı bırakacak, batı için güneydeki boru Hattı'nın başarısı açısından bu yakınlık önemliydi. Amerika'nın diplomatları, Taliban ve Rabbanin dışında birçok liderle de iletişim halindeydi. Bunların birçoğu Washington'da ağırlanmıştı.

Taliban'ın ABD'yle bazen açık, çoğu defa gizli ilişki, -bazı anlaşmazlıklar dışında- New York'taki ikiz kulelere 11 Eylül 2001'de yapılan intihar saldırılarına kadar devam etmiştir. O tarihe kadar "iyi" olan Taliban, intihar saldırılarından sonra Molla Ömer'in El Kaidenin lideri Usame bin Ladin'i kendilerine teslim etmeyi reddetmesinden sonra, "kötü" olmuştu. Amerika'nın müttefiki Pakistan'ın ise, yapacak bir şeyi kalmamıştı. Gönülsüz de olsa, Taliban hareketine verdiği desteği çekti. Taliban rejiminin, çıkışı gibi, yıkılışı da çok hızlı olmuştu. Ancak yıkılan sadece rejimleriydi.

ABD Afganistan'a 7 Ekim 2001 tarihinde "sonsuz özgürlük" adı verilen askeri operasyonu başlattı. Kuzey ittifak güçleriyle birlikte hareket eden ABD, savaşın ilk günlerinde kara savaşına girişmiyor, kayıp vermektan çekiniyorlardı. Bunun için Afgan muhalif güçlerini öne sürmeyi tercih ediyordu.

11 Eylül olaylarından sonra ABD ve NATO kuvvetlerinin Afganistan'a gelmesiyle beraber kısmende olsa istikrar sağlanmıştır. 2009-2014 döneminde ise, Afganistan'da istenilen güvenlik ve istikrar durumu yakalanamamış olsa da, bir önceki döneme göre daha iyi durumdaydı. Bu dönemde ülkenin alt-üst yapı, güvenlik kurumları, siyasi sistemi yapılandırılması için uluslararası aktörlerin çabası söz konusu olmuştur. Nitekim bu amaçlar doğrultusunda bir çok adım atılmış ve tam istenilen ölçüde olmasa da kısmi sonuçlara ulaşılmıştır.

2014 sonrasında da çeşitli adımlar atılmaya devam edilmiş ancak yine istenilen hedeflere ulaşılamamış ve ülkenin güvenlik durumu dereceli olarak kötüleşmeye başlamıştır.

Afganistan'da 2014 yılında başlayan geçiş sürecinde İran, Amerika'ya karşı yeni bir çatışma riskine karşı yeni bir strateji belirlemiştir. İran'ın bu anlamda gs önünde tuttuğu önemli noktalar şunlardır: Başta koalisyon güçlerinin Afganistan'dan çekilmesinden sonra belirli sayıda ABD askerinin kalması, İran sınır illerinde olası bir istikrarsızlık meydana gelmesi, Taliban, barış görüşmeleri sonucu tekrar Afganistan hkmetine rol alma ihtimali, uyuşturucu imalatın gelişmesi, İran'ın nükleer projelerini sürdürmesi ve ABD'nin yaptırımlarının yeniden başlaması. Bunlarla beraber Afganistan'ın batısındaki nüfuzunu geliştirmek, şii mezhepli olan topluluklarla işbirliği yapmak. Böylece her hangi bir ABD saldırısına karşı Afganistan'ın İran'a yakın sınırlarında tampon bir bölge oluşturmak ki bu İran politikasının temelleridir.²²⁹

Bugün İran, Afganistan'da İran'ın yanlısı yönetimin kurulmasını sağlamak, Peştun olmayanların üzerindeki etkisini sürdürmek, ekonomik nüfuzunu genişletmek ve güvenliği tesis etmek üzere 4 önemli stratejik hedefine ulaşmak için çaba harcamaktadır. Bu sebepten dolayı Afganistan'da çoğu Peştun'lardan oluşan bir yönetimden rahatsız oldukları aşikârdır. İran'ın önem verdiği en önemli konu ise 2014 seçimlerinden sonra Afganistan'da kurulacak yeni bir hükümette etnik azınlıkların dürüst bir şekilde temsil edilmeleridir. Mezheb ve dil açısından etkisini sürdürmek isteyen İran yönetimi Heratlılar, şii Hazaralar ve Taciklerle etkileşimini sürdürmektedir.

²²⁹ Bruce Koepke, "Iran's Policy on Afghanistan", 21-25.

KAYNAKÇA

- Ahlawat, Rajat, Iran's Foreign policy towards Armed conflict in neighboring countries, Universiteit leiden Iranian Realpolitik, Holanda: 2017
- Akkurt, Mehmet, *Afganistan'ın Yapılanmasına Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık İstanbul, 2005
- Andişmand, Mohammad Akram, *Amrika dar Afganistan* (امریکا در افغانستان), yayınladı, İntişarati Maywend, Kabil, 2017
- Andişmand, Mohammad Akram, *Amrika dar Afganistan* (امریکا در افغانستان), İntişarati, Maiwand, 2015
- Andişmand, Mohammad Akram, *Amrika dar Afganistan* (امریکا در افغانستان), Maywand Yayınları, Kabil, 2005
- Ansari, KH. B., *Afganistan dar Ateş-i Neft*, Sekizinci Baskı, Kabil: Maywand Yay., Kabil: 2012
- Arman, Şahriar, *Az Mabda Waşingtan b qasdi kabil*, İntişarati Saıdı, (شهریار آرمان، از مبدا) (واشنگتن به قصدی کابل), (2018)
- Askarzada, Ezzatullah, "Afganistan'in Siyasal ve Toplumsal Dönüşümlerinde Siyasal Partilerin ve Siyasal Grupların Rolü (1979-2017)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sitki Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla: 2018
- Azimi, Stir Cenral Mohammad Nabi, *Urdu va Seyast Dar Seh Dahı Akhır Afganistan*, (اردو و سیاست در سه دهه اخیر افغانستان), Sebah yayınları, Peşawer: 2000
- Aziz, Zabihullah, "Hamit Karzai ve Muhammed Eşref Gani Dönemlerinde Afganistan-Pakistan İlişkileri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta: 2018
- Beg, Rauf, *Adı Afganistandı Talibanın eline nasıl düştü*, İstanbul: 2001
- Begzad Humayun, *1994 Yılından Günümüze Kadar Afganistan'da Din Eğitimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: 2012
- Bkz, Editör, *Davlat-i Cumhuri-i İslam-i Afganistan İdare-i Merkez-i İsay-e Serv-i Vaziyet-i Zindag-i Dar Afganistan*

- Brown, Vanda Felbab, *President Trump's Afghanistan Policy: Hopes and pitfalls* September: 2017
- Brzezinski, Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası*, Sabah Kitapları Yayınları, İstanbul: 1998
- Burhani, Jamshid, “Din ve Siyaset İlişkileri Bağlamında Afganistan’da Rejim Değişikleri (1973-2001)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2015, s. 21.
- Büyükbaş, Murat, *ABDBirleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni*
- Chaqmaq, Qudratullah, *Afganistan'a Yapılan Dış Müdahaleler ve Ülkede Bitmeyen Etnik Meseleler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2015
- Chaqmaq, Qudratullah, *Afganistan'a Yapılan Dış Müdahaleler ve Ülkede Bitmeyen Etnik Meseleler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2015
- Çınarlı, Özgür, *Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009
- Dam, Bette, *A Man and A Motorcycle: How Hamid Karzai Became Afghanistan's President*, Ispo
- Daulaty, Mazullah, *Military and Politics in Afghanistan* Published by Centre for Strategic Studies, Ministry of Foreign Affairs, Kabil, 2014
- Dehzad, Abdulmanan, *Riṣey-i Cang-i Afganistan*, (ريشه های جنگ افغانستان), Naşarat-i Said Yayınları, Kabil: 2017
- Dehzad, Abdulmanan, *Riṣey-i Cang-i Afganistan*, Naşarat-i Said Yayınları, Kabil: 2017,
- Dehzad, Abdulmanan, *Riṣey-i Ceng-i Afganistan*, (ريشه های جنگ افغانستان) İntişarat Sait Yayınları, Kabil: 2016
- Demirel, Emin, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan*, IQ Kültür sanat yayıncılık, İstanbul 2002
- Emami, Esamideen, *Afganistan wa zuhory Taliban*, (افغانستان و ظهور طالبان), şab yayınları, Kabil, 2000
- Erhan, Çağrı, “ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, s.143.

- Fazilyar, Fazilrahman, Jami jahani wa dawlat miletsazi dar Afghanistan , (جامعه جهانی و ,
 دولت ملت سازی در افغانستان) (۲۰۱۵-۲۰۰۱) Sarwary Sadat Yayınlar, Mazar i
 şarif.2017
- Ferahmand, Mehudden, Andişa Seyası Şenası dar Afganistan, (اندیشه سیاسی شناسی در)
 (افغانستان), Hamid yayınları, Kabil : 2017
- Feydakar, Nesarullah, Paygah i daymı Amrika dar Afganistan pas menzr wa azrarı an, (
 (پایگاه دائمی امریکا در افغانستان پس منظر و اسرار آن), Sayıd Yayınları, Kabil: 2012
- Gubar ,Mir Gulam Muhammed, *Coğrafya-ı Tarihi Afganistan*, Meyvend Yayınları,
 Kabil 2005, s.1.
- Gündüz, Süleyman, Afganistan Taliban ve Ladin, Birey, Yayıncılık, İstanbul: 2001
- Hakcu, Mir Aka, Afganistan ve Müdahelat-ı Harici, (افغانستان و مداخلات خارجی), Maivand
 Yayınları, Kabil: 2006
- Haşimi, Mohammad Sami, Siyaset-i Hariji-i ABDDar Afagnistan Pesa Taliban Barras-
 i İstiratij-i Mubariza Aley-i Terörizm Dar Siyaset-i Harij-i Buş ve Obama Dar
 Afganistan Pesa-Taliban, (سیاست خارجی امریکا در افغانستان پساطالبان) (بررسی استراتژی)
 مبارزه علیه تروریسم در سیاست خارجی بوش و اوباما در افغانستان بعد از سالهای ختم دوره حکومت
 (طالبان) İntişarat Said Yay., Kabil: 2016
- İlhan, Bilgü, “Afganistan” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet
 Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1998
- İran’s diplomacy towards Afghanistan: A stabilinig factor, İnstitute Of South Asian
 Studies, 12 July 2012
- İspanta, Daktar Rangin Dadfar, *Siyaset-i Afganistan Rivayet Az Darun*, Azim Yayınları,
 Kabil: 2017
- İspanta, Dakter Rangiz Datfar, *Siyaset-i Afganistan Rivayet Az Darun*, Azim ve İntişarat
 Parniyan Yayınları, Kabil: 2017
- Kamgar, Cemil-u Rahman, *Nigahi Muhtasar ba Tarihi Muhassiri Afganistan*, Meyvend
 Yayınları, Kabil 2010
- Kandemir, Ekber, “İran Dış Politikasında Bölgesel Güvenliğin Rolü: 11 Eylül Sonrası
 İran’ın Afganistan Siyaseti”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Marmara
 Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2016

- Keumi, Mohammad Sabir, “Baresi ferstha wa çalişhai uzweit Afganistan dar sazmani
 بررسی فرصتها و چالش های عضویت افغانستان در سازمان جهانی تجارت),
 (Yukseik lisans tezi), Ferdawsi Üniversitesi, Meşhad .2017
- Khalilzad, Zulmai, Firistade Az Kabil Ta Kakh Safid Safar-i Man Dar Cihan Aşufte,
 (فرستاده ؛ از کابل تا کاخ سفید) İntişarat Azim Yay., 2016
- Laşkari, Hafizullah, Desais ğerb dar beraber kişwar hayı İslami,(دسایس غرب در برابر کشور)
 (های اسلامی) İntişarat Beşart Yayınları, Kabil: 2017
- Lenga,keristyan, ve Reta, Uşto kahowe “Roşt wa Enkişafİktisadi Afganistan”, (رشد و
 انکشاف اقتصادی افغانستان), Barg yayınları
- Mozhdah, Wahid, Afghanistan wa peynj saal seltayi Taliban, (افغانستان و پنج سال سلطه)
 (طالبان), Neşrany Yayınları.2004
- Muhacir, Mohammad Asef, Nakş-i İstratij-i ABD Dar Tahmin-i Emniyet-i Dar
 Afganistan Pesa Taliban,(نقش استراتژی امریکا در تامین امنیت در افغانستان پساطالبان),
 İntişarat Farhang Yay., Kabil: 2018
- Mujde, Vahidi, *Ravabit-i Siyasi Afganistan ve İran*, (روابط سیاسی افغانستان و ایران ؛ نویسنده)
 (واحد مزده Meyvend Yayınları, Kabil: 2017
- Nazari, Abdullatif, *Nigah-i Narm Afzar-i Ba Tahdidat-i Emniyet-i Afganistan*, İrfan
 Yay., Tehran: 2010
- Nazari, Abdullatif, *Nigah-i Narm Afzar-i Ba Tahdidat-i Emniyet-i Afganistan*, (نگاهی)
 (نرم افزاری به تهدیدات امنیتی افغانستان)İrfan Yay., Tehran: 2010
- Neşat, Zelmi, Erfani, Mohammad, Mohammadi, Abdul Ahaad, Rahı Deşwarı Merdom
 Salary dar Afganistan, (راه دشواری مردم سالاری در افغانستان: ارزیابی و نقد گفتمان های)
 (ملی پیرامون نظام های سیاسی بدیل در افغانستان انستیتیوت مطالعات استراتژییک افغانستان
 Enistituti Mutalyat İstiratijik Afganistan Yayınları, Kabil:2018
- Omıdı, Alı, *Iran’s Narrative Of Security İn Afghanistan And the Feasibility Of Iranian-
 US Engagement*, Afghanistan Regional Dialogue Background Paper No. 2,
 September 2013
- Poor, Mohammad, *Afghanistan Firsatha ve Tahditha*, Maywand Yay., Kabil: 2015
- Qajar, Mohammad Ali Behmani, *Iran wa Afganistan Az Yagangi Ta Tayını Merzhayı
 Seyası*, (ایران و افغانستان از یگانگی تا تعیین مرض های سیاسی)
 Yayınları, Tehran 2006, s.311.

- Raşit, Ahmet, *Taliban İslamîyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, Osman Akınhay, (Çev.), Everest Yayınları, İstanbul: 2001
- Rauf, Muhammed Zahir, “2001 Sonrası ABD'nin Afganistan'da Sosyal ve Siyasi Hayata Etkileri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2016
- Roy, Olivier, *Afganistan'da Direniş ve İslam*, Mustafa Kadri Orağlı, (Çev.), Yöneliş Yayınları, İstanbul: 1990
- Rustai, Daktar Abdulhanan, *Ceng Abarkudretah ve Proje-i Paplayin Afganistan*, Mayvend Yayınları, Kabil: 2016
- Rustai, Daktar Abdulhanan, *Ceng Abarkudretah ve Proje-i Paplayin Afganistan*, (جنگ ابر قدرت ها و پروژه پایپ لاین افغانستان) Mayvend Yayınları, Kabil: 2016
- Sadat, Ewaz Ali, *Tarih Tahulat i Seyasi Afganistan Masir*, (تاریخ تحولات سیاسی افغانستان) (معاصر), Bonyadi Andişa Yayınları, Kabil.2017
- Safa, Abdul Karim, “ABDBirleşik DevletleriA-fganistan İlişkileri 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Öncesi-Sonrası”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya:2017
- Sajjadi, Sayed Abdul Qaioom, *Political Sociology of Afghanistan*. Kabil: Published by khatam –ul- Nabiyeen Institute of Higher Education and Culture publication. 2013
- Salihy, Mohammad Aref, “Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahaleler, 1973-2014” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2014
- Saray, Mehmet, “Afganistan” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedesi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Yayınları, c. I. İstanbul 1988
- Saray, Mehmet, *Afganistan ve Türkler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1997
- Shefayi, Amanullah, *Jiryani Shenasi Tarikh Afghanistan Masir*, (جریان شناسی تاریخ افغانستان) (معاصر), Amiry Yayınları, Kabil.2014
- Sundh, Lena and Samuelsson, Jens Schjørlien (eds), *Stockholm Initiative on Disarmament, Demobilization and Reintegration (SIDDR): Final report*, Swedish Ministry for Foreign Affairs, Stockholm, 2006
- Süleyman, Doğan, *Afganistan'da Kim Kazandı?*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995

- Şaran, Doktor Timur, *Davlat-i Şabaka-i Rabite-i Kudret ve Survet*, Muhasses-i Naşr-i Vace Yayınları, Kabil: 2018
- Şaran, Doktor Timur, *Davlat-i Şabaka-i Rabite-i Kudret ve Survet*, (دولت شبکه یی رابطه) (قدرت و ثروت) Muhasses-i Naşr-i Vace Yayınları, Kabil: 2018
- Tanin, Zahir, *Afganistan Dar Karni Bistum*, (افغانستان در قرن بیستم), Tahran, Yayınları, Tahran 2004
- Tellis, Ashley J. and Eggers, Jeff, *U.S. Policy in Afghanistan Changing Strategies, Preserving Gains* May 2017
- Tewhidfam, Mohamad, *Stratiji Amreka dar Afganistan va taseri An ber Amneyti mili İran*, (استراتیژی آمریکا در افغانستان و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران), Yayınları Motaalihat Mentiqayı Danışgah Azad islami wahid Tahran Merkazı 2012
- Vataniyar, Mohammad Nasir, *Siyaset-i Harice-i Afganistan Pesa Taliban*, Parand Yayınları, Kabil: 2018
- Vataniyar, Mohammad Nasir, *Siyaset-i Harice-i Afganistan Pesa Taliban*, (سیاست خارجی) (افغانستان پساتالبان), Parand Yayınları, Kabil: 2018
- Yousefi, Amir M. Haji, *Iran's Foreign policy in Afghanistan: The Current Situation and Future Prospects*, Terharn: 2011

İnternet Verileri

Afganistan'ın Yeniden Yapılanması Özel Müfettişinin Raporu (SIGAR) veya Report by the Special.

DDR in Afghanistan: A year book 2009", Chapter 9, Smallarmssurvey İnternet Sayfası, (Erisim)[http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/A-Yearbook/2009/en/Small-Arms-Survey-Encyclopedia of Espionage, "Intelligence and Security"](http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/A-Yearbook/2009/en/Small-Arms-Survey-Encyclopedia%20of%20Espionage,%20Intelligence%20and%20Security.pdf), Edit. K. Lee Lerner and Brenda Wilmoth Lerner.

[http://af.farsnews.com/politics/news\(دری افغانستان\)13960601000082](http://af.farsnews.com/politics/news(دری افغانستان)13960601000082), (خبر های فارسی، دری افغانستان) (2018/04/09).

<http://afghanembassy.org.tr/fr/about-afghanistan/info>. (20.10.2018).

<http://afghanistan-un.org/2011/12/the-international-afghanistan-conference-bonn-2011/>. (01.01.2019).

<http://csis.org/publication/afghan-forcesedge-transition>. (02.01.2019).

<http://govmeter.tolonews.com/fa/0-> (بیمان امنیتی میان کابل واشنگتن و ناتو امضا شد) (22.11.18)

<http://iecc.gov.af/fa>. (03.10.2018).

<http://moj.gov.af/fa/page/1697/1881>.(12.03.2018).

<http://www.bbc.com/persian/afghanistan/41009509>.(12.01.2019).

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2011/03/110310_afghan_army_special.shtml.
Az Amuzeş ta Naber dar muqabıl duşman, (از آموزش تا نبرد مقابل دشمن) , (02.12.2018)

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2013/01/130107_142_vid_us_karzai.(دیدار حامد)
(30.10.2018)(کرزی با باراک اوباما در مورد کمک های مالی و نظامی در افغانستان)

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/07/140701_k05_af2014,(اعلان نتایج)
(08.01.2019), (انتخابات ریاست جمهوری افغانستان)

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2004/12/041217_v-afghan-disarmemant.shtml, (نزدیک به سی هزار تن در افغانستان خلع سلاح شدند. شبکه بی خبری بی بی سی)
(فارسی) , (27.11.2018)

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2005/10/051013_s-afghan-disarmament.shtml (برنامه خلع سلاح سازی و دایاگ در افغانستان)
(01.12.2018) .,

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2008/04/080424_s-afghan-coup-pdpa.shtml.(16.03.2018).

<http://www.bbc.com/persian/afghanistan-41009509>. (12.01.2019).

<http://www.bilgesam.org/incele/204/-iran'in-afganistan-uzerindeki-artan-nufuzu/#.XCjpydIzZdg>. (20.11.2018).

<http://www.haberler.com/afganistan-ve-abd-arasindaki-guvenlik-anlasmasi-6727530-haberi>. (20.01.2019)

http://www.iec.org.af/results_2009/. (10.10.2018).

<http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=4016>.(12.01.2019)

<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3947>. (02.01.2019).

<http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm>. (19.10.2018).

<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/special/world/afghanistan-election/?noredirect=on>. (09.10.2018).

<https://hawzah.net/fa/Magazine/View/4473/4485/34734>. (31.10.2018).

<https://mod.gov.af/>, (وزارت دفاع ملی افغانستان), (30.11.2018)

<https://moi.gov.af/dr/>, (صفحه وزارت داخله افغانستان), (29.11.2018)

<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/03/27/a-new-strategy-afghanistan-and-pakistan>. (21.11.2018).

<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/03/27/a-new-strategy-afghanistan-and-pakistan>. (21.11.2018).

<https://tnews.ir/news/76f792567942.html>. (13.01.2019)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan_Liberal_Demokrat_Partisi.(13.03.2018)

<https://www.aa.com.tr/fa>, (Komak hayı Amerika dar nero i nezamı Afganistan)/ (کمک)

(های ایالات متحده امریکا در نیرو های نظامی افغانستان) , 03.12.2018.

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/inkardan-Kabile-iran-taliban-iliskileri/1364983>.

(20.01.2019).

<https://www.afghanistan-analysts.org/dari-pashto>-افغانستان-اردوی ملی-قوت-های-منطقوی-اردوی-ملی-افغانستان-

درس /Qowet ha i manteqawı urdui meli Afganistan.(06.12.2018)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41010290>. (11.01.2019).

<https://www.dw.com/cda/fa-ir/>(29.01.2011), (ایران و افغانستان از دوستی به-)

(دشمنی) (25.11.2018)

<https://www.dw.com/fa-af/>(08.02.2005)/ (روند-خلع-سلاح-و-ملکی-سازی-گفت-و-گو-با-جنرال-عظیمی-)

(29.11.2018).

<https://www.dw.com/fa-af/> (a-خلیلزاد-در-مذاکرات-با-طالبان-به-پیشرفت-سر-یعتر-نیاز-است-)

48683008.(05.05.2019)

<https://www.sid.ir>. (11.10.2018).

<https://www.sigar.mil/>. (13.01.2019).

<https://www.tolonews.com/fa/afghanistan/>, (پیمان-امنیتی-با-امریکا-چه-چیز-برای-افغانستان-به-)

(همراه-دارد) (03.11.2018).

<https://www.tolonews.com/fa/afghanistan/>, (پیمان-امنیتی-با-امریکا-چه-چیز-برای-افغانستان-به-)

(همراه-دارد) (03.11.2018)

[https://www.trthaber.com/haber/dunya/afganistan-ile-abd-anlasma-imzaladi-](https://www.trthaber.com/haber/dunya/afganistan-ile-abd-anlasma-imzaladi-146268.html)

[146268.html](https://www.trthaber.com/haber/dunya/afganistan-ile-abd-anlasma-imzaladi-146268.html). (11.09.2018).

[https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-](https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria)

[in-syria](https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria). (11.01.2019).

[https://www.yenisafak.com/dunya/trumpin-afganistan-stratejisine-ganiden-aciklama-](https://www.yenisafak.com/dunya/trumpin-afganistan-stratejisine-ganiden-aciklama-2783733)

[2783733](https://www.yenisafak.com/dunya/trumpin-afganistan-stratejisine-ganiden-aciklama-2783733). (11.01.2019).

https://www-cache.pbs.org/wgbh/pages/frontline/obamaswar/etc/afpak_whitepaper.pdf.

(02.01.2019).

Inspector General for Afghanistan Reconstruction, (10.10.2018).

Inter Services Intelligence of Pakistan–(ISI) official website.
<http://www.isi.org.pk/index.htm>. (15.05.2018).

SIGAR: Special Inspector General For Afghanistan Reconstruction volume (2) F-Q,
Gale,-2001,. S. 396. <http://militero.files.wordpress.com/2010/10/espionage-intelligence-and-security-encyclopediaof-volume-2.pdf>. (20.10.2018).

www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/08/090816_a-af-election-political-parties.

(02.01.2019).www.cso.gov.af. (10.10.2018).

www.tolonews.com/fa/afghanistan/- در - تهدیدهای امنیتی - از - ملل - از - تهدیدهای امنیتی - در -
افغانستان (2019/01/03)

ÖZGEÇMİŞ

Nasibullah Raoufi 02 Nisan 1990 tarihinde Afganistan'ın Mezari Şerif şehrinde doğdu, anaokul, ortaokul ve liseyi Shahid- Balkhi Lisesinde tamamlayarak 2008 yılında mezun oldu. Lisans eğitimini Balkh Üniversitesi, Hukuk Fakültesinde 2009 yılında başladı ve 2013 yılında başarılı bir şekilde mezun oldu. 2013 ile 2015 yıllar arasında Balh Şehri Meclisi dahil birçok kurumda görevlendirilerek farklı pozisyonlarda çalıştı. 2015 yılında Yürtdışı Türkler ve Akraba Topluluğunun gerçekleştirdiği Yüksek Lisans bursu sınavına girerek Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Ortadoğu Çalışmaları bölümünü kazandı. Bir yıl Türkçe hazırlık gördükten sonra “2009 Sonrası Afganistan Güvenliğinde ABD ve İran'ın Rolü” konulu tezini savunarak 2019 yılında mezun oldu.